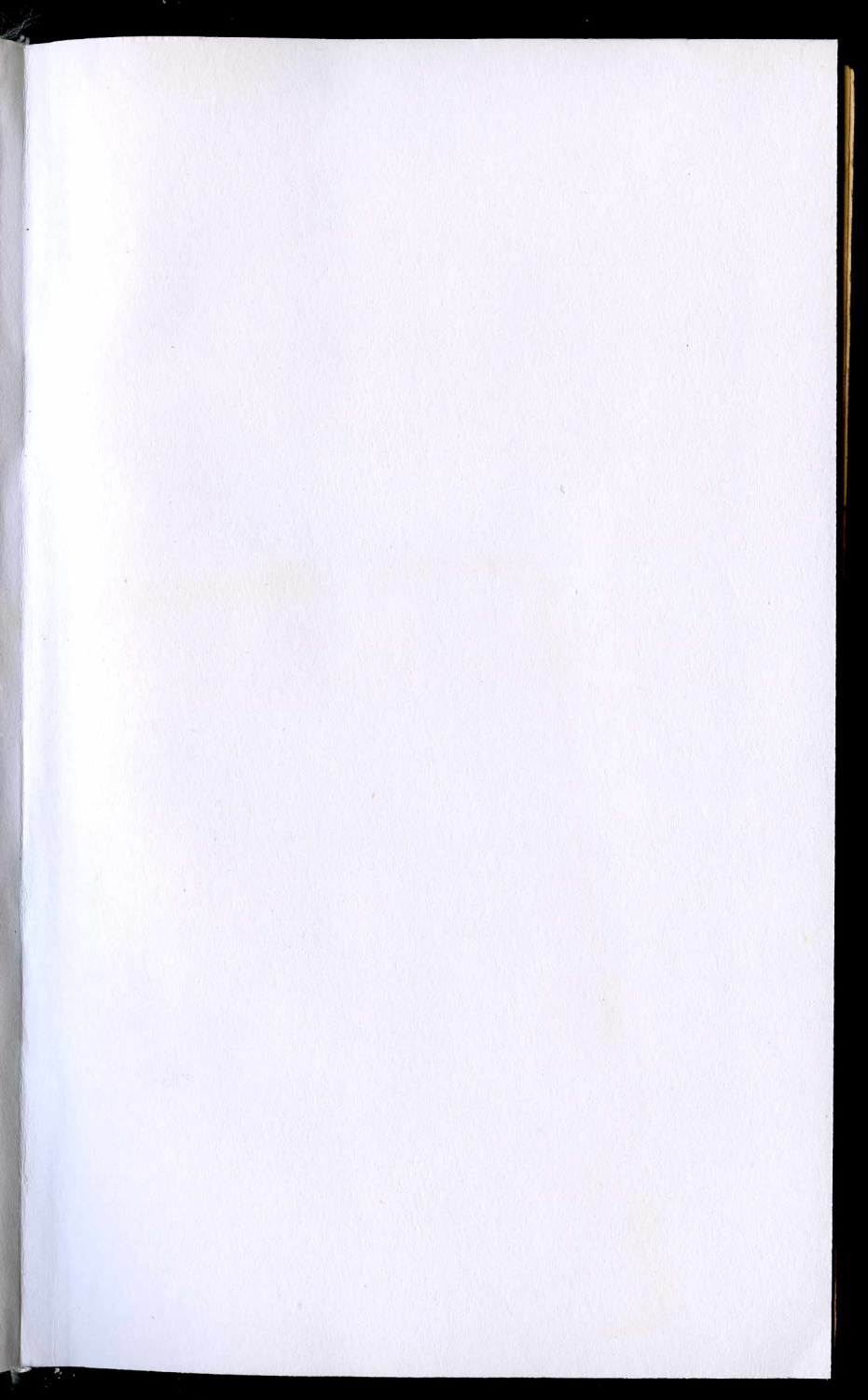

Balag 103

2012

103
803

1.

COSMORAMA.

HALADÁS

ÉS

PÁRT TEKINTETÉBEN.

IRTA

A. N. Z.

703.

7.

PESTEN,

**KAPHATÓ EMICH GUSZTÁV'S ÁLTALA
MINDEN HITELES KÖNYVÁRUSNÁL**

1843.

THE AMERICAN

NEW YORK

185

THE AMERICAN

NEW YORK

185

THE AMERICAN

NEW YORK

185

185

T A R T A L O M.

	Lap.
I. Felébrülésünk 's haladásunk kezdete	1
II. Jelen viszonyaink	17
III. A' haladást elősegítő eszközök megválasztása	23
Magyar nyelv	
Engedmény	
Nemzeti jellem	
IV. A' haladást gátló akadályok	111
Pártok és pártoskodás.	

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT
530 SOUTH EAST ASIAN AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60607
TEL: 773-936-3700
WWW.PHYSICS.UCHICAGO.EDU

A' tartalom célja.

Vannak optimisták, és pessimisták, kik látnak, tapasztalnak, és tesznek úgy a' mint lelki constitúciók magával hozza, — de a' külviszonyok sugárai nézetök rózsza szín vagy sötét üvegén megtörnek, — vannak elfogultak, tág, és szükkeblűek, vannak önzők, és önzés nélküliek, kiket vagy önhasznok, vagy a' közjó tekintete vezérel, — vannak gyávák és merészek, kik vagy rettegnak vagy vakmerően bátrak, — vannak jó akaratúak de tudatlanok kik tennének de nem tudják mit, vagy tudnák ugyan de nem akarnak, — és vannak végre annyi heterogén véleményűek, és gondolkozásnak, kik a' magas hegyben is fővény dombot látnak, vagy a' porban fekvő hajszálaban is megbotlanak; — és ha mind ezen heterogén elemeket a' hideg ész sem nagyító sem kicsinyítő üvegén át tekintjük, előttünk áll a' „Cosmorama“ melly a' sok oldalú political szinezet tarka ábrázolatát részletes alakban mutatja. Innen e' rövid vázolat mellyben multunk és jelenünk árnyéklatai a' főbb

— nem mondom — minden vonásokban hiven rajzolvák, mert e' vonások legvékonyabb részletei a' mult és jelen idő szívében lévén csupán után nyomozhatók, sem időközi sajtónk korlátoltsága, sem a' fen álló érdekek gyöngéd tekintete annak elvontabb rajzát meg nem engedi. *A' mult, és jelen feletti szigorú és részrehajlatlan bírászkodás a' maradék, — a' jelen, 's jövődő felett gondo skodás az élők kötelessége.* A' kép tehát melly előttünk áll nem annyira zavaros multunk álomképe mint jelenünk és jövődönk rajza lévén tegyünk kísérletet az eredetivel össze hasonlítani annak összefüggő vonásait, és ha nem éppen hűnek találnök, ne a' másolatot, hanem az eredetit igyekezzünk javítani. Ha pedig valaki az egyes vonásokban önmagára ismerne, hasonlítsa össze hogy ezen egyes vonások milly arányban szépítik vagy rutítják az egészet, — ha valóban szépítik ne ön magáért, hanem az egészért becsülje azokat, ha pedig rutítják neheztelés helyett igyekezzen azokat szépíteni.

I.

Felébrülésünk 's haladásunk kezdete.

Egy régóta aluvott nemzet ébrülésénél különböző symptomái mutatkoznak az élet jelenségnek, melyek mint a' gyermeki első eszmélet egy zavaros álmoképhez hasonlítanak. Az önérzet szava 's a' szunnyadt anyagi és szellemi erők gyarapuló rugonyossága maga hívja feltett pályára a' veszteglőt; ott áll az élet céljának nagy feladata, melly úgy nemzetet, mint egyest erőre, készletet vagy gyáva lemondásra bír, hatalmas ösztönnel rázván fel azon apathiacus életből melly maga s' halál. Ezen ébrülést, a' más nemzetek, állásával összevetett szükség érzete, 's a' veszteglett önerő növekedése szüli, melly mennél nagyobb: annál égőbb a' törekvés vágy. Megmozdul a' szív a' nemzetkebelben, kívánságok és ohajtások kelnek hosszú sorral egymás után, 's tapogatva vizsgálódik az ész a' bajok és szükségek úterén, 's olly vágyak állanak elő, mellyek mint hamuban takart tűz elhamvadnának a' nélkül hogy melegítettek volna. — Szép és felséges midőn az ön eszmélet világa ébredéz egy nemzetben!

Az ébrülés fogalma olly elő állapotot feltételez, melyet álomnak hívunk. A' lélek és test organumai folytonos működésben vannak ugyan; de azon örök egyformaságban, melly legfeljebb is az életet képes fentartani, a' nélkül hogy költsönös surlodás által újabb erőt előmenetet fejtene ki. Azonban az idő halad, 's komolyan intő szozatára újabb és újabb emelkedés nyomai kelnek — mert az idővel múlik a' kor — öregbül az élet, 's általa tágulnak a' lélek kapcsai — növekszik az értelmiség, 's a' ki egyforma állapotjából nem mozdul — elmarad. Ezen elmaradás visszaesés. Így őszülnek meg a' fűtök a' nemzet fején, még is csak gyermek marad — 's az öntudat piritó szemrehányásaival áll élő társai mellett szellemi, és anyagi erőben egyformán gyöngé. De a' kiben még az energia kialudva az önérzet elfajulva nincs; — lelkét enbizalom, 's férfias erő dagasztja, annak már az első eszmélet — elhatározás, — mellyhez ha jó eszközök választvák maga a' kezdemény — előmenet. Az önérzetből származó elhatározás azonban csak szándék terv, cél eszközök nélkül, mert legtöbb szellemi 's 's anyagi erőre van szüksége, 's legnagyobb kiszámítással kell tennie az első lépéseket, mint jövendő előmenetének conjecturáit. Szerintem arra hogy hibás lépésekkel magát örök zavarba ne hozza, legelső megkivántatóság *ön helyzetének ismerete*. A' status quonak kell azon központnak lenni, mellyből a' viszonyok sugárai kiágaznak, 's ezeknek combinatív áttekintéséből történni az első lépéseknek.

Nemzetünk ébrülésének első nyomai a' mult század utolsó évtizedeiben mutatkoztak, — de nem magától hanem egy hatalmas ösztönre mely ellenérzettel hatott a' zsibbadt vérkeringésre. Az annyira böles, mint jó akaratú II József korát felülmúló éles tekintettel bepillantott nemzetünk állásának bensejébe 's átlátta azt, hogy a' magyar nyelv, nemzetiség 's önálló jellem nélkül valamint más nemzetek között helyet nem foglalhat: úgy százados elmaradása miatt elébb utóbb háttérbe tolatik. Így született a' germanismus beplántálása, 's általa ez egyesítés principiuma mely egy monarchia alatt létező népeknek össze olvasztása által célirányos leendett volna. Ezen ütés a' már csak pislogó nemzetiséget lángra gyulasztotta, a' régi dicsőségen tengődő nemzeti önzet régsinlett kórálmból felriasztva, éberebb tekintettel nyult saját érdekeibe, 's készebb volt áldozatokra, mint sem hogy nevét, 's nemzetiségét enyészni lássa. Ezen ébredező szellem egyik eredménye az 1790¹: 10 's 16 törvény czikk. melyekben mind az alkotmányos jogok, mind a' nemzeti nyelv helyre állítatnak, 's megerősítettnek. Nem volt azonban elég a' nemzetiségnek, 's alkotmányos igazaknak biztosítása, méltóbban érezte az elmaradás nyommasztoságát, hogy sem itten megállapodhatott volna. A' lebilincselte szorgalom 's ipar károsan nélkülözött értelmiség életbe léptetésére míg egy részről meleg részvétellel igyekezett, más részről az élet gyakorlatot vesztett, vagy az idő forgása alatt sok tekintetben megromlott törvény, 's törvénykezési modor hogy célirá-

nyosabban pótolassék alkottatott az ugyan azon évi 67. törvénycikk, — ebben vannak letéve az alap eszmék mellyeknek létesítésök körül mais szorgalommal működünk. Ezenidő szak óta 1825-ig az elkezdett munka folytatására alig tétetett valami, 's ha mi tétetett is az csak amannak kifolyása, De nem is ok nélkül. Valamint egyes emberek haladási ösvényükön gyakorta gördülnek elő akadályok mellyek miatt bizonyos veszteglés áll elő, — súlyos körülmények vonják szét a' figyelmet, vagy darabolják el az erőt, úgy illy jelenetek, változatos tarkasággal láthatók a' világ első nemzeteinek történetében is. A' Francia lázadás következménye, Europa ezen hatalmas földrengése hozzánk is behatott. 's mig a' nemzet fejedelmé' — 's alkotmányának megoltalmazása végett különböző sorsal hányatott a' hadzaj hullámai között, el-kelle felednie a' békés haladás ösvényit, 's miután magát lábbadozó betegként ki pihente, kezdeni meg ismét a' félbeszakasztott pályát mellyen csak békében kelnek, és nevelkednek virágok. Azonban ezen passiv körülmény sem vala egészen haszon nélküli. A' ki állott vihar után minden nemzetet ön fentartási 's emelkedési eszme villanyzott keresztül, 's a' nagy surlodás alatt kifejlett új eszmék új irányt, új igyekezetet idéztek elő, 's socialis sympathiával közelitettek egymáshoz a' nemzetek. Ki pihenvén magát nemzetünk szilárdabb erővel kezdett a' nagy munkához. Lassanként imitt amott új és üdvös indítványok, tervek, azoknak létesítésére társulatok alakultak, de mind alig szembe-tünő eredménnyel, mig nem bizonytalan tapoga-

tozásaink között egy cometa fényű csillag nem világított sötét utunkra. A' Hitel. Világ Stadium megjelenése új irányt adotta' haladás kérdésének. Olly elvek jöttek általuk szőnyegre, mellyek nemzeti életünkkel egy idős institutiók alapját rázkodtatták meg 's a' polgári osztályokban sok elválasztó elő ítéletes közfalak ledöntése által nagyobb érdek egyesítés több engedményezés szellemi és anyagi jólét tervezteték. Így köszöntött be az anyira nevezetes 1832. évi országgyűlés, melly mind elvekben, mind eredményekben egyetlen egy minden eddigi ország gyűléseink között.

Nagy volt a' nemzet várakozása mert az imitt amott fejlett, vagy fejledező eszmék, 's nyakunkra nőtt szükség érzete előutat nyitottak 's irányt költsönöztek az ország gyűlési működéseknek. A' kormány nemesség, és adozó nép közötti érdekek bonyolult viszonyainak kiegyenlítése — a' fen álló törvények biztosítása, — az idő fogai között összeszorított köznépi nyommasztó állás tágitása, az önkényes urbéri viszonyok megállapítása, a' haldokló ipar 's kereskedés felélesztése mind meg annyi nehéz feladatok valának. Ezen érdek viszonyok elintézésének módja azomban különböző véleményeket a' vélemények különböző eszközöket kívánt. Az egyik rész inkább a' fennálló szabályok szükséges rendszerezését modositását, a' másik ujaknak győkeres behozatalával a' réginek eltörlését kívánta, — az egyik ez vagy amaz tárgyat jótékonyabbnak előlegesebb szükségűnek tekintette. Ennyi megoszlott vélemény örök harcban állott egymás-

sal, költsönös szemrehányásokkal párt érdeket nevelő meghasonlásban. Innen az ingerültség bizonyos lelki ihlettel párosult szelleme ujdón született, 's még meg nem érett eszmék hirtelen létesítése felett melly a' szabad elműség, 's oppositio címével egyedül tekintetett hazafiságnak, — míg a' másik mérséklett meg fontolással, 's komoly bíralattal kora előttinek, elsiettetnek, nemzeti veszélyt hozónak bélyegzé ezen törekvéseket. Ehhez járult az agitatio, 's izgatás melly által mint két párt növeszteni törekvék ön erejét: mi által végtelen surlodások jöttek létre: Municipalis hatóságok kebelében örökös tusa keletkezett, melyek néhányat kivéve ingadozólag most kün, vagy ben állottak a' győzelem sorompóin; 's ezen tusa sokszor családi, baráti, és rokoni köteleket is elszaggatott, mert a' sebes eszme 's indulat roham az ellenvélemény szentségét nem tudá úsztelni. Azonban bár a' vélemény — különbség örök harcban állott is egymással, a' két erőnek egymásra nyomulása nem vala sükertelen. — mert bár az egyetértetlenség átka a' tökéletes közelítést akadályozá is, mindazáltal bizonyos központok mint megállapodási stadiumok érintettek meg. Ha azonbau ezen szempontokat részletesen ismerni akarjuk, az érintett viszonyokat kell tekintetbe venni. Az első viszony mint mondám kormány, — és nemeség közötti. Az alkotmányos joghiányokat, az idő által okozott csorbákat vagy sokszor gyakorlatilag ellenkezőleg magyarázott elveket a' nemzet egy része a' végre-hajtó hatalom visszaéléseire rová; — ezen ugy nevezett sérelmek

elenyésztetése, 's az alkotmánynak meg őrzése körül forgott egyedül a' viszony, 's képezte az ugy nevezett *ellenzéki*, és *kormány* pártot. Illy párt szellem csak nem szent Istvántól kezdve végig lehellí alkotmányunkat, mert a' hatalmasra nőtt aristocratianak és nemességnek más gondja nem volt, mint saját érdekének védelme, — erre mutatnak az 1212 keletkezett arany bulla, erre minden koronázási oklevelek, erre legközelebb az 1790. 1791 1825 és 27 évi nevezetes ország gyűlések. Ezen két elemnek egymással küzdése között az adózó nép sorsa annyira ki lön feledve, hogy nevét is csak akkor találjuk említetni törvény könyvünkben midőn terhek viseléséről van szó, 's a' határozatlan formájú alávettetés nyomán mind személyes, mind vagyonbeli állapotja egyedül a' nemesség önkényétől függött. Ezen aránytalan viszony magára a' fő, és nemesi hatalomra is kártekonyan hatott, mert a' helyett, hogy nemzetiséget támogató nép osztályt képezett volna, elválasztó falként állott a' nemzeti sáncokon kívül el annyira, hogy ha az aristocratia fő hatalom feletti olykori tulnyomoságának valódi okait nyomozzuk, át fogjuk látni, hogy az a' köznép erőtlenségében alapult. Ezen nép osztály szorult helyzetének tágitása 's bizonyos engedmények adása eldöntött kérdése vala már az időnek, 's feltétele a' nemzeti erő fejlesztésének, 's eddig is elmulasztott kötelesség mellynek teljesítése ön magától a' fő és nemesi hatalomtól függött. Példája ennek az 1790¹ ugy nevezett *glebae adstrictus* állapotott eltörlő 35. törvénycikk. Azonban több

concessiok adása lehetetlennek látszott a' nélkül hogy a' nemeség féltékeny jogain, csorba ne ütessenék. A' századok dúló hatásai, 's idegen erők ellen meg óvott alkotmányos jogoknak csökkentése nemzeti veszélyt jósló önérdekben ütközvén a' megszokott előitéletes rendszerrel, 's a' könnyű életmóddal megegyeztetlennek látszott. Azonban minthogy ezen concessiok adásának magok a' jog gyakorlók által kelle tettetni, látjuk elő állani a' *szabadelműséget*. Magának kelle ugyan is a' hatalmat gyakorló nemeségnek ezen engedményeket önkéntesen tennie, hogy magát az erkölcs szemrehányásaitól mentesítse, 's előzze meg az idő tetleges kényszerítését, melly veszedelmes rázkodással foghatand egykor ki ütni. Ezen állapot szülté tehát a' második viszonyt t. i. nemeség és adózó nép közöttit. Erre nézve köz volt az akarat kormányban 's nemzetben, csak hogy egyik több másik kevesebb egyik kötelező másik permissiv engedményeket akart adni, egyik az alkotmányos formákon belül alapelv, vagy sarkalatos kiváltság sérelme nélkül, míg a' másik azoknak megrendítésével inkább osztózni mint engedni akart. Illy divergens pontok' egyesítése lehetetlenség lévén negyedfél évi szakadatlan küzdeésre szolgáltatott okot melly alatt annyi eszme surlodás és akaratedzés jött szönyegre mennyi a' leg higgadtabb vérü megforrolásra is elegendő. Ne hogy azonban elv és vélemény különbségnek maga az ügy 's a' nemzet érdeke áldozatul essék, költsönös engedésre vala szükség, melly egy részről a' sokat kívánok szomját ideiglenesen

le csillapítsa, de más részről az alkotmányos aggodalmat is megnyugtassa, 's illy helyzetben inkább kénytelenségből mint akaratból olly szempontlón választva, melly egészen az alkotmányos formák között áll ugyan, de némileg meg közelíté az ujjitó rendszert is. És ez vala a' legjobb eredmény melly helyzetünkhöz illő volt. Ugyan is ha a' forgó szélként rohanó uj szellem törekvése célt érend ugy egy évtized eszmevilága áldozatul viendi mind azon meghonosult elveket, mellyek hosszu századok során keresztül nőttek és erősödtek a' nemzetélettel együvé, 's az előre nem látható eredmény porfellegként borítandja el az ösvényt mellyen szilárd lépésekkel észerővel, és kitartással kelletik fokonként előre haladni.

Az 183²/₆ évi ország gyűlés az miszerint haladásunk iránya tekintendő, mert habár annak előtte keletkeztek is eszmék, de annyi bizonyos hogy ezen eszmék és elvek a' nemzet egy része által kimondva, 's így testesítve csak ezen országgyűlésen lettek. Azonban mind ez csak egy igen nehéz kezdemény vala melly minden tekintetet felsem ölelhetett minden körülménybe bele sem hathatott, 's inkább általánosághoz, mint a' sok eszmeretséget 's megfontolást kívánó részletes alkalmazáshoz hajlott,

Az 183²/₆ országgyűlés által fejtegetett elvek azonban nem csak az adozó népnek adandó korszerű engedményezésekre törekedtek, hanem azal összefüggésben az alkotmány fogyatkozásainak is korszerű pótlására lőn irányozva igyekezete, 's annál nagyobb lőn az elvkülönbség harca, mert többen az aristocratia és nemeség közzül személyes ér-

dekkárosítást, 's jogcsonkítási törekvést láttak ez igyekezetben, minthogy pedig a' főbb és alsóbb kiváltságos osztály érdekei láncszemkénti össze függésben álnak a' kormány érdekeivel, ezen megtámadott érdekek párt védelme a' kormánytól kezdve keresztül a' hatalmas aristocratián le az önérdékeit csupán a' kiváltságos tehermentességben ismerő köznemeséig, központosult; — 's egyedül a' nemeség egy része volt az, melly az által semmi veszteséget nem látva buzgón forrott kivívásában. Ezen párt tehát a' kormánynyal, 's aristocratiával, sőt önfelei egy részével is szemközt álva képezte a' *szabad - elmü ellenzeket* mi az alkotmányos ellenzéki párttól megkülönböztendő.

Illy irányban látjuk a' haladás kezdeténél a' nemzeti erő törekvését, mellyhez igen kevés logica leendett volna szükséges megfejteni minő eredményeket szülend. Az 183²/₆ országgyűlési eredmények bár a' legjótékonyabb intézkedésekkel telvék is, költsönös elégületlenséget és ingerültséget hagytak hátra. Ezen ingerültség mellynek tápja az agitatio három külön színezetben mutatkozott. u. m. kormány, aristocratia, és nemeség, melly utóbbiak között a' szabadelműek az adózó népet képviselték. Ezen irány ismét különböző viszonyokban olvadt fel, melly viszonyosság folytonos surlódás által temérdek kellemetlen össze ütközésekre szolgáltatott okot, de ez által egyszersmind szilárdabb és önállóbb politicali lételt képezte. Még jó formán be sem zárattak az országos teremek midőn a' legtulzottabb elvek a' legelvontabb esz-

mék mint egy átplántattak a' municipalis hatóságok köz igazgatási életébe. Sok tárgyak mellyek gyökerestől az alkotmányos élet, 's törvényes alap rendszabály méjébe vágva csak lassu megfontolással lettek volna érlelendők, 's törvény hozási intézkedés alá tartozandók, mint egy ki szakitva részletesen vétettek fel. A' kormány és aristocratia elég óvó eszközöket használt ugyan mind a' forma, mind a' kérdés alkotmányos megtartására, de az eszme csirát elnyomni, a' nevedő véleménynek gátot vetni nem hatalom dolga. Annyi azonban jó és üdvös hogy az illy kérdések felvétele csnpán törvényhatósági uton történhetett, mert az eszme csupán csak a' tettben nyervén életet, mindenik félnek alkalma volt olly jog befolyást gyakorolni, melly által minden lépés ellenőrztetik, 's minthogy alkotmányunk természeténél fogva a' municipalis hatóságbol foly ki a' képviselet, nyilvános meg rostálás után a' ki fejlett vélemény többség csatornáján vitethettek azok országos tanácskozás alá. De más részről szomorú, 's könnyen gyászosa válandható eredményeit látjuk abban, hogy sokszor igazságtalan ügy, éretlen eszme nyert győzelmet a' nem annyira megfontolással, mint párt érdekekkel cselekvő rész kezei között.

Mindezekből önként folyt a' kölcsönös bizalmatlanság, melly mind azon kötelékeket vont helyzetbe hozá, mellyeknek kormány és nemzet, vagy polgári osztályozatokban léteznie kell, ha egyesített erő által haladni akar: 's általa ellenkező oldalrol látjuk a' haladás' tacticájának erevdényét, mint

hivők. Nem elég ugyan hogy hazánkban nyelv, vallás, jellem, és szokás annyi elválasztó falakat emeltek 12 millio lakosság között, ehhez járult meg a' political' elvharc, melly az aránytalan jogokkal bíró osztályozatok között, nem egyéb mint érdekharc, melly utóbb személyes pártgyűlöleté fajulva mindent áldozatul vihet. De a' crisisnek a' rég hegedt seb felszaggatásánál lehetlenség vala elő nem állani, 's hála nemtőnknek hogy a' sokszor fenyegető veszély csak dörgéssel vonult el fejünk felett. Azonban a' költsönös párt surlódás ha alkotmányos honban történik, kisebb vagy nagyobb tekintetben maga az alkotmány szelleme által ellenőrizve van melly csupán akkor nyerhetne bal fordulatot, ha olly osztályozat lépne befolyási jogbirtokba, melly nemzetiséget, 's erkölcsiséget nélkülöz, de azok kik addig ön magok élvezék a' jogokat mellyeknek kiterjesztéséről szó van, magokhoz minden agitatio mellett is hivek maradnak

Elközelgett azonközben a' közelebbi országgyűlés, — ez sok tekintetben nem más mint az előbbeninek folytatása. A' lefolyt három évi köz idő elegendő volt némelly eszmék érlelésére, 's ha ez országgyűlés folyamán vegig tekintünk, 's az alkotmányos sérelmek felett elvitázott huzamos időt kivesszük méltó joggal elmondhatni, hogy egy év több és nagyobbhatásu intézkedésekkel 's hiány pótlással, 's real haszonnal áldá meg honunkat mint az előbbi negyedfél. Ennek oka az eszme honosságán kívül főkép azon morális erőben fekszik, miszerént nem annyira tulhév vak pártszenvedély, 's újítási düh vezérlé a' közvéleményt, mint azon

higgadt keblü megfontolás melly a' növelkedő értelmi suly által mind a' kormányt mind a' nemzetet meggyőzé arrol miként vannak az időnek kívánatai, mellyeket a' reactio félelme nélkül vissza utasítani nem lehet. E' szülte azon engedékenységet, melly mind a' nemzeti nyelv mind ipar, kereskedési, és hitel sürgős előmenetét eszközlé, a' nélkül hogy éveken keresztül kéntessék a' nemzet az elvért vivni; — de ezen példa tanuságot nyujtott egyszersmind a' szabadelmü párt azon baratainak is, kik a' felvett szemponttol eltérni elbukásnak tartották: hogy minden tulság között bizonyos köz ut, mint legjobb proba mérleg létez, melly a' haladást sokkal józanabban eszközli. De a' ni magát a' hosszú vitára okot szolgáltatott alkotmányos, és közjogi elveket illeti is, mellyek az alkotmányos nemzet szelemétől elválhatatlanok, bizonyos hogy e' részben is, a' positivitas valószínűsége meg van közelítve, 's nem leend szükség remegni azon kétes bizontalanságot melly a' bizonyos legrosszabbnál százorta kinzóbb. Sok olly kérdések, mellyek fel század óta ellenkező magyarázatok alatt létezve ellen hatást vontak magok után, ki kutatva, eredeti forrásukra vissza vezetve, 's tisztába hozva soha sem voltak, mint alkotmányos életünk alap kövei tétettek le, — 's a' kedvező idő fordulat következtében még inkább meg erősödendnek. Különösen figyelmet érdemel haladásunk korának eme gazdag epochája a' józan haladás irányát tekintetve. A' meg előzőtt országgyűlés sok tekintetben megtörte az utat, irányt mutatott némely eszmék megpendítése

által, 's ezen eszmék szokatlan ujdonsága, 's a' félre értett irány szülék leginkáb azon heves ellen-szenvet mellyet gerjesztett: — most azonban in principio semmi sem volt gyűlöletes, 's inkább okok mint általános nézetek határoztak. A' reform uj szellemének ellentálló kormány 's aristocratia hajlandó volt némely fontos eszmék módosított létesítésére, 's használá azon nagy fontosságú befolyási erőnek hatását, mellyen áll. Mig a' képviseleti tábla egy része mohon felkapott eszmék sokszor célszerűtlen sőt veszélyes létesítésén megfeszített erővel törekedett, addig a' kormány, 's aristocratia nagy megfontolással mérséklé a' tudagadozó hevet, 's az idővel pár huzamosan fejlődő körülményi okok által kívánt határozni. A' megfontolás elve költsönös sűrlodások között melegen hevülő józan irányban haladó parlamentaris férfiakat állított elő, kik valamint egy részről nyelv, és tudománybeli elmaradásukat kipótolni törekedtek, ugy más részről melegebb szempontból tekinték a' közügyet, mint annak előtte midőn fél-nemzeties közönbőséggel félre vonták magokat, 's a' nemzetiség 's önállás elő mozditására inkább törekedtek. Tágult ez által a' nemzeti kapcsolat, erős-bült a' nemzet mind anyagi mind szellemi ereje, 's tekintetet nyert a' nemzet kül nemzetek előtt is. Azonban hogy a' költsönös közeledés érzete minden tulság nélkül lett volna, nem állithatni, mert ha a' Zsidó emancipatio indítványa eszünkbe jut, meg kell vallani, hogy némely haladás emberei inkább csak eszmevilágban szőnek aranyhálókat mint józan körülmény ismeretből indulva

ki fontolóra vennék, a' viszonyok állását 's midőn az adózó nép anyagi és szellemi helyzetén tetleg könnyítve alig van valami — akkor akarnak egy a' polgári minden osztályozatokkal vallással ellenkező idegen elemnek tulnyomóságot adni, melynek természetében fekszik a' más kárán könnyen élni tudó zsarolási szenvedély. — Ez azonban csak mellékesen legyen megemlítve.

Ezen országgyűlés ez által hogy mérséklett megfontolási uton haladott elé intézkedéseiben reményt felül muló eredményekkel végződött. Azon zajos vita, melly eleinte habként nyomult egy másra — azon békétlenség, és bizalmatlanság, melly költsönös félre értéssel rágadt kormány és nemzet szívéen, azon vásott egyoldalú párt nézet melly örök jószózatként dagadozott, mind ezek mondom távolról sem gyanittatak a' *béke ünnepét*. A' kormány 's néhány lelkes férfiak buzgó törekvéseik helyre állíták a' csendet és bizalmat, több oldalú felfogásra utat nyitottak a' pártoknak, — 's meghozák a' sokáig nélkülözött békeséget, lecsilapult a' surlodás, kormány és nemzet kibékült 's jó akarrattal lépett a' bizodalommal, 's egyetértéssel páros józan haladás ösvényére.

Az alkotmányos haladás alapköve leván téve; — 's nincs talán egyén e' honban, ki a' köz jó mellett buzgó kebellet a' haladást jelszavának ne mondaná. Azonban alig végződik be az országgyűlés ime itt is ott is fel fel rival egy fájdalmas szózat, ingerültséggel vegyítve. Először is a' nemzet legszentebb palladiuma a' nyelv támadtatik meg — azon résztől melly szinte a' törvényhozásban

telleges befolyást gyakorol. A' panslavismus erőködése egy méltán büntetést érdemlő ellenszegülés a' törvények ellen, melly alattomos utakon, és módokon, legnagyobb hálátlansággal a' haza közérdeke ellen iparkodik erőt nevelni, 's általa akadályt vetni a' haladásnak. De más részről örömmel tapasztaljuk a' hatást, mellyet a' sok fáradsággal kivivott törvényes elv, 's kifejtett eszme szült. Nemzetiségünk fejlesztése morális kötelességévé lön mindegyiknek, ki az idegen mania aljas különcködésével megvetést sok haszon nélkülözést nem akar magára vonni. — A' meg kezdett haladásnak újabb és újabb organumai keletkeztek, mint a' hirlapok, mellyek bizonyos tulzott párt szinezettel bár de gyönyörű vélemény, elv, és eszme fejtegetéssel az értelmiség fejlesztésére sokat tesznek. Eme nyilvános elv különbség — — — — — azonban kut forrását a' nemzetben találja fel — hol a' municipalis hatóságok kebelében a' kiváltságos igazak békés szellemü gyakorlata még most is a' leg aljasabb pártoskodások küzd terévé van át változtatva, melly betyár manianal bunkós harcban áll egy mással szem közt.

II.

Jelen viszonyaink.

E' rövid 's talán felületes vázlatból átlatható mi-ként a' haladást elvitatni tőlünk ugyan nem lehet: de más részről azt sem mondhatni mintha kezün-
ket zsebünkbe dugva, nyugodt lélekkel szemlél-
hetnök a' dolgok önkintes folyamát. A' tökéle-
tesbülés fogalma különböző fokozatokat feltételez,
's nincs a' világnak nemzete melly azon fokra
vergődött volna honnan feljebb emelkedés nincs;
Mi a' mit eddig tettünk, mind csak előkészület
melly bizonyos nagyobb célra vonatkozik. Egy
nemzetnek több haladási eszközökre van szüksége
mint egyes embernek, 's ha ügyes tapintattal
szivére tesszük kezeinket érezhető a' dobogás,
mellyet a' felizgatott vérkeringése szül, 's tudhat-
juk miként e' vérkeringésnek mérséklett józan irányt
mutatni most van ideje; erre nézve szükséges a'
viszonyok ismérte mint feljebb is érintém, 's az
ebből folyó eszközök, és módok választása, 's
alkalmazása.

A' viszonyok hibátlan ismérte felette nehéz
dolog. Ez ugyan is el van ágazva a' nemzetben,
mint erek a' testben, 's inkább részleteségeiben
mint általánosságban nyilatkozik, 's különböző

pontokon áll, úgy hogy sokszor alatta háborgó szükkeblüséget, viszketeg nyugtalanságot 's gyermekies elégtelenséget találhatni inkább mint valódi orvoslást kívánó bajt, de mind a' mellett is valamint politicában tetleges bizonyoságra soha sem juthatni, úgy minden nemzetben létez egy általános szempont, mellyből az egésznek viszonyos állása tekintendő, melly szempont az állomány nagy és közös céljára vonatkozólag a' status quo isméréteből indul ki.

Felébrülésünk zavaros mámorában a' sok nemü elmaradás, hiány és fogyatkozás kándus érzete fájdalmasan ragadá meg a' fennebb célra törekvő nemzetkebelt. Minthogy még sokan fellette sokan valának kik ezen elmaradást fel nem foghatva, a' haladás szót nem érték, bizonyos ingerlékeny hatásra kelle azoknak számítani kik a' haladást nemzeti életünk nélkülözhetlen feltételének hívék. Ezen ingerlő hatás először vissza hatást szült kormány és nemzet nagyobb részénél és pedig azért mivel idő 's fontolás érlelte okok által a' meggyökeredett előítéletek legyőzve nem valának, 's az egész működés duló eszmevihar-ként rohanta meg a' fen álló rendszabályokat. Innen a' haladás keveseknek lön polgári hitvallásukká, 's ha a' sok nemü vélemény és gondolkozásmód külömbégeit tekintetbe vesszük bizvást elmondhatni, hogy azok kik életbeleptetésén dolgoztak sokak előtt gyanus szinben állottak, mint némely események igazolják. Az első haladási stadium alkotmányunk szelleméhez képest főleg két pártot képezett, u: m: *szabadelmü haladási* és *alkotmányos* pártot, melly a' reform ellen

élénk harcban állott. Azonban az 1836 és 1840 országgyűlések alatt tetemes fordulatot vön a' két helyzet; a' ki fejtett eszmék, felállított elvek és nyomadékos okok surlódásaiból önkéntesen következett egy harmadik tulnyomó pártelem keletkezete. És ezen pártelem a' *haladás elvéé*. Kisebbség nagyobb módosítással ugyanis mind szóval mind tettel mind két részről ki lön mondva a' haladás mint a' nemzeti törekvés iránya; jelenleg tehát alig van jelentő egyén, nincs párt honunkban melly haladni nem akar, 's ez által az elv győzelme ki van víva. Csalatkoznék mind az által ki azt hinné, hogy már mindnyaján egy ösvényen állunk, mellyen karöltve mehetni elő: — istenért sem! most és ez által léptünk a' legnagyobb nehézségekkel, 's akadályokkal terhes pályára, melly minden tekintetben fontosb, 's elhatározóbb az előbbinél. Minden általános elv számtalan kisebb, és nagyobb módosítások alá van vettelve, úgy hogy a' sok nyílás között könnyű kisikamlani, 's vissza esni ez elv ellentétébe, honnan áttértünk; a' részletes alkalmazásnál pedig ritkán áll meg a' fő elv szempontja, 's megtörténik hogy többen a' szép lepellel csak formalitásul takaroznak, 's a' szép név, 's tisztelt elv hálójával saját érdek pillangókat fogdosnak, azonban minden elvben fokozaatok léteznek, mellyek sehol nem mennek annyi variation keresztül mint a' politicalai kérdéseknél hol de meo, et de tuo agitur, 's kis ön érdek veszélybe forgása nem egyszer áldozatul viszi a' principiumot, mint ezt Europa bár melly nemzeténél tapasztalhatni, ezeket csak melleleg érintem

meg, — mert köz kérdésben köztekintet, 's általános szemle határoz — most a' haladás elvének részleteire átmegyek.

Mint sokszor mondám a' két legközelebbi országgyűlés alkotmányos színezete a' haladás melly az általa felállított elvekből, 's alkotott törvény szelleméből világosan kitűnik. A' haladás fogalma tehát hála istennek 50. évi küzdés, és működés szüleménye lévén, nemzeti létünket az első stadium veszteglő pangásából kiemelve életcimmal ajándékozá meg. De ollyannal melly határozatlan formák között csupán iráuyt és czélt, de eszközöket, és korlátolt fogalmat nem ismer. Ezen fogalomnak célra vonatkozó formái ugyan azon egy szó értelmében különbözök, mert míg az egyik a' haladás szó értelmét önkéntes magyarázattal minden régi ujjá formálásában általános engedvény adásokban, tulzott eszmék létesítésében, idegen institutiók beplántálásában keresi addig a' másik a' megfontolást valva elvének haladáshoz nyilatkozik ugyan, mert e' korunkban igen jól hangzik, azonban mindennek mit a' másik párt akar ellenszegül, 's mint egy védelmezőleg áll, a' nélkül hogy tettleges javaslattal s tettel lépne elő. Ezek szerént a' haladás midőn két külön elvű pártot egyesít, ismét eldarabol, 's a' törekvés célja az eszközöknél kétfelé szakad Ezen két párt az, mellyek kezei között van a' haladás kezelése, 's ez az melly jelen viszonyaink állásait képezi.

A' haladás szó etymologiai és gramaticai értelemben cselekvő állapotot jelent; 's még pedig olly állapotot melly activ hatással sokszorozza mind magát mind

a' tárgyat mellyre vonatkozik. A' cselekvés mennyiségének minőségének meghatározása azon tárgy természetétől füg, mellynek előmozdításáról van szó, — ugyan azért politicában a' körülmények állásának kisebb vagy nagyobb szüksége az elhatározó tekintet, minthogy pedig ezen szükség vagy magából a' már létező rendszer hiányaiból, vagy nem a' fenálló rendszerből ugyan, hanem azzal egy természetű célarányos újabb rendszerrel összeköttetésből származik; kétféle tekintet alá jön a' haladás, t: i: *javitás* és *ujjítás* melly két felosztás in ultima analysi a' *haladás* szóban köttek össze. Annak tehát ki haladás embere akar lenni mind kettőnek alkalmazása szükséges de csak annyiban, mennyiben a' legnélkülözhetlenebb szükség meg kívánja mert azontul haladni veszéllyel jár. Azonban a' két párt, mellyek közzül mindenkégy egy egy hatalmas organummal bir, külön értelemben veszi a' haladás fogalmát — ugy hogy egyik merőben *ujjítani*, a' másik csupán *javitani* akar, 's csupán egy oldalu magyarázatot ad a' haladás fogalmának. Ide vonatkozik a' megyékbeni korteskedés ide, a' Pesti Hírlap és Világ mint leg-hatalmasb véleményképviselők tendentiája. Szerintem mind kettő el téveszté a' fő irányt, melly politicali tulzás' 's erős működéssel sem képesek anyi hatást biztosítani, mennyi kevés erőrel megtörténhetnék. Első és fő hibájok pedig 1841 évi a' Pesti Hírlap 68. — Világ 103. cikkében nyilvánított politicali szinezet, és elv, melly a' külhoni példák nyomán indulva jelen állásunkra tekintettel nincs. Nálunk ugyan is egy a' fő elv t: i: a' ha-

ladás, és csak egy eszközt t: i: józan fontolást kíván 's ha kül nemzetek példájának identificatiájából indulva ki, saját célunkra idegen eszközöket használunk, — ugy mistificáljuk célunkat az eszközökkel 's rontunk ott hol javítani akarunk.

Azonban midőn alább a' haladás akadályairól szólándok bővebben emlitem meg e' tárgyat melly csupán összefüggésben tekintendő. A' párt viszonyokat már megemlítve következnek azon érdekek, mellyeknek részint pótlásáról, javításáról vagy kiegyenlítéséről szó van, 's ez azon felette nagy mező mellyen anyi vélemény különbséggel állunk, és a' mellyhez még csak hozzá szólani is felette nehéz a' nélkül hogy ne tévedjünk. Ezen érdekek alap elvei részint kifejtve 's tisztába hozva, részint fejtegetés alatt léteznek. Alkotmányunk némely vizsályos kérdései felett a' kormánnyal kibékülénk, 's azon bizalom melly atya és fiu között szükséges naponként erősbül. A' nemzet némely köz érdekü tárgyai u: m: nyelv, nemzetiség és hitel célszerű törvények által megállapítvák, 's részint újabb intézkedés által jövendőjük biztos kilátásokat nyujtanak, a' polgári osztályozatokat elkülönítő előitéletek egy része megtörve, 's a' gyarapuló vélemény által jövendőjük barátságosabb közelítésre nyujt reményt, sok oldalú célirányos intézetek, mint a' nemzeti gazdaság, kiseddóvó, ipar serkentő 's a' t. állitattak. Nem mondhatni tehát azt sem hogy sokat tettünk: de viszketegség ellenkezőleg jövendőnkről aggódnunk is, mert a' ki józanon akar bírálni ne mindég elő-

re, hanem multba is tekintsen, 's ismerkedjék meg a' jelen nehézségével, valamint multja iránt engedelmesebb leend, ugy bizodalmasabb szinbe álland előtte a' jövő is. De illy viszonyok között midőn még minden csak félig van végezve, valamint visszalépni már szégyen és kár nélkül nem lehet, ugy a' működő erőnek józan irányt mutatni leginkább szükséges. Ez által hajthatók a' növekedő cseméték egyenes növésre 's az egyszer kicsirázott eszmének megérlelése sokkal nagyobb feladat mint elvetése. Innen az elszórt eszmék nyomán tömerek indítványok számtalan kisebb és nagyobb törekvések jőnek napi rendre, olyak mellyek hazánk nem ideiglenes szükség fedezését, hanem egész jövőjét, sőt örök életét tárgyazzák. Szükséges erre nézve.

III.

A' haladást elősegítő eszközök megválasztása.

Midőn valamely kitűzött célt előmozdítani, elérni akarunk azt nem máskép tehetjük mint célirányos eszközök által. Cél és eszköz kölcsönösen feltételezik egymást, úgy hogy egyik a' másik nélkül nem is gondolható. Az eszközök megválasztása a' cél minőségétől mennyiségétől, és természetétől függ.

Sehol nem határozatlanabb nem kétesebb a' cél meghatározása mint politicában, és sehol annyi difficultásoknak nincs alája vettelve. A' haladás kérdésénél ez mindenek felett áll, mert itten a' cél kicseréltetik az eszközökkel, úgy hogy a' haladás csupán eszköz bizonyos szellemi, 's anyagi jólét elérése végett. A' haladás tehát bizonyos tekintetben cél és eszköz lévén egyszersmind a' kettőt megkülönböztetni nem is lehet. Azonban mi máskint áll ez némelyeknél kik a' haladást mint kitűzött célt tekintve keveset vagy éppen semmit nem hajtanak az eszközök megválasztására. Innen a' gyanúsítások gyűlölet és pártoskodás költsönös szennye. Egyik azért, mivel tiszta haladás emberének akar tartatni, azon buzgó hiszemben

hogy a' cél megszenteli az eszközöket minden hizelgő ujdonságra mohón fellángol, üldözni kész az ellen véleményüeket, — másik mivel minden cél gyanus előtte sem ereje sem bizalma a' kétes sükerü változtatásra mellyhez ollykor egy adag önzés is járul erősen kikél. Jaj azon nemzetnek mellynek jövőjét illy tulságos szenvedélyek határozzák, — jaj azon törvénynek melly illy alapokra tétetik, el van hintve a' köz elégületlenség veszélyes magva, játszó labda a' törvény tekintély vesztett szentsége mihelyt az nem az értelmi közelítés sympathiáján alapul.

Midőn egy nemzet általános haladásáról 's jólétéről van szó akkor sok régi elavult igazak jogok, és kiváltságok sértetnek, és sértetniök, sőt megszünniök is kell mihelyt a' közjó elve ugy hozza magával. Én a' haladást alkotmányos tekintetben rend felbontásnak tekintem, tekintem pedig azért mert ez a' fenálló rendszabályok módosítása és megváltoztatása vagy éppen eltörlése által történhető. Az alkotmányos haladásban ugy kell intézni a' lépéseket, hogy az mennél kevesb jogsérellemmel történjék, és hogy általa a' viszonyosság tulnyomóvá ne váljék, mert a' melly nemzetben nagyobb az elégületlenrész mint a' másik, azon nemzet szerencsétlen. Egy általános és fő tekintély a' haza boldogság tekintélyének kell itt határozni, melly mind megérdemli azt, hogy egyesek általa károsodjanak, mind kívánja és követeli az áldozatot, melly amazt feltételezi. Ép ebben fekszik a' liberalismus valódi fogalma, mit sokan másként értenek, hogy a' közjó előmozdítása végett olly jogokról mond-

junk le mellyeket az egész kárával kizárólag élvezünk, 's osszuk meg vagy engedjük el azokat. Illy liberalis egyén vajmi kevés! 's ha a' köz helyeken elmondott 's ezer rivalgó éljentől üdvözölt elvek tetbeni kifolyását a' magány élet szük körében utánnomoznók, meg látnók a' protheusi alakot a' kettő összehasonlításában. Cifra boritékai ezek a' fekélyes sebnek — utánna zengve özönlik a' szenvedélyes sokaság botor dicsérete! —

Ezen általános közjó tekintete részletes combinatiót kíván. Össze kelletik adnunk a' részletes érdekek közre vonatkozó számtételeit, sokszoroznunk, és kivonnunk hogy határozhassunk Minél több részletes érdekek jönnek számtételbe, annál inkább ovaodnunk kell ezen részletes érdekek általános tekintetrei feláldozásától, mert a' kivonat fractiokból áll. Ezt igen könnyü érteni magyarországban p. o. temérdek részletes érdek létez, négy vallás. 10 nyelv. 6 polgári osztályozat. Ezek ugyan mind egy általános jog tekintete alá jönnek, — de ha részletes viszonyokat megtekintjük; könnyü átlátni hogy ez általános tekintetet magok ezen részleteségek teszik, mint a' mellyekből alkotva vannak. Illy körülmények között a' haladás legcélszerűbben kezeltetik az által

Ha ezen érdekek egyesitetnek. Nagy és nehéz feladat; alapja a' nemzetiségnek, 's ebből önként folyó közérőnek, olly akadály haladásönk kérdésében, mellyel más nemzeteknek küzdeni nem kelle, mert a' nemzeti sympathia magában a' nemzettestben létezett, 's azt csupán kifejleszteni irányra

vonni volt szükséges. E' szerént nekünk mig azon stadiumra lépnénk mellyen valódilag haladhatunk meg kell birkoznunk e' miltoni százfejü ördöggel, 's általa egy nehéz fokozattal alább kezdeni a' rendszeres menetet. Hogy hazánkban hol annyi el darabolt érdek nyelv, nemzetiség honszerelem és előmenet tekintetében akadályul szolgál oka leg inkább az hogy soha nem keresők az alkalmi eszközöket miáltal nemzeti sympathiat ébresztettünk volna. Maga is idegen maniak indigena rongyaiban öltözködött 's általa tettleg ellene munkált a' nemzeti sympáthia gyarapulásának; a' helyett hogy az ugy nevezett valódi nemzet mint kis fractio a' nagy számban önléte elvéért is a' nemzetiség meghonosítása által kötelességét teljesitené. Idegen vagy holt nyelv külföldi szokások szenvedélyes majmolása az enjére vonatkozó érdekek iránti közönbőség elválasztva tarták a' többi nemzettestől — melly így kizsarolt erőtlenségben tunya ragaszkodással a' megrögzött balitéletek 's szokások iránt költsönös antipathiával önző irigységgel állott egymással szemközt. Ehez járult a' jogosztály aránytalansága, melly mig egy részről olygarchiakat alapított, más részről vagyon 's személy joggal nem biró osztályokat teremtett. A' gazdag aristocratia törvény engedte befolyását mindég csak ön jogai terjesztésével a' szegény nép elnyomására használá 's a' kizsarolt anyagi véres keresményt könnyelmüleg dobá aljas szenvedélyek hiu, és nevetséges büszkeség vétkes áldozatául. Így lön fentártva nevelve azon nemzeti antypathia melly egy év ezerezen keresztül ben tartá mérges fulánk-

ját a' nemzettestben, 's nagy és nehéz munkára hívja fel a' józanabb ivadék emberies gondolkozását. Ezen érdek eldaraboltság ezen nyommaszto nemzetietlenség van oltva *törvénybe nyelbe* és *jellembé*: — 's annak a' ki az egyesítés nagy célját meg közelíteni akarja, mind a' három bajon egyszerre kell segíteni. Szerintem ugyan is még maga a' nyelv senkit nemzetiessé nem teszi — törvényes engedmények sympathiát gerjeszthetnek ugyan de a' melly üvegházi idegen növény módra örökre sinleni fog, jellemet pedig a' kettő nélkül képzelní is botorság. Ezen három eszköze van az érdek egyesítésnek, mellyek mint legfőbb szempontok részletes taglalatot kívánnak.

Magyar nyelv köz és hivatalos nyelvvé emelése az első eszköz nemzetiséget, 's általa érdekegyesítést elősegíteni. A' melly nemzetnek saját nyelve, mellyen eszmeit közölhesse — nincs, az önálló étellel nem bír, 's jelleme melly a' gondolkozás, és érzés módjától feltételeztetik, alárendelt birtokként másnak sajátja. E' gyakorlatilag megfejtett axioma: még a' mult század végén érezé ezt a' nemzet. -- de mondhatni csak érezte, mert bár jót akarólag az 179°/₁: 10. törvény cikket alkotta is, maga vólt az ki törvényét először áthágta. Csudálatos ha meggondoljuk azon roppant következetlenséget, mellyel a' nemzet saját intézkedéseiben saját java ellenére ön maga iránt viseltetik. Ez olly tény, mintha arról kellene határozniunk valjon éljünk-e vagy nem? és mintha törvény által mondanók ki azt, hogy éljünk és még is midőn sok küzdelmek után ki van mondva az életengedély nem az hogy sajátunká

igyekeznök azt tenni gyarapítás, és fejlesztés által, de létünket biztosítva hísszük a' holt törvény betüiben. Ez volt e' nemzetnek egyik átka, mi — szerint a' kimondott ígét testesíteni nem tudá, vagy nem akará, 's a' helyett hogy gyakorlatilag életbe hozta volna azt, sajnálatos bizalommal tunya egykedvüséggel megnyugodt a' betüiben. Az 1825, 1830, 1832, 1839. évi nyelv tárgyában hozott törvényzcikket is úgy tekintem én. Meglön hozva a' törvény, hogy a' nemzetnek nemzeti nyelve van, 's ezzel elég van téve a' dolognak 's most már szabadon és félelem nélkül beszélhetünk németül franciaul angolul diákul, tótul rácul 's a' t. Eme kártékony szellem szerintem nemzeti jellemvonás, melly szerént szeretünk befolyást gyakorolni 's pusztá nemzetiséggel pöffeszkedni, de tetlegesen hatni, erősbülni 's nevelni gyakorlatilag erőnket, nem. Ezen léha felület ingadozó légvarában annyi nagy és dicső eszme, regény monda halmozva van, hogy kényelmes pamlagon cigaro, és pipa füst között more patrio órákig sokszor elbeszélünk a' nemzeti colossalis nagyságról, hogy szinte elhisszük miként erősb dicsőbb nemzet nem létez nálunknál a' föld tekén: — de ha positiv igazolásra kerül a' dolog, ekkor minden vagyunk csak nem erős: csak nem nemzeties. A' nyelv nem törvény által nyer életet, hanem gyakorlat által, 's a' ki törvényes nyelvét gyakorlatilag nem ismeri, nem használja, hasonlít ahhoz, ki lábbeli mellett mezitláb sétál. A' gyakorlat nyelvszabály, tudományos és társasági alkalmazás áda' nyelvnek életet, 's mig ezek kifejtve,

megállapítva 's a' nemzet mindennapi életébe vissza vive nincsenek, hiában a' törvény. Önkintesen tolni valakire a' nyelvet a' milly igazságtalan olly hasztalanság; maga a' nyelv, 's viszonyos értéke vivjon magának becset 's erre több mint *törvény*, több mint *erőltetés* erre *haszon* 's *belső érdek viszony* kívántatik. E szerzé meg a' német, franc 's angol nyelveknek a cosmopolitismust, ez ada a' romai és görök nyelvnek örök életet, még akkor is midőn maga a' nemzet, 's annak érdeke többé nem él. Belsőbecs tudományosság könnyűség és tisztaság mellett nemzeti érdekviszonyok anyagi és szellemi érintkezések kívántatnak a' nyelv terjesztéséhez. Nem mondom ez által hogy nem helyesen tön a' törvényhozó test midőn nyelvünk életét törvénybe alapítá; igen helyesen tön, de csak azon egyszempontból, mellyből kiindulva tennie lehetett, t: i: hogy diplomaticus életet adjon a' nyelvnek, mi által a' törvénykezés magyar nyelven vitessék. Ezentúl terjeszkednie nem lehetett a' nélkül hogy egyes érdektekintetet ne sértsen, melly sérelem akkor legkeserűbb ha tárgyatlan és szellemi igazak korlátoltatnak. Bölcs törvény hozásunk a' körülményekhez kepest mindent meg tön, mit tennie lehetett, 's istennek hála jó sikerrel — a' többit melly az élet egyes viszonyaiba vág nekünk magunknak kell tenni. Mian kötelességünk kik e' honban élünk szívjuk annak levegőjét, élvezzük jótékonyságait, nekünk kik magyaroknak hivatunk nem csak szóval, ha nem valódi tettel igyekezettel, és szorgalommal egy részről folytonos gyakorlás által élet hatást adni

annak, más részről tudományos becsét, grammatikai szabályosságát és hajlékony tisztaságát nevelni. Eljött az idő mellyben nemzetiségre több mint név kívántatik, 's mellyben az ön fentartási eszme nem elegendő nemzeti subsistentiára, hanem nevelni és öregbiteni kell minden érdeket melly előmenetelre vonatkozik. Ezen öntudat már régi a' nemzetben, 's nem mondhatni hogy a' jó szándék abba maradt, mert voltak 's vannak honfiak, kik a' kórjelt felismerék a' nemzettestben, tetemes áldozatokkal lépések tétettek a' nagy munkához, és nem sikertelenül, egyik legszebb tanuja annak az akademia, melly 10. évi létezése óta mind tudományi tekintetben annyit tön — nyelvünk kötelékei tágultak — ha bár még rendszeres nyelvészet megállapítva nincs is, arra számtalan előlépések tétettek, 's el kell várnunk az időt, mellyben a' gyakorlat mezején mint egy vissza vezetve a' nemzet életére ki leend forva az anyag. Tudományos tekintetben is sokat tön a' nyelv szabályosb gyakorlatossága, literaturánk minden ágzatban gazdagult, ismereteink szélesbültek, alaposodtak, költészetünk hivebb tükre a' nemzeti jellemnek. Azonban mind a' mellett is meg kell vallani hogy a' kezdemény a' milly nehéz és hálátlan, annyira félre értett és zavaros volt. Minden tudományok hévmerője a' józan critica, többször aljas személyeskedéssel bibelődött egymásra törő kenyér — 's dicsirigység többeknek megmérgecsé a' szelid pályát mellyen mennél több kéz működik annál nagyobb annál több oldalú az eredmény, a' tárgy sokszor külön cserélve a' személlyel és megfordít-

va. A' szellemi erő előtt lekell hullani minden érdek— minden személyes tekintetnek mert itten a' visszaélés gyilkosság melly magának az erő emelkedésnek gördit elébe akadályokat az által hogy többeket visszarettent a' pályáról mellyhez lélekemelkedetség, kitartó türelem, de nem érdekszövesék kívántatnak. Az előbb magyar, most már miután a' nemzet párt fogása alá vevé nemzeti színház ügyében ugyan azon pártoskodás átkadt, melly más intézetekben. Azonban mind ez vékony ködöcske vala, mellyen keresztül jótékonyan melengetett a' nap, 's könnyen felednök a' csekély bajt melly ha eredeti forrására vissza viszük inkább féltékeny hazafiui gondnak, mint rosztatnak kifolyása, ha nemzeti nyelvünk terjesztésében más nehéz akadályok nem állának utban. Egyik ezen akadályok közzül a' *részvételenység* és *fogékonytalanság* mind kettő nemzeti bűn. A' külömaniák honossága vagy a' nemzetiség szégyenlése okozta e' azt hogy olly kevés a' részvét nyelvünk iránt, vagy talán a' nyelvben létez némi nehézség, mi szerint hajlandóbb némely ha magyarul tud is idegen nyelven beszélni, mint ezt csak nem minden előkelő társaságban tapasztalhatni 's a' szüle kinek isten nevelési módot adott gyermekeit először is idegen nyelvekre tanitatja. Ennek okát körülményeinkben 's viszonyainkban látom. Fennebb mondám miként érdeket kell adni a' nyelvnek. Érdeket először hivatalos 's törvénykezési tekintetben, érdeket szellemileg és anyagiilag. Valameddig e' honban mindenki mint polgár nem élvez polgári jogokat, valameddig keres-

kedés, ipar, és tudományosság által más nemzetekkel testvéri érintkezésben nem állunk, mind addig nyelvünk csak annak leendő sajátja ki eddig is bírta azt, vagy kinek viszonyai nélkülözhetlenné teszik annak tudását. Kivételkép állanak azok itt kiknek születés vagy érdem tekintetét befolyást, és magas állást biztosítottak, kikre minden kinek mint példa tükörre van függesztve figyelme, mert azokat hála és érdek egyiránt láncolják e' nemzethez, és egyedül tőlük várja a' a' szép jövődöt. Itt kellene meleg kebel, itt a' megrögzött szenvedély és szokás erős nélkülözése, itt a' példaadás — hol magas helyzettel a' rang, vagyon, és tisztelet vagynak egybe kapcsolva, legtöbb a' tehetési erő, legnagyobb a' hatás melly abból foly. Ki nemzeti diszköntösben polgári élete legszentebb templomában országos és köztanácskozási termekben, mint kiváltságos jogai menyivezete alatt magyarul szól, véd, oltalmaz és tanácskozik, annak oda kün a' magányos életkörben következetlenség's elv meg tagadás idegen nyelv oltarán áldozni fel nemzetiségének e' legszentebb tanujeleit. Azonban e' korbetegség melly mint hinnünk lehet előbb utóbb kiszárad azon morális erő által melly naponta növekszik a' nemzetben, és erőtetni a' dolgot visszahatást szülne, a' felébrülő nemzeti genius már eddig is sokat, felette sokattön e' baj orvoslatára, 's az erősbülő közvélemény kiszaggatand minden illy idegen rongyokat.

Ezen negatív nemzetietlenség mellett egy pozitív erőködés kinfájdalmait látjuk imitt amott fel-

jajdulni nemzetiségünk e' szent ereklyéje ellen. Belső és veszedelmes baj ez; egy idős nemzeti létünkkel, mely östypusát a' sympathiát eszközölni nem tudó passiv állapot hosszú századok során által mind ekkoráig megtartotta. És csupán megtartotta, mert hiányzott az alkalom és eszköz annak nevelésére mely most illy körülmények között könnyen veszedelmessé válhatand. Ezen antypathia nyelvünk 's nemzetiségünk iránt az alkotmányos jogaránytalanság elvéből ered egy részről, más részről azon visszahatásból, melyet a' nemzetiség ébrülése és gyarapulása szül. A' mindenféle érdekek külön szaggatásában egy-szintöredék ez is, mely az eggyé olvadás nagy kísérleténél még egyszer fellobog; és a' milly mértékben erősbül a' nemzetiség ép olly mértékben olvadnak az egyes érdekek 's illy állapotban látjuk a' panslavismus harcát. Azon tagja a' nemzettestnek mely törvényhozásunkban is befolyást gyakorol, ellenes indulattal támadja meg azon közanyát, melyben saját jólétének magvai kelő félben vannak. Félre értett politica, törvénytelen törekvés mely ön maga magát bosszulja meg. A' panslavismust támogató társulatok, nem annyira moralis mint phisicai erőt használtak eszközül, mert a' fennálló törvények szelleme illy törekvést meg nem enged. Azonban bár mennyire hálátlan lett légyen e' cselekvény, szinte olly tévedés volt azzal a' nyilvánosság előtt fellépni, 's ott kelni megtorlási szándékkal csataterre. Ha többeket elmellőzünk is ennek támogatására, annyi bizonyos hogy olly régi-sebek szaggatattak fel általa mellyek még inkább nevelék az ingerültséget, mely

a' közelítő sympathia alatt már már elhamvadzott volna, a' nélkül hogy a' kérdés igazsága ez vagy amaz oldalra lenne eldöntve, a' rokonérdekű cél megközelítve most sincs. Az illy törvénybe ütköző cselekvények — korlátozása, nem magok-tul a' pártoktól hanem a' törvénytől függ. Olly cselekvény gyakorlata pedig melly törvényben nem ütközik, a' költsönösség elvénél fogva is szabados. Ezen ellennyomulás ellenére egy tartom homeopá-thiai rendszerrel élni legcélszerűbb, lassu moralis hatással adjunk okot a' kölcsönös közeledésre, 's igyekezzünk megkedveltetni, 's életükbe szelid mérseklettel átplántálni a' sympathiát.

Második, és legfőbb eszköze a' haladást esz-közlő érdek, egyesítésnek a' *törvényes enged-mény*. Ez azon nagy, fontos és kényes tárgy melly haladásunk eszméjével együtt született, an-nak előrehaladásánál fokenkénti érdekekkel nő, 's ujjabb és merészebb követelésekkel álván elő je-lenünk fejledező gondoskodásának úgy mint jö-vendők megalapításának alapul szol-gál. Ezen tárgynak nincs stadiuma nincs megál-lapodása, épít és gyarapított hol ront, és ront ot-tan hol épít. Olly számtalan érdek alkotmányos és politikai akadályokkal küzd, hogy küzdelme által kivivott minden siker csekélynek látszik a' reá pa-zarlott erő mennyiséghez. Nem elég a' reá pa-zarlott erő áldozat, és visszavonás lelke a' különben is elszagगतott érdek és figyelem még inkább el-darabolására, hanem egymás erejét emésztjük fel a' nélkül hogy megállapodáshoz jutnánk, ön maga magával küzd a' nemzet anyai fájdalommal

's tépedt kebellemel, 's valjon a' roppant erő vaju-
dása nem sokszor szül-e egeret? Elöl látók a'
kezdeményi jeleneteket viszonyokat és eredmé-
nyeket, meg mondam hogy minden mi e' tárgy-
ban történt még mind csak alkotmányos mind csak
permissiv. Azonban jelenünk képe mást mutat.
Egy radicalis alkotmány reform elő estéjén állunk
borongó felhők vonulnak el a' láthatáron, 's erős
harcot inditnak egy más ellen a' political elemek
mert a' polgári élet sokoldalúságának össze gya-
lulásáról van szó. Valóban nevezetes korszak,
az ujjá születés kora mely jós szózatként rejti
kebelében a' jövő magvát.

Kettős tekintetben látjuk eme kérdés általá-
nos irányát, *birtok* és *teher* tekintetben, egy
részről a' birtok emancipatio, mint a' nemzeti erő,
's ipar fő feltételei különböző alakban sürgettetik,
más részről a' közállományi jótékonyságok közös
élvezetéből folyó teherviselés kiterjesztéséről, 's
ez által némely polgári osztályozat szorult helyze-
tének könnyebítéséről van kérdés. Így látjuk a'
kényszerítő örök megváltás, ösiség eltörlése, és
adózás kérdéseit mind köztanácskozási, mind nyil-
vánosági uton különböző vitatás alatt. És ugyan
azon egy jogu polgári osztályozat között forog a'
gordiumi csomó megfejtése mely maga ellen és nem
maga mellett egy harmadik érdekéért harcol, bizo-
nyos morális kényszerítéstől ösztönöztetve, mely
az idő lelkében 's józan körülmény ismeretben él.
Régi önérdekbe gyökerezett előitéletes jog igazak
egy még gyermekkoru eszme oriással vivnak, egy
felől az aristocratia éberebb figyelemmel örködik,

míg a' más oldalon a' kiváltságos tömeg megrohanó indulattal áll. Mind két pártnak jellemén erőködés feszültségei vonaglanak, mellyek féltékenység és törekvés vonásaiban olly caricaturrá mutatnak melly gyászosan neveltséges.

A' birtok emancipatio, 's ezzel összefüggő eszmék létesítése tagadhatlanul egy eszköze a' nemzeti erő nevelésének. Az állományi jogok arányosága elve a' közérdeknek honszerelemnek és haladásnak. A' jogaránytalanság morális és anyagi erőtlenségben bosszulja meg magát melly által minden erő csupán egy osztályban központosul, 's 's annak van egyedül élete, míg a' többi eszköze válik, és sem nemzetiséget, sem köz erőt nem nevel. Az állomány fő célja minden erőt egybe vonni, melly ipar, haladás tekintetében segítségül lehet, Nem céloim annak jótékonyosságát status tekintetben mutogatni, 's ezeket említvén meg áttérek a' részletességre. Magyarhonunkban ezen aránytalanság olly nyommasztó mint többé egy önálló nemzetben sem Európában. — Deák Ferencünk bölcs megjegyzéseként ez a' középkor feudalismusának torzképe melly az ősiség által még inkább korlátozva lön. A' hazai földet elidegeníthetlen örökül bírja némelly család, melly birtokjog a' szeri alkotmány 2 pontjában alapul. Oka volt ennek az mint történeti adatink igazolják hogy az elfoglalás alkalmával különböző ajku és jellemű nép vegyült az eredeti asiai faj közzé, mellyek t. i. vagy meghódítottak, vagy később telepítettek le. Az akkori idők politicája veszélyeztetve látta jogrészesítés által a' nemzetiiséget, 's az örökös szolgaság bilincsein hitte csak

magát fentarthatónak. Hogy a' harcias szellemű kor ezt mint egy magával hozta tagadhatatlan, mert az ököljog; 's izgékony népjellemben szakadatlanul lángolt azon barbarusi vágy, melly esak adandó alkalomra várt a' ki ütésre. Eleiuk innen nem kárhoztathatók: mert az idő politicájával összhangzólag cselekedtek. — De igen az utódok kik a' népelemek nemzetiségbeni olvasztásának kötelességét elmulatva elnyomatni engedték a' fejlődést. De a' fenálló jogok élvezete sokkal erősb gyökeret vert, mint sem attól egyik vagy másik elválhatott volna, 's az önző balhiedelmek, 's önérdek alatt mind inkább roskadozott az imitt amott keletkező korigény, melly mig más nemzeteknél a' civilisatioval szelemi, és anyagi jóléttel együtt növekedett, nálunk csirájában ellőn nyomva. Káros és sok tekintetben veszélyes eredvény követé e' rendszert, mert mind a' mellett hogy zsibbasztó szükséggel nélkülözött erővel küzködött a' nemzet ön keblében darabokra szaggattaték, 's örök küzdteréve aljasult a' villongásoknak. A' kizárólagos jog osztályos részt jogosságának érzete féktelen 's korlatot nem ismerő tulságokra vissza élésekre ragadá, és nem hogy a' nálla lévő hatalmat közegyetértésel használva ezer szükségeinek fedezésére törekedett volna; anarchicus erejét a' bilincsekbe vert köznép elnyomásával a' kormány ellen használá, ujjabb és ujjabb jogok ki csikarására. Ezen aránytalan viszony egyformán tön kormányt és nemzetet erőtlenné. Ehez járult a' fennmaradott csekély erőnek is hasztalan és mellékes célokra pazarlása, melly visszaélésekre ragadá a'

tetsző jólétben uszó csekély anyagi erőt, vagy téitlen heverésre dologtalanságra mint kiváltságos joggyakorlatra szoktatá. Az alatt a' nagy rész' kezei megkötvék az elő haladásban, mert hasztalan vala a' véres munka gyümölcs olly honban, hol magának egy talpalatnyi sajátot sem szabad szerezni, 's általa távol volt tartva minden eszköz és mód a' közös anya szeretében részesülni.

Azonban jelenünkre mint a' kérdés fonalára visszatérek, Nekünk jutott a' nehéz munka megküzdenni az oriással, melly kilencszázados lételünket átöleli. Nagy és fontos feladat, mellyben egy részről engedni annyi mint elvenni más részről — az egyesítés még inkább eldarabolásra vezet. Minden illy kérdéseknél kettő jó tekintetben, mellyre biztosb alap hiányában támaszkodhatni lehet. Először az *akadályok elmozdítása*, másodsor melly innen ered, hogy mennél *kevesebb sérelemmel történjék*. És ha a' két pontban eligazodunk ekkor nem kell pártoskodás, nem félelem, nem lelkesedés, akkor kezünkben a' feloldott gordiumi csomó vége, melly a' labirintba tévedés nélkül vezet. A' tett méltányossága, szükségessége elismert kérdés, mellyet sem a' kormány sem a' nemzet józanabb része nem ellenez többé 's minden kérdés a' mennyiség 's minőség formái körül forog.

A' mi az akadályok elmozdítását tárgyazza, tudjuk miként a' birtok emancipatio eszméje ugy a' mint áll sem meg nem szorító sem el nem törő igényeket foglal magában, mert itten általánosításról kiterjesztésről van szó. De éppen ezen ál-

talánosítás az. melly a' megoszlott jogosság elvében többeknek eltűrhetlen, mert általa ketté lenne vágva a' megkülönböztetés a' tulnyomó befolyás, 's a' puszta születés által biztosított vagyonoság, 's a' jog vissza vive, a' természeti jogelvbé. Tulnyomóságot nyerne a' szorgalom és ipar, melly a' könnyű életmód megszokott rendszereivel össze nem fér-polgárilag büntetve a' henyesség és gondtalan pazarlás. Ezen előítéletek legfőbb akadályai a' birtok emancipationak, 's igen roszul identificálva velök a' nemzetiség elnyomása. Ennek részletes cáfolata Széchenyi Hitelében és Stadiumában, továbbá a' Pesti Hirlapban is annyira ki van merítve, hogy ahhoz hozzá szóllani utánczás és compilatio lenne; mert nemzeti gazdasági ipar és nemzetiség tekintetében meg van mutatva, miként ez azon egyetlen mód, mi által a' süllyedt nemzetiségnek életerőt költsönözhetni. Azonban az okok nyomata nem mindenkor képes a' mérleget az igazság oldalára billenteni. Éppen ez azon eset, hol előbb irtani, tisztítani és vetni kell, hogy arathassunk. A' fenálló érdekek és előítéletek ellen közvetlen harcot indítani a' reactionál fogva is bizonyos veszteség, 's annyi ingerültségre adand okot mellynek lecsillapítása a' legnagyobb politicus főnek is elegendő gondot adna, más részt csupán közvetett eszközökről kell tehát gondolkozni, melly nem szemközt követel, hanem kiszámított lépésekkel nyomul előre, 's dönti meg az alapot.

Midőn valamelly régfenálló hatalmas érdekekkel egybekapcsolt institutio megváltoztatásáról van szó, vagy annak megdöntése terveztetik, akkor

nyilvános előkészülettel kelni harcra nem más, mint magát elárulni, fel fegyverkeztetni az ellent. Példája ennek angol honban a' gabna törvény melly olly nyomort áraszt a' népre néhány egyén érdekeért, minő nállunk soha nem tapasztalható, és maga a' közvélemény a' szenvedő néptömeg hány izben tön előkészületeket annak megdöntésére, és ime a' törvény most is áll, a' nép most is szenved, mert minden kísérletnél rugonyosítá az ellenpárt erejét. A' közvélemény tagadhatlanul igen erős fegyver, de bizonytalan és ingadozó; s állandó közvéleményt nevelni a' legnagyobb munka, mert ott hol meggyőződésben erős a' nép, ujjat alkotni csak ugy lehet, ha az előbbi megdöntetik, már pedig értelmiségen uralkodni vagy meggyökerezett elveket kiirtani szerintem ép olly nehéz mint a' babonás tudatlanságot és bal ítéletet legyőzni. *Azon nemzet melly közvélemény útján akar célirányos változtatás alá jutni minden tekintetben hi van téve pártoskodásnak,* melly, ha szinte a' közvélemény érlelése nem késleltetné is bizonyosan késleltendik célját az akadályok. Nem azt mondom ez által, mint ha a' közvélemény tetemes befolyással nem birna, sőt birnia is kell, hanem csupán, hogy nem kell a' közvélemény ezer alaku csáb istennéje oltárára rakni mind azon szép reményeket, mellyeket, a' józanabb rész megfontolás után közjóra vonatkozólag ismerve létesíteni akar. De azt sem látom azonban által hogy ha fel téve de meg nem engedve a' közvélemény képes volna is célszerű-institutiok eszközlésére magány érdek egyesítést

fejtene-e ki, 's biztosítaná e' jobban a' kivivott céljótékonyosságát? A' Köz vélemény annyi alakban mutatkozik a' hányféle a' meggyőződés, 's innen fonák és kártékony eszmék létesítése csak ugy hatalmában áll mint bár melly üdvösé 's az eredményeket kiszámítani a' legnagyobb nehézség. Olly honban melly más nemzetek példáin tanulva nem vér nem lázongás hanem megfontolás, 's észérő által akar az átalakulás phasisán keresztül esni, olly eszközökre kell mindenkor számítani, mellyek szellemi és erkölcsi erőt igen, — de párt erőt melly visszavonásra vezet, ne neveljen. És pedig a' közvélemény mint illyen alig ha erőre kap a' nélkül hogy enléte biztoságáért harcban ne aljon azon résszel melly kivételesen szegődött a' célhoz. Az engedményezésre törekvő rész nem hibázok ha azt állitom hogy legfőbb basisának a' közvéleményt ismeri, és ezen tévedésből sokkal több rossz származik mint egy tekintettel átlátható, még a' cél homályban rejlik az eszközök hozzá bizonytalanok, még a' kérdés mint mag a' földben csak el van vetve, és már az egyik rész aratni akar, hol a' másik a' dolgot kérdésbe sem vehetőnek nyílvánítja. Ez olly két divergens állapot; mint élet és halál, 's ha az egészzet ön magáhozi viszonyban felvesszük, meg kell vallani, hogy biztos közvélemény nincs, nincs pedig azért mert egy része azoknak kik közvélemény által legtöbb hatással vannak szokszor vagy közönbösen vagy önmagokkal is következetlenségben állanak 's sokszor azok kik a' közvélemény lobógoja alatt leginkább vitézkedtek, egy körülmény fordulattal desertíroznak

Olly közvéleménynek pedig mely századokra ható reformot tárgyz az erősnek rendületlennek kell lenni elvben, és tetben, már pedig ha a' principiumnál is hol éjszakról hol délről fuj a' szel, hát még mikor ad fractionem panis kerül a' dolog mi történend?

En tehát a' közvéleményt engedményezések kivívásában épp olly erőlen fegyvernek hiszem, mint ferde és veszélyes politicának azon modort, mellyel jár. Azt mondja a' köz példabeszéd: a' magyar ha vele bánni tudnak az ingét és oda adja, Nagyon igaz, nemzeti jellemvonás 's ebben alkalmasint több realisálható politica fekszik, mint a' vox populi vox dei-ben. Ezen psychologicus jellemvonás életbe hozza azon két fő axiomát ne hadd a' magadét ne bántsd a' másét. A' minmagunk iránti szeretet bár miként moralisáljunk is minden érdeken felül áll, 's jogainkból valamint engedni csak akkor vagyunk hajlandók, midőn abból vagy viszonyos haszon, vagy hiuságunknak hizelgő dicőség háruland reánk. Valjon a' helyett hogy az ingadozó közvélemény lyukas hálójával halászgatunk a' zavarosban, nem leendne — é tanácsosabb forrásokat keresni kárpotlásul erkölcsileg kényszeríteni az engedményezésre? És éppen ez lenne azon biztos mód melly által az akadályok mind inkább elháríthatatnának, 's a' vonakodó rész visszahatás nélkül kénytetve lenne annak elfogadására mitől most irtózik.

Sem a' megrohanás sem a' közvélemény nem eléggé biztos eszköze az engedményezésnek: franc honban e' kettő teszi jelenleg is a' jogok garantiaját de minő eredménnyel? Örökös ingadozása

a' fenálló igazaknak a' népjellemenben szivárgott veszélyes közvélemény tulnyomósága által még azokra nézve is veszélyeztetve van, kik önmaguk színté közvélemény által nyerték e' sajátot, 's az örökös variatio szerint a' melly elv ma szentnek tekintett holnap egy ujjabb közvélemény által el van ferditve, a' nélkül hogy az uj köz-és magány jólétet biztosító tartóságra számithatna. Így minden reform csak bolygó tűz, minden javítás csak transzennalis melly a' nép jeliemben gyökeret nem verhetvén örök rázkodásában maradandólag nem építkezhet. Felette nagy akadály ez a' nemzeti előmenetel kérdésében, mert ottan basis mellyre az institutiok tömege nehezül — nincs, csak veszélyes eszköz melly mindent fel forgat a' nélkül hogy jobbat és tartosbat állithatna, 's ezen két eszköze az engedményezésnek nem csak hogy békés uton nem követel, hanem kielegitetlenül rabol, és pusztít.

Nem csak nem célszerű hanem bizonyos tekintetben veszélyes lévén mindkettő nem kevés aggodalommal tölti be a' hazafiai kebelt annak meggondolása, hogy ha ezen eszköz mint indulóban van gyökeret ver a' nemzetben, soha békés uton a' szükséges átalakulás phasisán at nem eshetünk. És ezen aggodalom annál méltóbb mennél több az elvont egyes érdekek száma. Ezen állítás azonban kivételeket foglal magában mert az olly közvélemény melly költsönös türelmen, jó akaraton és észeron alapul valódi áldása egy nemzetnek. De így áll e' ez nállunk? én felette kétlem. Közvéleménynek mondhatni e' azt midőn egyik vagy másik megyében verekedés között sértő személyeskedéssel

vivatik ki valamely kérdés, és csak azért vivatik ki, hogy ez vagy amaz párt erejét megmutassa 's hogy önző vágyból befolyási hatalmát fitogtassa vagy hogy jövő alkalommal ismét legyen ok csatára 's legyen mit megdönteni? Valjon közvélemény e' az, midőn a' hirlapok ok és elv vitatás helyett pólemiakra ereszkedve személyes sértegetésekkel aljas gyanúsításokkal hátsókat töltenek be; 's ha illykor valamelyik győz kérdem? a' közvélemény győzelme e' ez? és olly győzelem e' melly jelent és jövőt egy iránt biztosít; Mostani körülményeinkben ez nállunk a' közvélemény, ezt tartjuk azon fontos eszköznek melly által érdek egyesítés utján, jövendőnk jóléte eszközöltetik.

Nagy és fontos feladat illy viszonyok között olly eszközöket választani mellyek midőn egy részről a' célt hathatósan elősegítik más részről kölcsönös egyesítés által előmenetelt fejtenek ki. Állásunk e' tekintetben mindenek felett nemzeti intelligentiát és moralitást igényel mellynek növesztése azonban nem egy pillanat műve, mert valaminth az ezredéves bük néhány csapásnak nem enged, ugy egyszerre háritani el az előítéleteket, és akadályokat lehetetlen. Innen származik az ugy nevezett *rohanás* vágya, mellynek viszonos értelmére egy pár megjegyzést tenni szükségesnek látom.

Ha a' *rohanás* szóban az engedményezések kora előttiségét értik azok kik ellene vannak, ugy meg csalják önmagukat, meg a' haza közjává. Hogy valamely tárgy mennyire illeszthető a' jelen

szükségei közzé annak szerintem más hévmérője alig lehet mint cselekvő és szenvedő *elfogadhatási képesség*. Nehezen érendheti el valaki magyar országban midőn valamely javítás korszüksége egy szájjal 's lélekkel elleend ismerve, mert az a' vélemény különbségtől függ, de függ az értelmi capacitastól, függ pedig az en-re vonatkozó érdek combinatiótól, így soha a' világ egy nemzetében sem létesült, egy politicalai eszme, egy boldogító reform sem, 's anglia, franchon, és america hasonnan hazánkhoz most is a' feudalismus alatt nyögne, mert rohanás és vágatás némellyekre nézve még a' 12. órakkori felkelés is. A' rabszolgai láncok alatt nyögött éjszakamerika népének neveltlensége elnyomott érdekei, földének miveletlensége mellett is egy pár év lefolyta alatt mindenkinek egyforma jogokat adott — e' már csak rohanás, — és még is 50. év alatti békés haladás által megközelíti a' legbatalmasb 's miveltebb nemzetek culminatióját. E' szempontból rohanástól félni gyermekfélelem, melly a' bizonytalan homályban agyrémeket sejt, a' nélkül hogy látna valamit. Én azt tartom, mihellyt valamely eszme vagy terv jónak és célirányosnak mutatkozik, annak már meg van a' maga korszerűsége, mert hol van a' rendszer az emberi tények hosszú lajstromában hol van a' fokozat rendje, mellyen lepesőnként kell előre menni máshol mint az életből kifejlett szükségben? Az ki minden lépésnél ovakodva tekinget az idő üterére légbe hadarász, 's ki délig csak azért nem tesz valamit mert még korán van, annak délután alkalmasint késő leend. Az idővel

párhuzamos rendszert tartani nem tesz egyebet mint tenni azt mire szükség van, mert ebben él a' korszerűség tudata. Ha a' 16-dik században keletkeztek volna jelen eszméink akkor is helyökön lettek volna mert már akkor is meg volt volna a' korszerűség napi életben kifejlett érzete, 's nagyobb fogékonysági képességre mutatott volna, 's most ki tudja nem állanánk e' feljebb a' jelenkor feladatahoz simuló sympathiankal mint sok nagyinak emlegetett nemzet.

A' rohanáson tehát korzelöttséget képzeln, mihelyt az eszmék kifejték 's életszükséghez illesztvük vacillans agy rém, 's *rohanásunkban* nem is az a' fő és sajnálatra méltó modor, hanem az miszerént a' született eszméket a' nélkül hogy azokat még bírják, tüzzel vassal törekszünk létesíteni. Mihelyt valaki önerejét felül muló munkára vállalkozik már megbukott, 's ártott az ügynek és önmagának mert erejéhez mérsékelt valóságban annyi a' mennyiségért minden esetre eredményezett volna, míg ellenkezőleg a' kifáradott erő, sükeretlen elpárolgása anyagi és szellemi veszteség. Így áll ez valamint egyesekre úgy nemzetekre nézve is, még pedig logikai következeteséggel. Ez által a' megrohanás subiectiv értelmet vesz magára, mert a' szellemi és anyagi erők rendkívül terheltetnek, 's pangóvá teszik az energiát. Önmaga erejét rohanja meg az erőtlen melly in ultima analysi obiectiv rohanás, mid' n a' nehéz és sok munka közzül egyet sem képes tökéletesen létesíteni. Mindenki csak annyi terhet vállaljon magára, mennyit elbir; mert a' megfeszített

erőködés hirtelen elgyengülést szül. Életalkalmazásban reánk illik eme hasonlatosság, sok a' hiány, sok a' pótolni és tenni való. A' nemzet mellynek összes ereje nincs, mivel érdekeiben el van darabolva nem tehetvén, egyesek vállaira szorult a' teher viselés, melly moralis kötelesség ingeréből még terhesebb a' kéntelenségnél. Az egyes áldozatok tett és teendő halmaza keletkező társulati célok létesítése, ipar, gazdaság, nevelés, kereskedés elő mozdítása aláírási ívek csomójában kerengnek minden jobb érzésü asztalán. Ez által a' korszaki szükségek potlása egyesek vállaira szorul, 's kétszeresen terhesebb, mivel a' megosztás — könnyítés leane. Ezen mód már jelenleg is alkalmatlanul terhelő, és unott kezd lenni, 's ha így megyen előre, 's a' nevedő szükségek kielégítési módja folyvást illy modorban kezeltetik — ugy elviselhetlen terhü csömörré váland. Ez egy részletes vonása a' nagy képnek mellyben nemzeti erőnk látható vonásokkal — — — rajzolva van, 's komoly óvakodásra szolgál példaul, hogy haladásunk valódi rohanásá ne váljék.

Említem fentebb az *akadályok elmozdítására* vonatkozó eszközök használatát, miként csak e' juttat *érdek egyesítésre* 's ez *tetleges haladásra* megmondám miként sem közvélemény sem rohanás célirányos utra nem vezet akkor, midőn békés szellemi tettel akarjuk az akadályokat elmozdítani. Meg mondám azt is miként olly kérdésnél csak a' legmélyebben látó okosság tudhat eszközöket választani. Azonban második feltételeül az érdek egyesítésnek előlegesen azt is kikötém,

miként az a' már fenálló honos érdekek mennél kevesebb sérelmével történjék mert csak így lehet közelégedésre, 's pártfogoló sympathiára számolni, 's így biztos jövőndőt reményleni. Most felvett rendszeremre vissza térve ez iránt néhány szavakra szorítkozom.

Egyedüli és legfőbb akadályja az engedményezésnek a' fenálló jogok feltékenysége és sérelme. Féltetik és sértetik pedig akkor mihelyt kényszerítőleg 's pótlás nélkül kívántatik az, 's nincs helyette feltétel mellyhez köttetnék. *Minden jog élvezet egyszersmind jogvédelem is* A' jog élvezet erősb gyökökkel van növe szivünkhöz mint sem attól könnyedén meglehetne válni, 's a' melly méltányos viszonyosság elvénél fogva, ada' mások jogosságának pártolást 's előmozdítást, ép olly méltányos az egyes rész törvény engedte, 's szokás által erősödött jogának tekintete. Hogy illy jogok és igazak kiterjesztése vagy általánosítása a' másik rész feltűnő sérelme nélkül történjék olly eszközöket kell eleinte választani, mellyek a' közjó előmozdítására, ön java kényszerítse, nem pedig egy kéréssel kényszerítő szabály. Azonban erre azt mondhatni hogy e' csak guny 's kijátszása a' jogosságnak! melly az egyiktől semmit el nem vesz, a' másiknak semmit sem ad. Én a' logicát nem illy következtetésünek látom. Mert nem elég ugyan is a' békés szellemü haladás elmozdításában csupán az egyik vagy másik rész javára tekinteni, hanem fontolóra kell venni az egészet, még pedig úgy mint áll 's a' részletes állás viszonyaiból vonni ki a' teendők mennyiségét melly men-

nyiség ha nem aránylagos el van tévesztve a kölcsönös garancia. Azt kívánni ugyan is, hogy az engedményezés egyszerre hason birtoklatot 's ahoz köttetett jogokat adjon, olly democrationalis elv melly monarchico — constitutionalis országban nem létező, 's így többé nem biztos előmenetel.

Kettős tekintet határozza meg az engedményezés mennyiségét azok tekintete t. i. kiknek *kárakkal* és kiknek *hasznukkal* történik. Az elsőik ha veszítenek általa némileg nyernök is kell, nyernők pedig úgy és akként, hogy a' jog alkotmányos színezete épségben maradjon mint Angliában; — a' második ha nyer, nyeresége csak feltételes legyen, érdem és szolgálat által kivívott jutalom olly formán hogy azt inkább célnak mind eszköznek tekintsék. Az kinek kárával történik a' nyerrő féltől kapjon némü pótlást melly a' kárt szenvedhetőbbé tegye, a' ki pedig nyer nyeresége nem osztály hanem kivívott küzdelem bére legyen. Ezek olly általános nézetek, mellyeknek részletes alkalmazásuk csak közvetőleg történhető mellyre mind kettőnek egyformán kell törekedni költsönös segéd eszközök nyújtása által. És itt, 's ez által léptünk azon tetleges előkészületek mezejére mellyek az engedményezést egyedül képesek letesíteni. Illy segéd eszköznek tekintem én az engedményezésben a' *permissiv törvényt*. Ez által a' 9. százados meg szorító törvény korlátok felnyittatnak ugyan de csak azok számára kiket ön meggyőződésök vezérel ipar és szorgalom segít, és sem másik a' fél általa nem veszít. Nem pedig azért mert az engedő vagy van szorult állapota által kényszerítve az engedményezésre

vagy nincs. Ha kényszer van körülmények 's hasznos kilátások által mint hogy az engedményezés csupán akaratától függ, ezen tekintet becsesbé teszi a' birtokot mint akkor, hogy ha más mint egy kényszerítőleg akaratja ellenére elvehetné, ha nincs kényszerítve akkor csupán hasznos feltételek alatt válna meg attól, olly feltételek alatt t. i. mellyek minden tekintetben illendő kárpotlást nyújtanak. És nem volna kénytelen senki félteni sajátját a' növekedő anyagi erőtől. De nyerne az engedményt nyerő fél is, industrialis tekintetben midőn ellenkezőleg ha kényszerítve volna az adó azt nem körülményéhez szabott feltételek alatt adni, hanem egy meghatározott szabály szerint, akkor a' sajátjog fél volna forgatva miszerént javával kiki szabadon rendelkezhetik. E' lenne az első lépés mi a' több engedményezések veszélyes hatalmától megóvná a' jövődőt, az által hogy mindegyik mind másik fél jogai tekintetben tartatnának. A' haladás bár idő kívánat szülte szükség de nem dnáló szelleme az időnek, 's mint minden dolog különböző fokozatokon halk folyamattal emelkedik előbbre 's nem más mint a' morális állapot mivoltából folyó cselekvő ereje az embernek.

Ime itt áll előttünk az örökös megváltást engedményező törvény. A' zugolódás 's elégtelenség kifejezései naponként élénkebbek iránta, 's vannak kik az eddigi sükeretlenség okául a' törvény permissivitását idézgetik. Jó étvágyat az okoskodáshoz! Említsen valaki egy a' törvény létesülte óta egyetlen egy példát hol az örökös megváltást a' földes ur meg nem egyezése akadályozá, akkor

logicám minden következeteségét en-magam megtagadandom, de ellenkezőleg tudok esetet. midőn egy kamrai jobbágnak maga a' felséges kamra megengede a' kiváltást, olly példa melly kézzel foghatólag tanusítja azt, miként az örök megváltás ez oldalrol nem gátoltatik. A' philanthropico liberalismus itten akadályokra legkevésbé sem számolhat, mert ha kivételesen egy kettő történnék is az az egészhezi általánoságban, a' birtok sajátság szentségével mérlegbe tetetvén mint figyelmet nem érdemlő csekélység elpárolog, holott ellenkezőleg coactiv törvény által a' jobbágy more patrioi tudatlan modorában könnyen azon gondolatra jöhetne hogy ő tetszése szerénti csekélységért földes urat tulajdon birtokából ki verheti, de a' mostani pénz crisis növekedő kéjzés között kevés olly jól számoló földes urat képzelek magyar országon, ki elmerült adóságai költséges építkezései vagy fundus instructioja tekintetéből az alig valami haszonhajtó jobbágyon örömetstul nem adna olly illendő árért, melly speculativ kezek között alterum tantumot rentirozhat, csupán csak kammatoltatás által is. Nem látom tehát által a' permissivitásnak ama gyenge oldalát sőt inkább azt hiszem, hogy anyagi szorult helyzetünkben coaciv, és permissiv törvény egyforma hatasu. Hogy angliában, franchonban vagy a' szabad statusokban a' két törvény között lényeges különbség léteznék — azon industrialis erő 's anyagi állapot közötti különbségből gondolható, melly ott és nálunk van. Egy nemzetnek melly független saját birtokhoz akar jutni, először kufőket, módokat kell iparra, 's az al-

tal tehetőségre nyitni. Többen azonban az urbéri lekötetésben látják ez iparforrást be dugva, — koránt sem! én nem hiszem hogy ezen viszonyok miután rendszabályozvák 's törvénnel körülírvák olly terhesek volnának hogy a' jobbágy szorgalom 's óvatos gazdálkodás mellett némi jólétre szert nem tehetne, mert tudok ugyan azon tulajdonságu földön helységeket, mellyeknek jobbágy lakosi ezekkel birnak, mig a' szomszéd helység éhhalállal küzd, és honnan ez? a' situatio vagy különös isteni áldás szülte csuda? ó nem! a' szorgalom és henye rondaság szüleményei. De feltéve de meg nem engedve másként állana is tekintetben kell sőt szükség vennünk a' céleredményeket. Tegyük fel hogy a' sajátság sérültével kényszerítő törvény alkottatnék, mit érünk el ez által? változtattuk e' csak valamennyire is a' mostani tehetetlenség nyomasztóságát vagy igyekezőbbé tettük e' a' jobbágyot? vagy a' mi több kezébe adtuk e' az örökös emancipatio bűvös kulcsát ez által? Mostani állapotján változtatást nem tettünk sőt nehezítők azt, egy olly engedmény játékonyságának megismertetésével mellyet mint Tantalus el nem érhet — mert kezei a' keresetmód korlátozása 's ipar hiányában megkötvék élvezni azt, miről maga talán még nem is álmodott. De még csak módot sem nyújtánk többé sorsán könnyíteni. Nem pedig azért, mert a' váltságbér fejében adott pénz, költsönből vagy saját érszenyéből fizetessék, nem egyéb lévén, mint olly tőke mellynek kamatai az urbéri szolgálatok helyet potolják, — 's így annak vagy évenkénti fizetése, vagy nélkülözése reá nézve még

terhesebb az által hogy a' szolgálat teljesítés kevésbé érezhető erejében kerül, vagy talán jövedelme a' felébresztett ipar által növekedend? ugy a' logica igen nevetséges mert a' nemesi birtok 9. század óta szabad — még pedig olly szabad minő isten levegője, 's látjuk hogy munka erő mellett is mennyire fejlett az ipar. A' tekintetek tehát nem annyirányomások hógy általa magunkat mysticalva célunknak t. i. az általános haladásnak nyilván ellene munkáljunk az által, hogy midőn egy részről egyesíteni forrasztani akarunk, más részről tépjünk és szaggassunk. Nem a' permissivitas ad a' törvénynek csupán életet, és hatást, mert hiszen világos törvények ellenére is keletkeznek élet gyakorlatok, mihelyt az életből kifejlett viszonyok kívánják, hanem ad azon módt és eszköz miáltala' törvénynek foganatosítása szükségessé tétetik, vagy létesítése eszközöltetik.

Azonban valamint az örök váltságnál a' legliberalisab akaratnak sem lehetett mást, mint permissiv törvényt alkotni — mivel a' több százados abnormitás megszüntetésével a' földesurat, és jobbágyot egyiránt biztosító rendszeres kulcs megállapításának kellett volna előbb meg történni, ha csak egy minden tekintetben bonyolultabb helyzet kedvetlenségeinek nem akarunk sajátot es ipart kitenni — ugy más minden illy nemü engedményezések vagy jog ki terjesztések csupán precarie történhetnek, egy alapos rendszerezésig. És ezen rendszerezése a' birtoknak olly tény, mellyet mint az adó basisát igazsagosan meghatározni nem lehet, hanem a' minden physikai, és morális erő befolyá

sától ment viszonyos becs határozza meg. Valóban szomorú állapot volna ha a' coactiv törvény kimondásával az adó és vevő fél kényszerítve lenne ollyáért adni: vagy szerezni, mellyért különben valaki világért sem válnék meg kedves sajátjától, És kérdem ha egy a' helyhez alkalmazott rendszer szolgálna is megváltási kulcsul, meddig tartana az? vagy az urbéri jelen állományt meghatározó classificatio örök időkre szól e? E' szólhat bizton annyi időre mennyi alatt a' birtok becsé és haszna tetemesen emelkedik, mert sem a' földes ur sem a' jobbágy a' viszonyok befolyása alatt tetemesen nem károsulhat mint az örökváltságnál. Az általános engedményezési kérdés azonban sokkal terjedelmesebb, és nagyobb körű hogy sem azt a' legkisebb részletekre való bocsátkozás nélkül egy általános szabály alá vonhatnók. Azonban úgy vélem hogy ezen általánoság két felé ágazik u: m: *vagyon* és *személyes* jogok engedményezésére, mik mind az által alkotmányos értelemben nállunk el választhatlanok. Törvényünk a' jóság birhatási jogot személyes képességhez köté 's az kí azzal bir, a' köz állomány minden jogaiban részesül. De a' jobbágy személyes képességgel nem bir, bár örökváltság utján indirect nemesi birtokra tehet szert, a' nélkül hogy azon jogokban részesülne, mellyek ahhoz köttetvék. Ebből logikai következetességgel folynak némelly corollariumok, Így p: o: minden urbéri birtok kettős tekintetben áll, mint földes uri mint jobbágyi birtok, ezen két minőségben kettős terhet viselt, viselte közvetőleg a' nemesi terheket, u: m: országgyűlési, felkelési sudsidiona-

lis költségeket, de viselte egyszersmind közvetlenül a' nemtelen terheket is, millyenek az adozási, közmunka 's a' t. Most már az örök váltság által ha nemtelen kezekre száll — igaz a' nemtelen közterhek csak úgy rajta maradnak, de hát a' nemesiekkal mi történend? Valjon olly arányban mint eddig midőn még a' birtok sajátsági joggal örökre által nem szállot más kezekre tartozik e' előbbi földes ura viselni azokat, vagy pedig a' jobbágy viselendi? Egyikben sem látok igazságot. Nem az elsőben, mert a' ki másnak eladta vagyionát, át ruházott reá minden activ, és passiv járulmányokat is? attól adozni mit valakí nem bir, képtelenség. Így tehát a' jobbágyra száland azon terhek viselése? Ugy de a' jobbágy nemesi terheket nem viselhet, mert nemesi jogokban nem részesül. Itten ismét két következtetés áll elő vagy a' kiváltott birtokon fekvő nemesi terhek aránylagosan a' több nemesekre rovándok, melly igen nagy teher, és igazságtalanság lenne, vagy részesítsük a' megváltott jobbágyot; mint honoratiort mind azon nemesi jogokban mellyek a' megváltott birtokhoz köttetvék hogy a' terheket is reá rovassuk. Engedjünk nekik szabad befolyást követ választásban 's a' t. Egy új és szokatlan neme az eredményezésnek! Éppen nem. — A' szabad föld szabad embereket teremt, kik közvetlenül egyedül a' statustól függnék, 's közvetlenül részt kell venniök mind azon jótékonyságokban és terhekben, mellyek a' statust érdeklik.

Ez kissé merésznek tetsző logica azok előtt mik az örökváltság messzeható következteivel ismeretlenek. Pedig igen természetes következmény

mit az 1840. évi országgyűlés a' köznép vagyion és személyes emancipatiojának első fokozatául bölcs kiszámítással választott. Nem csak vagyionbeli concessio az; hanem személybeli is, melly mig egy részről a' nemesi kizáró elő jogok elválasztó falának ledöntésére vonatkozik, más részről tágasb kört nyit 12. millio ember állományi életének, 's ez által kétszeres erővel munkál az *érdek egyesítésre*. De teszem fel hogy az országgyűlés egy lépessel nagyobb elő menetelt 's tetteges sűkert eszközendő coactiv törvényt akart volna létre hozni, hol állanánk most az örökváltsággal? magát az elvet buktatta volna meg mert annak illy formabani létesítése nyilvános ellenzésre talált volna a' megrögzött előítélekkel 's önzéssel, mellynek megdöntésére sem elegendő erő, sem kellő felvilágosulás nem létezett a' nemzetben; — mig így lassanként mint gyermekbeteg hozzá szokik nem iszonyodni az orvosságtól mellyet mézes kalácsban nyujtanak.

Most már a' ki mondott elv mind inkább hité váland, mit annak tudata is eszközöl, hogy nem csak abban áll a' szabadság és jólét fogalma, hogy kizárólag minmagunk élvezünk jogokat, mert a' szabad szomszéd mellett a' polgár szabadsága inkább biztosított mint a' rabszolga ellenében, ki amazt szerencséje, földimennye orzójának tekintve rettegéssel, gyáva félelemmel, de benső bossúval tekint reá.

Kimondatván a' permissiv törvény hangosan szólamlott fel egy rész, hirlapok 's futóiratok hasábjában mutogatva annak csekély hatását oda vi-

vék a' tervezést, mi szerént minden jobbágy vált-
 sa meg magát, ugy hogy néhány év leforgása alatt
 a' jobbágyi állapot megszüntetésével a' feudalismus-
 nak még árnyéka sem létezik többé hazánkban.
 Hogy ezen eszme valóban nemzeti emelkedésünk
 leghatalmasab rugonya alig tagadható, de más rész-
 ről felette szerencsétlen politicai tactica. Van e' a'
 nemességben annyi moralitas, annyi ön megtagadási
 erény hogy feltűnő előjogait egy általános egyen-
 lőségnek feláldozni hajlandó volna? én kétlem, 's
 ha nincs ez olly erőszakká válna, melly vissza
 hatással párt ingerültséget élesztene, 's a' helyett
 hogy az egyesítés némileg meg közeli tetnék még
 nagyobb akadályoknak lenne kitétetve. Ovakodóbb
 lenne a' nemesség ön jogai iránt, mellyekhez most
 is tulságos előitélettel 's szeretettel ragaszkodik.
 De mellőzve volt egyszersmind az anyagi e' kér-
 désben olly nagy fontoságu állapotra való tekintet-
 is, melly az idegen pénzen való megváltás által
 olly terhet rovna az adozó nép nyakába, melly a'
 mostaninál minden tekintetben nyommasztóbb. Kor-
 látolt kereskedési viszonyaink egyetlen jövedelmi
 közforrásunk a' productivitas silány 's meddő álla-
 potja a' köznép fejletlen, 's tunyaságra hajlan-
 dó szorgalmi ereje képtelenné tennék a' teher pon-
 tos lerovására mit most munkájával már a' meg-
 szokott rendszernél fogva is kevésbé érezhetőleg
 visel. Tekintettel a' mellett szellemi és erkölcsi fa-
 ragatatlanságára, meg kell vallanunk hogy illy rög-
 tönzött lépés ohajtott eredményre alig ha juttatna
 mert e' tétben ellenkezőleg az eddigi rendszerrel
 egy kényszerített oda engedést látna 's a' helyett

hogy ön szorgalma 's erénye által megérdemelni törekednék azt több és nyersebb követelésekkel lépne elő. És ez nem rossz akarat ábrándozó sophismája, hanem a' dolog részletes ismeretéből folyó állítás, mellyet tapasztalni sokszor van keserű alkalmunk. Igen szép felette méltányos az emberi természeti igazakra való hivatkozás, 's azon állítás hogy a' nemzet már nagy koru, de benne nevetséges illusioja rejlik a' körülményekhez alkalmazás politicájának, mert nemzetünk, ha ugyan 1. — 22. — höz nem aritmetikai többség, még nagyon is csecsemő. Nem néhány mivelte egyéne a' kiváltságos osztálynak, nem a' kedves fixa idea szülik a' nagykorúságot, hanem az összes állomány népességének szellemi tulnyomó aránya vagy tagadjuk meg min-magunk állításától a' józan logicát, 's midőn nemzetiségről beszélünk a' köznép kizárásával csupán az aristocratiát, 's nemesség egy részét értsük, mit a' praemissák ellenében alig ha következetesen tehetnének.

Miután a' permissiv törvény anomaliájának fejtegetésében néhány egyen vonalt húzék, átmenetek magokra a' napi renden forgó engedményezési kérdésekre. *Vagyon* tekintetében több direct engedményezésről a' megváltáson kívül alig van valami. De indirecte annyi, és olly fontos kérdések vannak, mellyeket egy külön elvont elmélkedés tárgyává nem tenni lehetetlenség. Ezek ugyan is megosztvák nemesség és adózó nép között, az elsőnek megszorításával az utóbbi állásának tágitásáról szélesbitéséről van szó. Ezek kö-

zött mi a' létesítés ohajtott percéhez leginkább közelit
— első az *Ósiség eltörlése*.

A' nemzeti emelkedés gyarapuló szorgalom és ipar alig ismer a' rég idők feudale systemájából folyó eme setét agyrémnél nyommasztóbb akadályt, — egy valódi syrének ez, melly bájhangjával édesgeti magához az önző politicát, de közelében elnyeli mind azon szellemi és anyagi eredményeket, mellyek egy nép osztály magas irányu törekvéseinek okul, és eszközül szolgálhatnak. Fekélyes seb ez, az ép nemzettestben, melly ragályos mirigyel megmérgeheti még az ép részeket is, 's ugyan azért kábult zsibbadásban lankadt egyformaságban sülyesztve negativ állapotot szül. Hogy az ósiségnek el kell törölnetni, ha csak zsibbadt állapotunkban örök időkre nem akarunk maradni, — bizonyos, időtől 's mima-gunk javától kívánt tény. — De hogy mennyiben — milly feltételek alatt az ismét más kérdés. — Politicai Mathesisban nem a' centrum circuli, hanem a' divergens lineák egy máschozi viszonyának quantitasa határoz, 's ki 'a lineakat egymáschozi viszonyukra való tekintet nélkül keresztül kasul vonná a' centrumban archimedesi genialitással ön maga alatt forditaná ki a' földet sarkából, Az ósiség egy ezredéves gyök — fa, mellynek gyökér szálai elágaznak nemzeti létünk leg apróbb erén is 's félő hogy az alaptörés rögtönös kivágása után vérfolyások fakadnak fel, mellyek halált hozandók. Lassan, aligérezhető fájdalommal kell előbb felvagdalni az egyes szájakat, — mellyek-

nek lassankénti kiszáradások magát az alaptörzsököt fosztják meg az életnedvtől.

Az ösiség institutioinkban legkisebb részletekre is beható fonalai folytonos összefüggésben tartják törvényeinket; úgy hogy in thesi okvetlenül meg kell változni a' törvény egész alakjának mihelyt az eltörültek. Ki hinné hogy magyarország azon ponton áll, hogy magának egy juliusi vagy septemberi törvényt alkothasson. Erőszakos megrázkodás által romba kell ott hullani minden előbbi köz és törvényes auctoritásnak hol a' dühöngő elemek illy sebes láva folyamban olvadnak fel, 's meg kell változni alaknak és szellemnek melly az institutiokat átlengi. Illy lépést békés haladási politica nem javalhat, vagy csak akkor javalhatna, ha mindenkit egyformán hevítene közjó, önzés nélküli felvilágulás melege. Előbb tehát egyes oldaloknál kell megtámadni az oriást, melly kormányt és hatalombíró nép osztályt egyforma altatással szorit keblére, 's tágitani elég a' kapcsokat a' nélkül hogy össze zuzzuk azokat. És ez egyszer a' mennyiség és minemőség feladatára vezérel. Ezt kívánja a' józan haladás, ezt az érdek egyesítés melly ad, és elvesz a' nélkül hogy amazt elbizakodóvá ezt szerencsétlenné tenné vagy mindentől megfosztaná. Mi hát ez a' mennyiség? és minemőség? e' körül forog a' kérdés, mellyet meg kell fejtenünk. Én az ösiségi viszonyokat tekintem *kormányi*, *kiváltságos* osztályi és *köznépi* tekintetben. A' két első a' csalfa illusio-ból némi hasznot láttatik huzni, — a' harmadik ki van rekesztve és szenved. A' kormány

Lehnsherr, a' nemeség *vasal*, a' köznép *neutral* szerepet visel, mellyre azonban mind nemzeti mind magán tekintetknél fogva nehezül a' káros rendszer sulya.

A kormány melly a' szent koronát, s ez ismét a' földbirtokot, az ahoz köttetett jogokkal együtt képviseli az I. Rész 3 cim szerint kettős jogot élvez; ugyan is a' birtok mind kezdetben, mind végül az övé 's arrol csupán ő rendelkezhet, ő ajándékozhatja, el adhatja 's a' t. 's még végtére is ismét ő reá száll vissza. Az a' kinek adatik annak nem ura, csak haszonvevője, mert részint családi jogoktól megszorítva sem életében sem halála esetére el nem adhatja, nem vég rendelkezhet fölöle. A' kormánynak ezen mód olly moralis erőt költsönöz, melly őt a' szó ezen értelmében egyedüli nemzetet tevő nemességgel láncszemként fűzi egybe, mi által egy socialismus alakul a' harmadik ellen. *Érdek-egyesítés és nemzetiség* tekintetében ennek kártekonyságát fejtegetni célonon kívül van, mert felvett rendszerem inkább békíteni mint ingerelni.

A' kormány tehát kettős hasznot húz az ősiségből *politically*, és *anyagilag* politicalag költsönös segély, támasz tekintetéből össze van forrva a' nemességgel — anyagilag egy biztos módja a' kincstári jövedelmezésnek. Hogy illy fontos igazától egy könnyen vagy legalább illő kárpotlás nélkül meg nem váland bizonyos de minő kárpotlás lehetne az? Alkudjék meg a' nemzet 's váltsa meg egyszerre leteendő öszveg által mind az adományozási mind az örökösödési jogokat, —

vagy kármentesítésül adjon valami más haszonértékűt. Az első igen nehéz — a második csak nem lehetetlen. Nehéz pedig mert a költsönös moralitás bizalom és szeretet műveltség és felvilágosulás által nem érzi el azon culminatiót, melly illy pozitív political fegyver helyett, hason garantiát nyujtana, erősülni kell az előiteletek, és gyanúsítások sullya alól lábbadazó bizalomnak, hogy kormány és nemzet testvérileg kezét foghasson, 's a költsönös szeretetről, és jó akaratrol tetteleg meg legyen győződve. Erre tett, és példaadás szükséges mellyhez még különösen a kormány jó akarata, 's moralitása kívántatik meg. A második lehetetlen még pedig kettős tekintetből, mert bizonyos basisa az alkunak nincs melly ha illy zavart jogok örök becsének méltányos meghatározásául ha léteznék is, az volna a kérdés ki által viseltessek a' teher és hogy képes volna e' akár egyik akár másik rész annak viselésére? A' nemesség azt mit különben is bir szoros viszonyai között nem hajlandó másodsor is meg venni, azokra kik sem nem birnak, sem nem élveznek illy terhet rovni lehetetlen.

Tehát mind bizontalan mind felette terhes lenne az ösiségnek ezen leghatalmasb oldalát megdönteni; — 's a' józan politica inkább beéri kevéssel mint sem a' feltett cél elérését nehezítő első akadálynál mindenről lemondjon. Ebből önkéntelenül foly azon következetes kérdés, hogy midőn ez uton az alapot meg nem rendíthetjük mit tegyünk? — De ezt még egy más fontosb kérdés előzi meg: vajjon t. i. a' kormány adományozási és örökösödési

joga olly nyomasztó e az ősiség kérdésében mellynek megszüntetése nélkül javítást sem reménylhetünk? én azt mondom, nem. —

Ám vegyük fel az ősiségi kérdést úgy a mint jelenleg áll, taglaljuk annak minden viszonyait haladásunk 's a' nemzeti ipar emelkedésére káros befolyását, meg leszünk győződve, hogy nem annyira magában az elvben, mint annak ferde alkalmazásában fekszik a' nehézség. Ezen alkalmazása törvényeink előtti ismétlen procedurában áll, miszerint végtelen időkhig nyuló temérdek félre értéseknek, elmagyarázásoknak alatta nyög a' birtokot illető minden legkissebb kérdés. És ezen elmagyarázás, 's innen eredő hosszú és bizonytalan perlekedés nem a' törvény alapszelleméből származik, hanem azok vissza éléseiből kiket a' jogosság olygarchiai gyakorlata könnyen ragadott törvénytelen védő eszközök használatára, akkor midőn jogot es bírósokodást ön magok gyakorlának. Törvényeink a' birtok mint status és nemzeti közkérdésekben igaz, hogy kellő ovatoságra törekedtek annak meg őrzése végett. De hogy ezen ovatosság a' végtelen vissza élések örök tápjává fajult, azt nem más mint a' positiv törvényt potló szokásos törvények behozatali joga eszközlé. Ezen ovatosság pedig nem a' földbirtok kártékony megszorítására vonatkozott hanem a' vagyon szentségének tisztelben, 's tekintetben tartása szüle azt, mert a' véres szerzemény élvezetétől valakit meg fosztatni engedni az akkori harcias idők szerint védelmi tekintetben nemzeti veszteség vala. De hogy azonban ezen ovatosság minden birtok-szerzést kétséssé

's lehetetlenné tett volna nem állíthatni, mert a' kényszerítő vagy hasznos körülmények közötti átruházást' törvényeink örökiték és ugy megszentelíték miként az mind két félre, sőt magára a' koronára nézve is erőteljes I: 59. E' szerént a' status fő felügyelői jogot gyakorolt mindenki tulajdonára, mert hasztalan tékozlások vesztegetések ellen annyira ki kelt, miként nem a' vesztegetőt 's annak ártatlan utódait, hanem a' nyerelességen mások romlásával kapkodót bünteté inkább. Azonban épen e' volt az; mi tömérdek visszaéléseknek alapköve lön, 's a' részletes alkalmazásban önként félre magyaráztatott, vagy félre értetett.

A' birtok fogalma nálunk nem valamelly egyéni 's önkéntes rendelkezés alá tartozó sajátot tesz, hanem olly tulajdont melly egy család terebélyes élő fájához olly feltétellel köttetik, hogy míg az él, addig a' birtok más idegen kezekre csak rendkívüli szükség 's a' családra háromló haszon mellett szállhat által. E' tekintetben, minden birtok család tulajdon, 's egyes családtag rendelkezése alá nem tartozik. Innen az ősiség eredeti fogalma, melly egyesek korlátozásával kizárja egyszermind az idegen befolyást is. Ha pedig a' családnak magva szakad, akkor azon joggal mellyel jött, vissza száll ismét arra, kitől adattott. Így lön birtok és ahhoz köttetett jog néhány család tulajdona. Ezen szigoru korlátozásán családí és idegen befolyásnak maradott egy kis rés mellyen az alap-institutio tökéletesen ki buvhat t: i: *szükség esetében 's haszonnal ren-*

delkezés. Ezen nyiláson pedig nem csak maga a' családot érdeklő joglányeg hanem a' korona joga is többire ki folyik, mert nincs nehezebb mint régi történt dolgokrol levonni a' cselfátyolt. Innen a' költsönös áltatásoknak 's törvényben vetett bizodalomnak olly sokszor keserü kijátszása, melly sokszor fenbangu fenyegetések: 's törvény kísérletek pornimbusában párolog el. Azt tehát nem lehet képzelní sem hogy az ősiség sullya a' kormány oldaláról nyom legjobban, mert az adományozási jognak juris publici tekintetben való kivételével ő abból valamint kevés hasznot; ugy számtalan terhet huzván tökéletes hajótörést szenved minden okos eladó, és vevő rendelkezésénél, 's a' mi azon felül fenmarad valóban sajnálkozásra méltó, mert hosszas perlekedés után a' fizetendők beszámításával nyeresége alig több a' *semmínél.*

Mind ezen abnormitások dacára is nincs az ősiségben bonyolultabb, zavarra, rendetlenségre, költsönös csalatkozásokra több okot szolgáltató kérdés mint ezen rendelkezési jog. És ez nem annyira magát a' koronát mint a' birtokos családot ezzel viszonyban a' vevőt, 's ez által hitelt és ipart olly érezhetőleg nyommaszt: mert ez teszi ingadozóvá a' birtok biztosságát, 's általa mind azt, mi abból foly, és következik. Vegyük fel már most a' korona örökösödését 's hasonlitsuk össze ezzel, meglátjuk hogy ez csak egy kis fractiócska a' nagy számban. Ha a' korona örökösödése abban állana, hogy minden tekintet nélkül az adományos család kihaltával vissza szálandó reá a'

joszág, úgy minden elidegenítés legsúlyosabban csak magát a' vevőt érintené, de így érinti magát a' koronát — melly ugyan köz jog tekintetében kevés veszteség, de a' mi legfájdalmasabb, érinti magát az eladót, maradékát, és végre még idegeneket is. A' birtok bizontalansága elegendő ok nemzetietlenségre, heverésre, és vétkes irányú törekvésekre. Valamint a' közjólét egyesek jólétén alapul, úgy a' statusnak legfőbb feladata egyesek előmenetelére, gyarapodására tág mezőt szabad kezet engedni, a' hol pedig maga az alap mellyre minden előmenet nehezül, kétes ott nincs bizalom, nincs törekvésre ösztönző inger.

Közhaszon tekintetében a' korona örökösödési joga annyiban ártalmas, hogy az adományos család kihaltával félhet a' vevő hogy javai a' királyi ügynök által elvétetnek. Azonban ez nem olly nagy akadály leend az ősiség megszorításának, — nem mondom eltörlésének mert arról még most józanul szót sem tehetni, 's mindenek felett az adó és vevő fél közötti viszonyokat kell szigoru alpra helyezni, 's amaz, magától el dől.

De bár mi szigoru alpra helyheznők is ezen viszonyokat, kevéssel nyernénk többet a' jelenleginél, ha nem igyekeznénk ezzel egy kapcsolatban a' birtok általános felszabadításán is. Most 500,000 ember között forog minden birtok minden ehhez köttetett jog. 12. millio ember pedig mit sem tud arról mi a' birtok, mi annak attribútuma, mi a' haza? Ha ezen 500,000 embernek akarnok kényelmessé örökké valóvá tenni birtokát akkor leolvasztanók a' magyar nemzetet 500,000 emberre, ben-

ne központositanánk nemzetiséget, honvédelmet, szorgalmat és ipart, 's a' többit tanácsosb lenne a' levegőbe küldeni új foglalás végett. Mert magyarországon minden pusztái, posványai, és ohioi rengetegei mellett is nincs számokra hely. Hogy ezen elavult helyzeten segíteni kell felette van minden okoskodásnak. De nem úgy kell ám segíteni hogy min magunk saját pénzünkön vegyünk nekik birtokot, vagy a' magunkét hazafiságból engedjük által — istenért sem! mi ne tegyünk egyebet, csak mondjuk ki törvényben azt, hogy válhattok vehettek és a' többi, 's a' mit váltottatok vettetek az a' tiétek örök joggal. Ez teszi a' birtok fel szabaditást, mellynek varázs szelleme ipart és szorgalmat ébreszt. A' birtoknak leláncolása, meg kötése a' munkás erő fejlődésének is, 's éppen e' volt az, mi eddig az *incapacitas possessorii* avult rosdáiban egy formán senyveszté a' nemzeti erőt.

A' rendelkezési tehetség rendszerezítése 's megállapítása mint egy logikai consecretarium ként vonja maga után az *incapacitas* eltörlését, 's általa egy másik hatalmas oldalról támadtatik meg az ősiség. Tizenkét millio embernek szorgalmi ereje járul oda, hol eddig egy 24. résznyi kiváltságos nép hevert tengett, 's bizonyosan nem olly szép axiomákkal lépend új jog ösvényére, hanem vetelkedést gerjesztve erőt erőre nevelend. Ennek in thesi így kellene vagy így volna jó megtörténni; De vannak valódi, vannak látszatos akadályok, sophisták, és vannak végre rossz akaró ellenek! A' valódi akadály leginkább egy fő körülményben rejlik, melly nemze-

tiség tekintetében káros. Hogy magyarhonban ha az incapacitas eltörültetik, sok külföldi pénzes beszivárog áldott földünkön gazdag tanyát keresendő, 's magával hozza idegen ajku családját cselédségét jellemét, 's szokásait 's a' t. valószínű gyanítás — de nem félelmes bizonyosság. Tegyük fel azonban — hogy — a' min nincs mit busulni, úgy történnék is, kérdem én hogy állunk most, 's hogy állanánk akkor? Ime 47. szabad királyi 's nem tudom hány városaink több mint másfél millió lakosai csak nem mind németek, tótok, rácok 's a' t. még is mind ekkori szükült helyzetünk közöpette el nyomták-e a' nemzetiséget? vagy nem de magok a' benlakos oroszok, németek tótok, rácok, örmény, oláhok, zsidók 's a' t. képesek voltak e' azt tenni? nem de a' mindennapi tapasztalás igazolja miként napról napra inkább közelitenek a' nemzetiséghez, mit a' nép nevelés egykor tökélyre vihet. Hallom a' fontos ellenvetést, miként ezek törvényhatósági intézkedésekben semmi tetleges befolyással nem birtak, mert szabad földet sem birhattak, 's így negatív állásukban minden ellenmunkálásból ki voltak zárva. Hogy a' kifogásban magában fekszik a' rossz argumentatio, onnan is bizonyos, hogy törvényhatóságaink törvényhozásunk anyi különböző nyelvű; szokásu és jellemű elemekből volt és egybe olvadva, miként félnünk lehetne, és lehetne most is, hogy a' sok zagyvalék érdek képvisellete között, a' nemzeti érdek képvisellete majd el vész, ha azonban gyöngeségink bádjadt korszakában ettől egy józan őrszellem meg óvott bennünket, 's nem csak ezen, hanem még százzorta erősb akadályokkal

is meg vivott, miért kellene most gyáva rettegéssel be vonni a' képzelt fürgeteg előtt vitorlánkat, éppen akkor midőn haladásunkban barát kezeket nyujthatunk minden polgártársunknak egyesülésre. Valóban nyomoru állapot minden előlépésnél panegyricus félelemmel, kétkedő bátortalansággal örök bizontalanság között evickélni 's a' tiszta szándék, komoly akarat, illyes mit nem ismer, csupán a' rozs akarat hajsza hasgató chimerája teremt magának illy agyrémekeket. De ha léteznék is a' nemzetiség tul-feltésének valami alapossága, ezen tényben okvetetlenül el kell annak enyésznie a' növekedő *közszellem* előtt.

A' szabad rendelkezés megállapítása, az incapacitás eltörlése kétségkűl legjobban hatandnak az ősiség elgyengítésére. Szükséges azonban sőt csak ugy hasznos ha első lépéssel csupán az eddigi abnormis állapotot megszüntető korlátok nyitattanak ki. — a' nélkül hogy egyik tetemesen megszorítatnék, a' másoknak feltétlenül szabad ter nyitattatnék. Az — mi az ősiség kérdésében legnyommasztóbb minden esetre a' szabad rendelkezés körül írása, megszorítása, 's az ebből eredő kétes birtokdilemma. És ezen megszorítás jőjön bár szabadelműség, vagy mi legszebb polgári áldozat szelleméből szintolly fonák és terhes leend, mint maga az ősiség, mihelyt egyszersmind a' két fél tetzésének, és akaratának szabad tér nem nyitattatik. Törvénynek csupán a' ném szabados tettek positívumát szabad meghatározni, — de a' negatívumot, mint mellyből a' cselekvény sokneműsége ered, soha sem, mert általa egy kis körbe vonná az em-

beri erők mozgékonyágát 's nyilatkozatait, 's károsan hatna a' ki fejlődésre. Azonban az ősiség körüli nézetek, és vélemény nyilatkozatok egészen mást terveznek, szerintök az ősiség eltörlésével a' birtokot csak örök áron lehet eladni, zálogos, és más visszaváltható cimekkel át ruházások teljes kizárásával. Hogy ezen megszorítás kártékonyabban hatna a' birtokosok szabadságára, mint az eddigi — alig kell okokkal támogatni, mert a' birtok szabad használata, 's az arrolí rendelkezés elve megkívánja hogy birtokával kiki tetszése szerint rendelkezék, mind életében mind halála esetére, 's így annak megszabása hogy tenni mit lehet és mit nem, magával a' birtokszabadság fogalmával ellenkezik. Törvénynek egyetlen feladata a' biztosítás, melly viszonyosan érint adót, és vevőt, a' többi a' kor 's körülményből fejlődő szükség életgyakorlati megfejtésére tartozik, melly csak akkor üdvös, ha a' viszonyokkal lépést tart, ezt pedig a' törvényhozásnak folytonos figyelemmel kísérni nem lehet. Ne mondjuk mi azt a' szatmári 12. pontokkal, hogy az ősiség eltörlése mult-ra is visszahatand, mert a' *comissio neo-aquistica* 's devaluationál súlyosabb átok alá vetnénk minden sajátot, mellyet mostoha körülmények között egy szebb jövő reményében idegenített el valamelly család.

De mind ez nem őszvege az ősiség körül teendőknék! még sok felette sok van ezen kívül hátra, hogy nemzetet, és birtokot szabbaddá, és biztosá tegyünk, Az ősiség egy örözt kincs, mellyen Aesopi éhhalállal, önző irigységgel teng a' henyé

büszkeség; ön véreből szivogatva a' mindennapi tápot, mellyet önmaga emészt fel javulás és előmenet látszatja nélkül. Egy sokszorozó számadatnak kell a' birtokhoz járulni, különben ócskaruhacsere lesz minden rendelkezés, minden birtokképeség, olly számadatnak pedig melly mathematicai bizonyossággal sokszorozandja idővel magát. Illy állapot előidézése kettőt kíván meg t. i. az *alapot*, mellyre épít, és a' *célt* mellyre törekszik. A' birtokhaszonnak alapja phisicai *szorgalmi erő* és *pénz*, vagy *hitel*. A' szorgalmi erő fejlesztésnek előbb kell történni, mint az ősiség eltörlésének, vagy legalább azzal együtt mert ez az alap, különben az ősiség eltörlése csillogó brilliant mez, melly míg a' tehetősön ragyog a' szegénynek szemefényét veszi. Kocsi-lovak, hajó evező nélkül. Mit ér a' *concessio* bár a' legliberalisabb is ha nincs benne mód részesülhetni? — egy felélesztett, de ki nem elégitett vágy csak az elégületlenek számát szaporítja. A' köz állománynak nem csak adni, engedni, hanem módot, és eszközt is kell nyújtani annak elérésére mert a' *politikai engedmény valóságos fényűzés, melly titkos csáberővel utánzásokra ragad*. És ezen eszköz, és mód alig ha abban áll, hogy minmagunk a' magunk bőrére költsönzött pénzt nyomjuk a' jobbágy markába. Oh nem! világért sem! abban áll, kit célhoz vezetünk annak többé eszközökre szüksége nincs, így az eszközök elmellőzésével célhoz jutni önáltatás, öncsalás, hanem abban áll, hogy keressünk ki minden módot, minden alkalmat, jutálmazzuk a' szorgalmat és ipart,

nyissunk forrásokat anyagi jólétre, ne engedjünk semmi erőt, melly haszonhozandó hiában tespedni fürkésziük ki és törekedjünk elmozdítani az akadályokat, mellyek azt hátráltatják; — és ez lenne egy nemzet előre törekvési szent buzgalmának legmagasb jele, ez férfias munkasságának komoly és izzasztó feladata. De valjon az ősiség eltörlése által csupán megtörténhetik e' ez? — szorgalmat és ipart gerjeszteni egy olly nemzetben melly ön érdekét valódilag soha nem ismeré, vagy ha ismeré is egykedvü közömböséggel viselteték iránta az által, hogy egy positiv jogosság jótékonyágaiban feltétlenül részeltetik kizárása minden önerő fejlesztésnek melly tunya megnyugvásban hasonló állapotban marad. Módot 's eszközökről kell tehát gondoskodni, de épen ezen eszközök ismét más alárendelt eszközöket kívánnak. Mindenek előtt ön érdekét kell a' néppel megismertetni, melly alig történhetik más mód, mint nevelés és ösztön által — az első fogékonyságot ad, a' második valókozekonyságot 's vágyat idéz elő, a' kettő együtt véve képes csupán sikert eszközteni.

Erre nézve az ősiség kérdésseli összefüggésben tekintve a' dolgot minden akadályok között legelső a' *pénz* és *hitel hiány*. Alig szükséges megemlíteni hogy magyarország egy kincs bánya mellynek kimivelésére csupán erő 's tehetség kívántatik. — De ugyan mozdulhat e' e' nélkül egy lépést is? — A' benső productiv erő gyarapítása tágabb kört nyitandana a' kül kereskedés terjedésére mert a' benszorult, vagy benfojtott erő szabad folyást venne magának. Maga magában egy nemzet sem gazdag. Spanyol, angol, franchont a' kül erő su-

gárok önkeblében befolyása tevé hatalmassá 's gazdaggá, mert a' melly nemzet productiv ereje belconsumtióban párolog el, az élhet ugyan de emelkedésre, gyarapulásra nem számolhat, 's ki van téve egy szük év pénz crysis vagy szerencsétlen esemény sujtó következéseinek. A' Hitel írója alaposan megmutatá magyarország e' nélkül soha fel nem viruland, 's ugyan azért ezen tárgy legfontosabb feladata erönk fejlesztésének. E' fontos tárgy egyéb részleteit mellözve csupán ösiségi állapotunkal mint annak legfőbb akadályával teszek egy össze hasonlítást, hogy valjon e' tekintetben mennyiben szenved a' hitel 's mi az, mit erre nézve tennünk kellett? —

Hitelre kettő kívántatik *hypotheca* mint alapbiztosság, és szigoru *igazság szolgáltatás*. *Hypotheca* ott, hol ösiség létez a' szó értelmében nincs, nincs pedig azért, mert ha az adosnak szabad rendelkezése alá tartozó sajátja nincs, ugy nem képes biztosítékot sem nyújtani. Ha testvér, atyafi, idegen, vagy a' korona ügynök elő áll akkor, mikor a' hitelező ki elégitéséről szó van, ha a' vágyonra ki van mondva a' törvény átka, hogy az olly kő, mellyet egy helyről mozdítani utolsó itélet napig sem lehet, vagy ha az olly természetü, hogy reá in se et per se ezer követelő tarthat számot, akkor dobja akár ki szivesben pénzét a' Dunába, mert a' bizontalan költséges kereséstől legalább mentesül, mint illy bizontalanra jó reménység fejében költsönözzön. Hát ha még - a' mi leg bizonyosb jele egy nemzet *moralis erőttségének az igazság kiszolgál-*

tatás a' lassu forgásu törvénykerekek között el kopik, vagy végtelen időre terjed, elég ok minden pénzes hitelezőt távol tartani hazánktól. Hogy ez így volt valaha fájdalom! de hogy már nem éppen így van hála, istennek! de bár az 1840-i országgyűlés a' hiteltörvények által megásta is az ősiség egyik alapjának a' sirt, lehet e' mondanunk hogy már a' hitelkéleknek ősiség tekintetében elég van téve Megengedi ugyan is a törvény az ősi javak eladását, de csak birói zálogképpen, melly ismét igen bizonytalan ingóvá változtatja az ingatlant, így reá nézve nem lesz más mint olly manualis hyotheca mellyet mivelnie, instruálnia kell mind addig míg meg nem ütök érette a' talpát. Azonban mi a' hitelre legkárosabban hat a' birtok *értéktelensége* Harmad vagy negyed részét alig adják meg, 's e' miatt valamint tetemes beruházásokat tenni nem lehet, úgy ha árverés, vagy eladás alá kerülend a' tulajdonos érezhetőleg veszít. És ennek oka az ősiségen birtok miveletlenségén kívül főleg annak *rendetlenségében* fekszik, mert alig tudja, a' birtokos a' sok commune között mi az övé 's a' mit magáénak mondhatna is a' költsönös villongásoknak 's mások általi használatnak minden tekintetben ki van téve.

Hitel tekintetében tehát a' szabad rendelkezés meg állapítása, és az incapicitás eltörlése mellett ki kell mondani a' törvénynek azt, hogy az egyszer törvényes foglalás alá vett birtok, örökre sajátja annak ki kezéhez vette, — 's gondoskodnia kell arról is, hogy a' hazában minden birtok rendszerezve legyen. Ha sem a' királyi ügynöknek

sem bár melly magánosnak jogai az illy átadást nem gátolhatják, a' koroná jogai ismét egy másik oldalrol gyengítettnek, és így a' hármas oldalrol megszorítás között egy kis nyílás maradand, csupán, számára a' *végrendelet nélküli* 's *hűtlenségi örökösödés*.

De van még egy váz oldala az ősiségnek egy mumia, — a' *törvénykezés*. Nincs semmi olly esalékony olly káros magán és közügyre nézve mint a' törvényben vetett hiedelem kijátszása, egyedül képes ez költsönös viszályt gerjeszteni, 's kiölni a' gyarapulás magvát a' tenyészet földéből. A' jogosság szép reményével hány ezer család turkált már eme szemét dombban, 's mi kevés a' ki gyöngyöt talált, Kettő az mi e' visszas állapotot szüle, egyik a' törvény chaöszs, másik az ahoz köttetett formálítások. Mind kettő olly tekervényes örvény, hogy valóban ritka ki charybdist ki került, hogy scyllába nem ütközött, mert minden formalitás nem egyéb, mint nyilt mező a' törvény igazságos sulya előli menekülésre. Hogy a' közép kor emez lassan nyikorgó tengelye a' jelen idő industrialis mozgalma által aunyira kikopott, hogy tovább is azon utazni — — — — — merő képtelenség, 's annyi mint egészséges testet taligán hordozni. Azonban ezen kettős obscuritás kettős javítást igényel magaét a' törvényét, és a' formalításokat. A' törvény szövevényéből gondosan ki keresni azon vonal szálakat, mellyek mellékes tekergés nélkül biztos irányban vezetnek kit kit, egy-előre felette oriásnak tetsző munka. De ha körünkhöz közelebb vonjuk a' célt, miuden nehézség azonnal megszű-

nend, mert felednünk nem szabad, hogy a' hol in thesi megváltozott azok, meg kell változni az *okozatnak* is. Mihelyt az ösiségi viszonyokat alaposan javító új és rendszeres törvény hozatik, már ez által minden elébbi törvényre ki van mondva a' halálos ítélet, 's az megszűnt kötelező erejü lenni. És ezzel összedül a' formalitások labirintja is, 's általa a' törvénykezésben biztos és gyors módor állittatik fel. És alig szükséges meg említeni, hogy eme módor képes egyedül biztosságot és becsét vivni a' birtoknak, mellyet maga az ösiségi törvény bár mi célszerű javítása egyedül eszközölni nem képes. Forma dat esse rei, 's ezen mondat sehol nem károsabb mint törvénykezésünk menetét tekintve, hol sokszor a' legszentebb jog is kiátszatik ez által.

Szerintem tehát az ösiség eltörlése olly kérdés indirect engedményezési tekintetben, melly leg hatalmasabb emelyüje előmeretelünknek, de a' mellynek messze ágazó szálaít egy metszéssel keresztül vágni sem politica, sem az abban határozó körülmény tekintet nem javalhat sött meg sem engedi. Jelen állásunkon azonban tágítanunk kell. De csupán *praecarie* a' nélkül hogy akár egyik akár a' másik félnek sullyosan kényszerítő szabályokat tolnánk nyakába. Eme precarius tagítás pedig az eddigiekből, consecariumokat vonva körül belül ezekből állana.

1. *Szabad rendelkezési tehetség*, mind életben mind halál esetére, ugy szerzeményi mint ösi javak felett, ne hogy azonban ezen rendelkezés ismét káros megszorításokat szenvedjen min-

denkinek teljes jogában álljon olly cim, és olly feltételek alatt tenni azt, mint jónak látja, — csak hogy e' feltételek pontos meg nem tartásával a' meg nem tartó félnek, minden abból eredő jogai örökre enyészzenek el ugy magára mint maradékára nevezve, A' Zalog cimmal el idegenített javak tehát ha a' zálogos évek elteltétől számítandó egy év alatt vissza nem váltatnak, az ingó zálogok példájára maradjanak örökre a' zálogosítóté. A' halál esetére történt végrendekezés szinte azon érvénnyel birjon. — hogy még a' koronának se legyen joga semmi szín alatt a' hagyományostól azt el venni. E' végre:

2-or A' korona eddigi öröködése csak azon két esetben hagyatik meg, ha valaki törvényes örökösök és végrendelet nélkül meghal, vagy ha olly vétekbe esik melly a' jország vesztést maga után vonja, más egyéb esetben nem tekintve a' jország természetére mindenféle rendelkezés kötelező leend reá nézve.

3-or Akár ki - lakott legyen eddig ben az országban, akár nem, ingatlan javakat érvényesen szerezhethet, és ezen szerzeményt sem vérek sem idegen (kivévé a' más honnan eredő jogot) sem korona gyűnök sem senki meg nem erőltetheti.

4-er Akár honnan eredő követelés fejében végre hajtás alá vett javak attól, kinek kezeihez jutandanak soha többé vissza nem válhatók.

5-ör Minthogy a' törvénynek vissza ható ereje nincs, de még is hogy az ősiség eltörlésével a' törvényt meg előzőtt esetek iránt fen lévő követel-

lésnek elég tétessék, egy elegendő határidő kitűzendő, melly alatt rendszerezett eljáró bíróság előtt ha ki követelését elő nem mozdítaná, az az új törvények alá eső rendelkezésnek lenne tekintendő.

6-or Az ujonnan alkotandó törvény sikeres, és gyors kiszolgáltatása tekintetéből minden eddig fenálló törvényszékek rendszerezetnének, a' szükségtelemmé válók megszüntetvén, ne hogy idő haladtával több bonyolult kérdések támadjanak, minden sérelmet érező, vagy bár, honnan követelő fél köteles keresetét bizonyos idő alatt megindítani mit ha nem tenne arról lemondottnak tekintetnek. Hogy pedig azon eljárási gyorsaság annál inkább elő segítések minden nem a' kereset lényeges érdemére vonatkozó formalitások, és ünepélyeségek teljesen ki hagyandók.

Illy szellemű törvény által hogy mit érnénk el csak az képzelheti, ki a' szabad america előmenetelét tudja, vagy még az sem, mert képzettebb állapotú nálunk a' föld a' gyarapuló industria jutalmazására mint ott hol roppant rengeteket kell irtani hogy a' föld haszonvehető legyen. De egy illy törvény létesítése is tetemes ellenszegülésre nyujtana okot, mert annak meggondolása hogy olly biztos tulajdona senkinek nincs, mellyre még szülői életében mint magáéra tekinthessen, már magában véve nagy változást tenne az eddigi rendszeren mit csupán a' gyarapuló haszon tekintete képes leggyőzni. És ez azon oldala az űsiségnek melly

ha a' dolog törvényhozói kérdéssé váland, legtöbb nehézségekre találand.

Azonban felvett rendszeremen tovább menendő miután a' direct és indirect engedményezésről szölkék jön egy fontos és nagy tekintetű következménye az engedményezésnek melly azt árnyékként kíséri a' *teherviseles*.

Minél inkább közelit egymáshoz a' polgári egyenlőség, mennél közelebb vonulnak az érdekek mennél inkább tágul és erősbül azon kapocs melly egyeseket egy testté olvaszt, annál inkább gyengül az egyes érdekek tulnyomosága, annál szivesben tekintik egymást ikertestvéreknek kik közös haszonra, közös szerencsére vagy szerencsétlenségre léptek az állomány sáncaiba. Isteni, és természeti törvényeknek eme gyönyörű axiomáját a' statuslét sine qua nonját erőszakos lábakkal tapodá el az ököljogból eredő feudalismus: — melly éppen megfordítva a' józan statutannal azoknak vállaira raká a' közterhek súlyát, kik önlétök terhe alatt is roskadoznak. És nem kell a' babonák, és előítéletek rémseregét a' fanatismus, és tudatlanságra róvni, mert, a' nép melly ezt teheté nem ismeré a' polgári élet feladatát, nem önérdékét, hanem az önaltatás zsibbasztó mámorában önző hittel függeszté boldogságát egy rémeszméhez, melly annyira káros, mint igazságtalan. A' közállomány ugyan is mint közérdekű költsönös szövethetés testvéri társulat lévén tekintendő minden teher minden jogaránytalanság mig egyesnek hizeleg, a' másokra nézve bosszantó, és sulyos. Így lön aljas nyereszkesedés játékvá a' status cél, így meg gyengítve ez által annak ereje. És ez valóban legkiáltóbb bélyege a'

nemzeti kiskoruságnak, mellynek bilincsei minde-
nütt hová az ujjabb kori felvilágosulás sugára el
hathatott, önmagoktól szélyel szakadtak. — ugy
hogy nincs többé jólrendezett status'a' hol polgár pol-
gártól magát tehermentességben különböztetné meg És
valjuk meg igazán hogy e' részben rákmodra ha-
ladánk a' civilisatioival, mert akkor midőn a' feu-
dalismus legnagyobb hatalmát gyakorlá minden ter-
het mi magunk mi nemesek viselénk. Mi hadakoz-
tunk saját költségünkön, tisztviselőinket magunk
fizettük, a' köznépnek a' földművelésen kívül nem
volt más kötelessége. Azonban eljött az 1715 év,
más nemzetek már rázni kezdék magokrul a' bi-
lincseket, midőn mi háromszázaddal vissza ugorva
eszünkbe jutott sem nem katonáskodni, se nem
fizetni, — miért is? midőn van egy nép osztály
melly mig mi munkája gyümölcseit élvezzük vi-
gyáz reánk hogy az ellenség ne háborgasson 's
azon felül mig utolsó fillérét is hazájának adja,
addig mi kényelmes élésmód mellett eladósodunk,
és kérdem fordult e' ez által jobbra 'a' magunk
sorsa is, vagy tán mi kik a' szó legtágabb értel-
mében szabadok és tehermentesek valánk ön-
hasznunkra tettünk e' valami jót, — mert hiszen a'
jólétnek illy forrása az egyptomi hét szük esz-
tendőket is bőséggel árasztaná el.

Mi semmit sem tettünk annál egyebet hogy
min magunkat merő önszeretetből eltörpítőök, mert
raig a' szegény népet a' reá rovott terhek sulya ál-
tal a' gyarapulás módjától megfosztánk, reá szok-
tatók egyszersmint magunkat is tetsző jólétünk ér-
zetében kiváltságos heverésre, és elbizakodottság-

ra. Ez által míg egy részről hatalmas közfalat emelünk magunk és nép közé, kizártuk a' nemzetiséget is, 's előliük az annak nevelésére annyira szükséges sympathiát. És ezekből következtetést vonva tisztán áll, hogy míg a' status cél illy fordult állapotban van, míg a' terheket a' legtehetetlenebb rész a' tehetősb kizárásával viselendi, addig a' nemzeti erő is tehetetlen, és eldarabolt maradt. Illy körülmények között pedig ugyan kigondolhatna érdek egyesítésre, 's ez által nemzeti köz erőre, és haladásra. Részesülnie kell tehát mindenkinek a' köz terhekben, ki csak a' köz haszonban részesül, még pedig a' haszon arányához képpest jöjjön bár az akár birtokból, akár hivatalból vagy mesterségből, mert minden haszon bár különböző csatornákon egyedül a' statusból folyván szükséges, hogy annak közszükségei is hasonlóan fedeztessenek.

Ezen általános nézetek előre bocsájtásával hánkra alkalmazandó részleteségben szólok a' teher viselésről és annak mindennek előtt egyik leg fontosb neméről t: i: az *adózásról*. Alig hihető mi fontos feltéte a' status létnek, bátorságnak, és köz igazgatásnak az adózás, még is milly borzasztó hang ez azok előtt, kik eddig annak lealacsonyító? nevét csak mint impellensek ismerik. Engedmény és teher-viselés, ugy látszik hogy áldozatul viend minden polgári megkülönböztetést, 's a' régi jogépület csak egy rommaradvány leend. Ez és a' szokatlan kéntelenség rémalakká idomíták az adó eszmét ugy hogy félni lehet, miként magyarország annak elfogadására még fél század mulva sem lesz hajlandó. De éppen ezen ellen-

szegülésnek tudata hozá szőnyegre az adó kérdését, hogy a' fejledező okok nyomata által mind inkább egyensulyosodjanak a' kétségek mérlegei.

Az adó kérdés két igen fontos nehézségen sarkallik t. i. *ki által viseltessék*, és *mitől*? A' két pont azonban bár igen messze áll is egy mástól össze vág olly annyira, hogy a' *kiben a' mi* is ben foglaltatik. p. o. ha mindenki viseli, akkor mindenféle vagyon nemesi és nem nemesi adó alá jön, vagy viseli csupán a' nem nemes, ugy a' nemesi vagyon adó mentes. Azonban a' *mi* értelme directe más értelmű, ugy hogy annak pontos meg határozásánál egy másik kérdés áll elő, mellynek megoldásán sarkallik az elv megalapítása is. Az hogy ki által viseltessék az adó a' kedves jog 's kiváltság feszegetések mellőzésével a' fennebbiek szerént ugy lenne megfejtendő; az által ki valamelly hasznot élvez. Erre nézve ismét két felé ágazik a' kérdés . m. *házi* és *házi* adóra, mivel pedig az első által mindenki egy forma jótékonytságban, az az honvédelem ben részesül minden megkülönböztetés nélkül mindenkinek aránylag kell viselni: a' második t. i. a' házi adó által a' mennyiben csupán nemesi kiváltságos jog gyakorlatok és köz igazgatás költségei fedeztetnek csupán az által lenne viselendő. Ezen axiománál fogva tehát a' haditerhet *közösen*, a' hazit pedig *kizárólag* kellene viselnie a' nemességnek. Azonban nem csak hogy egyikét sem viseli kizárólag, de nem is osztozik azokban a' honnan a' dolog resultatuma oda megyen ki, hogy osztoznia kell ha csak aljas önzésből haladá-

si céljának tetleg ellene nem akar munkálni. Vannak azonban kik annak elvállalására minden feltét nélkül hajlandók, vannak kik azt merőben jog ellenesnek tartva kereken megtagadják, és vannak végre, kik hajlandók ugyan, csak hogy bizonyos feltetekhez kötik azt. És én azt mondom hogy azok kik e' feltételes elfogadással nem önzésöket takargatják, hanem jó akaratú ovatosággyanánt kötik ki azt leginkább közelitenek a' célhoz, 's tetleg igazolják azon éber figyelmet, mellyel mind magán, mind közügyek iránt viseltetni kell. Mert az a' ki ön jogait, származzon az bár honnan, képes magától eldobni, alig fog a' másoké iránt is nagyobb tisztelettel viseltetni. Min jogainknak becsbentartása tisztelete a' mások jogainak is. De mi hát azon feltét mellyhez az adót kötni kell? ha már az engedményczések kényszerítő ereje csak ugyan oda viszen bennünket hogy tenni kell, akkor igen üdvös politica, 's jó előre látás min-magunknak tenni, mert így et fides et bonum penes auctorem mint ha tenni kényszerítünk, midőn csak annak megtartására számolhatunk, mit a' kényszerítő nagy lelküése alamisna gyanánt hagy. Az adó kérdéssel éppen így vagyunk. Ha már a' föld felszabadítása által felosztandjuk jogainkat, meg kell nolle velle osztanunk a' terheket is, — 's most van ideje adni és engedni valamit, hogy utobb semmi nélkül ne maradjunk. Ha min-magunk adunk akkor a' feltételek is tőlünk függenek, 's ez már elég joggarantia, 's hatalmunkban áll a' jogszinezetet megtartani, — ha szinte maga a' jog csorbul is.

El kell tehát vállalni az adót! de csak úgy mint önkéntes, 's minden kényszerítéstől ment ajánlatot, mellynek mind meghatározása, mind kivétele, mind beszédese és kezelése min magunk által történik. Így ez csak precarius teher marad, mellynek illy mód viselése magyar nemesi nagy lelkűség kifolyása. E' végett a' házi adót, mint eredetileg is nemesi terhet viseljük magunk az adozó nép kizárásával, mint az országgyűlési költségeket, melly ha bár terhesb lenne is annyi nyeresség még is van, hogy alkotmányos jogaink alapelve épségben marad. Épségben marad pedig az által, hogy olly nép osztály, melly az ahhoz köttetett jogokban nem részesülhet befolyással a' teher viselésbe sem lehet, mert ha a' teherviselés basisát status célból tekintjük, azt mondjuk hogy a' ki a' terhekben részesül, annak a' jogokban is részesülnie kell. Már pedig hogy mind azon kiváltságos jogokban mellyeknek fentartására a' házi adó szükséges, nem nemes polgártársaink is hason mértékben részesüljenek még most sem ideje sem helye, mert annak megadását egy minden tekintetben elő haladott nemzeti előleges össze olvadás feltételezi, mire eljutnunk egy hamar lehetetlenség. Az országgyűlési, költségek viselésénél is illy szempontból indultak ki a' KK. és RR. már pedig a' házi adó ép olly kiváltságos nemesi teher mint az országgyűlési költségek viselése. Vagy ha úgy tetszik osszuk meg a' házi adó terheit nem nemes polgár társainkal is, csak hogy köz igazgatásban tiszt — és követválasztásban adjunk nekik is annyi befolyást, mint mennyivel magunk

birunk, 's most, válasszunk a' kettő közül? — Én azt tartom ez utóbbi merő képtelenség, 's meg sem történhet a' nélkül, hogy mind köz igazgatási, mind képviseleti rendszerünkön tetemes változás ne tétessék, mert így e' szerént nem személyes joghoz, hanem teherviseleti mennyiséghez kellenék ezen képességnek köttetni, mint angol, és franchonban, 's ezen mód mostani körülményeink közöpette alig ha municipalitásunknak tetemes ártalmára nem szolgálna. Legbiztosb mód tehát a' nemességnek kizárólag venni magára a' házi adózás terhét, melly bizonyos időig kiváltságos jogait épségben tartaná.

De a' nem akarók önző tömege azt kiáltja, hogy mi kétszeresen nem adózunk, mert hisz a' jobbágy ki a' terheket viseli a' mi földünkön lakik, 's így mi indirecte eddig is adóztunk! szomorú és gyöngé sophismája a' rossz akaratnak, mellynek valóságát kerekén tagadom. Minden föld minden birtok a' statusé, mellynek egyesek jogaira szabad befolyása van, minden olly esetben a' hol közszükség közhaszon igényli, 's így a' status ép olly arányban követelhet a' milly arányban közhaszon kívánja. De más különben is ez állításban illusio fekszik, mert midőn arról van kérdés hogy nemes ember adozzon nem azt mondjuk hogy nemes ember jobbágya, vagy más nemtelen kezek által birt jószágtól adozzon, hanem adozzon saját birtokától saját nemesi szükségeire mint adózott csak nem 1791-ig 's így a' status ép azt követeli a' nemességtől mit ők nemüleg a' nem nemesektől követelnek. A' másik rész azt kívánja, mi nem adózunk, míg

biztos felelőség nincs! Ez a házi adóra mellyről szó van teljeséggel nem illik, mert az istenért! hol kell nagyobb biztosság és felelőség annál, midőn minden megye ön szükségéhez mért arányban ön maga határozza meg az adó mennyiségét repartíálja 's szedi be, 's azoktól kik azt kezelik szigorú számadást kíván. — E' csak a' hadi adóra illenék melly status közszükségre vettetik ki — de valjon ha szinte nálunk ministeri felelőség nincsen is, mondhatjuk-e, hogy a' gyászos emlékü 1823 év óta valamelly vissza élés tapasztaltott? Magok a' megyék, kormány és főrendi befolyás nélkül ajánlják az adót, olly ovatosággal melly maga után semmi auctoritást nem von, és kérdem ezen szép jog egy éber nemzet kezében nem elég garancia e' a' tulságos nyomtatás félelme ellen?

Sokkal fontosb kérdés az adó tárgyában a' *mitől*, ha azt mint külön ágát az adó kérdésnek tekintjük.

A' józan statuscél mint már emlitém megkívánja hogy minden haszonhajtó vagy gyümölcsöző materialis és immaterialis tárgy adó alá vetessék, mert nem volna szerencsétlenebb mód mint egyik kereset ágát a' másiknak elnyomásával könnyíteni. Ez által mig egy részről az egyik gyarapulását el fojtánók, a' másiknak szabad tér nyilna tulnyomáságra. A' productiv erőmennyiség, és annak becse biztosb basisnak mutatkozik ugyan, — de ezen erők egy máshoz viszonyát is tekintetbe kell venni. Ennek eltalálása vagy csak megközelítése is igen nehéz, 's nem huzamos vagy örök időre, hanem csak addig, mig a' jelen állapot tetemesen nem változik,

— terjeszkedhet. E' tárgyhoz gyakorlatilag hozzá szólni nem is lehet, — nálunk ugyan az eddigi rendszer leginkább a' birtokot vevé adó bási-sul mert más egyéb haszon forrás, mesterség tudomány vagy hivatal számba sem vétetett, pedig a' föld birtok silány hasznát csak nem ezen látatlan csatornák emeszti fel. Valamint azonban a' birtok mint legfőbb productiv erő, ha azt gyarapítani, 's növeszteni akarjuk meg kívánja hogy erején túl ne terheltessek, — ugy más mindennemű indirect productivitásnak is annyira a' mennyire szükséges a' terhek viselésére concurrálni mert ezen közvetítés által biztos 's egymást kölcsönösen támogató dilemma keletkezend. De ez mindenek felett szabad kezét kíván hogy sem céh, sem társulati titkos egyed áruság ne gátolja annak emelkedését. Ha pedig a' szorgalom és ipar gyümölcse teher alá jön, kitagadhatná akkor hogy a' tőke pénz és jövedelem a' nélkül maradjon?

Azonban ezen különmemű adó tárgy különböző kulcsokat kíván, — mely egyedül teheti az adozási arányt igazságossá. Hogy eddigi adó kulcsaink *igazságtalanok 's önkényesek* valának oka azon alá rendelt kezelés mód, miszerént olly egyéni kezeken forog kik részint hanyagság részint tudatlanság, és rossz lelki ismeret által vezéreltetek, ugy hogy ritka helység az magyarorszáiban, a' hol annak égre kiáltó jelei nem volnának. Ezen sürgetőleg javítani főkötelesség, de mi módon? Kettő határozza meg annak javítását, u. m. *biztosság* és *bátorság*. A' biztosság azon mód, mi szerint az adónak alapul szolgáló tárgy

mennyisége, és minősége tisztán tudva legyen, és hogy ahhoz aránylag igazságosan történjék a ki vetés is. Bátorság tekintetéből pedig szükséges, hogy az adó pénz tisztán, 's ellenőrség alatt kezeltessek. Erre nézve szükséges a' mostani rendszernek célszerű megváltoztatása, melly ha tökéletes igazságot nem nyújt is, a' mi szinté lehetetlen, legalább a' mennyire lehet, igyekezzen annak eszközlésére.

Mivel pedig ez, a' gyakorlati élet ezer apró szálaival van egybe szöve, részletes taglalat alá csak azoktól vétethetik, kik annak ismeretét studiumul tüzték ki magoknak. — mi azonban inkább általánossághoz mint részletességhez hajló körömmön túl feküvén csupán egy eszme megpendítését látom szükségesnek. A' mint az országgyűlés vagy megye t. i. a' házi adóra nézve az adó mennyiségét, 's az ahhoz szükséges portákat meghatározza, minden megyében, minden külön portával bíró hatóságban állítatnék fel egy adó *biztosság* legalább is három tagból álló, még pedig ellenőrség tekintetéből egy nemes egy nem nemes és egy a' felség által nevezett, hogy bennök minden érdek képviselve legyen. Ezen adó biztosság minden más hivatalos foglalkozástól kizárva írná össze hiteles tanuk, 's az illető fél őszhangzó vallása után az adó tárgyát, mellyet rendszeresen elkészítvén a' helységek elöljáróival, és földes ural meghiteltetvén terjesztené föl az illető törvényhatóságnak a' végett, — hogy ha magát valaki ezen be vallás által terheltetve érezné ottan az elkövetett tévedés iránt bizonyos zár idő alatt

magát igazolhassa. Ennek megállapítása után a' fel vett kulcs szerént nem magok a' helységek előljárói, hanem maga a' biztosság, minden összeirasi rovathoz mellékelné külön rovatban az adó mennyiségét is, mellyet ósztán kivonatilag az adó behajtó helységek előljáróival, más tisztviselőkkel, földes urral, és az illető féllal közölne. Az illy mód kiverett adó beszédése történhetnék tsint eddig az előljárók által is, csak hogy bátorság tekintetéből a' behajtott adóösszeveg mind a' három biztossági tag jelenlétében kik három külön kulcsal birván, egyik a' másik jelenléte nélkül a' közpénztárt fel ne nyithassa, adatnék által, 's mind addig még az illyformán behajtott adó mennyiség az illető pénztárnokoknak által nem adatik egyiránt felelősek legyenek. Ezen biztosságot a' hatóság terjedelméhez képeest szaporítani is lehetvén.

Harmadik fő eszköz az érdek egyesítésre és haladásra a' *nemzeti jellem*. Midőn |a' haladást feltételező eszközökről fenebb szólék, megmondám miként sem nyelv, sem engedményezés magában nem elegendő érdek egyesítésre, hanem még egy harmadiknak, melly a' kettőt össze forrasztja kell közbe jöni, — és most nyilván kimondom hogy minden törekvés hiu valamig e' téren tetemes előmenetet nem teszünk. Tekintsünk végig a' tettek és teendők hosszú során, átlátjuk, miként ha nincs, nemzeti szinezete institutioinknak minden csak sziklába vetett mag; — mert bár tanítsuk meg idegen nyelvü polgártársainkat nyelvünkre, osszuk meg velök alkotmányunk üdveit *csak em-*

berileg, de nem nemzetileg cselekvénk: azon nemzetnek pedig, melly a' reform között is nemzeti színü lobogóval akar elő haladni, vigyáznia kell hogy a' surlódások, és átalakulások phásisán keresztül ama nemzeti színezet elnehálynjuljék. Azonban ha eddig lépéseinket a' haladás mezején után nyomoznók, alig ha e' részben kellő figyelemmel annál inkább tetleges cselekvénnyel igyekeztünk sőt merem mondani, hogy csupán mellékesen és közvetve, de egyenes iránnyal még eddig nem igyekeztünk annak nevelésére. És tekintsük meg azon közönbösséget, sőt ellenszegülést a' két első eszközök iránt meg kell vallanunk, hogy mindazokat a' jellemtelenség ellenérzetü tarka vegyülete szülé, mert a' fogékonyság és sympathia hiánya nem engedé megfogamzani az idegen elemü földbe vetett magot. És így a' gyom irtására mind eddig nem vala gondos kéz, nem azoknál kik *leginkább tehettek volna*. Mert hisz ők magok is idegen jellemek álarcaival fedezék el magokat, 's így példaadással nem lehettek annak előmozdítására, sőt még azon kevés mázát is nemzeti jellemöknek, mit születés vakolt rájuk piritó kis lelküséggel az idegen maniák eau de cologne-aiban leöblíték magokrol, 's valóban Lavater physiognomiai ismeretét is megtántorították volna annak kitalálásában, hogy minő néphez tartoznak. — De nem eszközölhették azok sem kiket nem ön erényök, hanem a' benszorító kéntelenség, és alkotmány némileg nemzeti jellemüekké tevé; mert előítéletes ön hitséggel olly erényöknek tekinték azt, melly pöffeszkedő betyárságra 's a' mások

üldözésére 's gunyára szolgált inkább fegyverül, mint okul erősítésre, és fejlesztésre. Így a' két tehetőbb rész vesztéglésével, sőt mondhatnók aljasodásával lehetetlen volt a' nemzeti jellemnek erőre kapni, 's gyökeret verni azoknál kik eredetileg idegen jelleműek valának. Innen ugyan azon egy nemzettest mythologiai meseként annyi különböző részekből állott, hogy azt egy névvel nevezni nem is lehet. Ezen különböző részek egyé forrasztásának előbb kellett volna történni, mint az engedményezésnek, mert így *képességet* nyertek volna annak elfogadására, de megfordítva, már a' többiekben jókora előmenetel történt, és még e' részben semmi téve nincs. Eme visszas politicának káros következéseit egyiránt szemléljük mind az engedő, mind az engedményezett résznél, mert míg az első nemzetisége veszélyeztetésétől rettegve tenni nem akar, a' másik annak elfogadására sok tekintetben képtelen, 's így a' kettő között egy nagy érdek szenved.

A' multat orvosolni a' jelen feladata lévén, az érdek egyesítés hármass kérdéseit egymáshoz viszonyban tekintve a' nemzeti jellemtelenség minden eddig tett, és teendő institutioinknál felette nagy akadály. Ez azon ürügy a' maradni szeretők szájában, melly által magukrol minden kötelességet 's minden positiv cselekvést elakarnak háritni, míg más részről annak elmozdításáról sem gondolkoznak.

Eme nemzeti jellem fejlesztése tehát haladásunk egyik nélkülözhetlen eszköze lévén, mindezek előtt igyekezni kell annak előmozdításán, —

És talán ez azon egyetlen egy mód érdek egyesítés tekintetében, melly leg kevesebb akadályokkal, leg kevesebb sérelemmel van egybekötve, mert sem a' kölcsönös jógfeltét, sem az abból folyó ingerültséggel nem jár, de mind az által olly eszközöket és módokat kíván, mellyeknek elő állítása csak közös teherrel történhetik. Ezen mód és eszköz pedig áll mindenek felett a' *nevelésben*, 's áll mint fenebb látók az engedményezésben, mi által minden érdek közelebb simul egymáshoz, 's e' közelség képes sympathiát, 's vele nemzeti érzést teremteni.

A' *nevelés* szó értelmében nem csupán a' nép nevelést veszem, mellynek tulajdonkép jelleme nincs is, hanem veszem mint kettőjét, — úgy hogy a' tárgyat egymáshozí viszonyban tekintve mind kettőnek t. i. kiváltságos osztálynak és népnek, csak nem egy forma szüksége van, nemzeti jellem tekintetében, egy rendszeres nevelésre. Azt hogy főbb és alsóbb iskoláinkbau a' nemzeti jellem el van hanyagolva, sőt alig van iskolai pályát végzett ifju, kinek gondolkozása, 's viselete módja, vagy tulságos betyársági darabosság, vagy germanismus és gallomania fentebb körü pávatollaitol szagos nem volna. És ha még az iskolai porral beszivott tót-latin modort, képzetlen szívet hozzá adjuk az ön nemzetét nem ismerő tudatlansághoz, állításom tökéletesen igazolva van. Ennek oka főleg a' nevelési avult és hibás rendszerben tetszik miként a' nevelesi erény a' töméntelen charlataneriák 's külmaniák nem szivre és észre hajtó élet tudományok össze halmozásából áll; mert ezek nélkül a' rangos szüle egyik fő kötelessége gyerme-

ke iránt teljesítetlen maradna. A' nevelés kertész-kéz a' csemete körül — a' milly idomban irányozza a' vesszőcske növését olly idomú leend a' termő fa. Innen származik azon tarka színvegyület, melly a' magyar fő rangut ép olly jó németnek mint franciának, ángolnak vagy olasznak csak nem magyarnak teszi, — innen részvétlenség közönbösség nemzetisége iránt. Ezen ferde és káros rendszer orvoslása azonban nem közgond tárgya haladásunk kérdésében, vagy legalább nem olyan, mellynek javítására áldozatokkal, és segedelemmel kellene törekednünk, mert hisz ép ezen osztály az, mellynek tehető karjától remenyljük a' másoknak orvosoltatását is, mert minden hatalom, és tehetőség ennek kezei között létez. De éppen azért mivel állása olly kedvező helyzete olly szép hivatásokkal gazdag, vannak mind maga mind a' nemzetiség iránt olly szoros kötelességei, mellyeket elmulatnia nem lehet a' nélkül hogy mind maga mind a' haza java hálátlan meg vetésének bünébe ne essék. Ha az eddigi költsönös surlódásokból fejlett hatást tekintjük, nem is mondhatjuk, hogy az ezen nemzeti jellem ébresztésére sokat nem tön, 's valamint eddig e' volt a' leghatályosabb szer, ugy ennek utánna is az annak nyomán keletkező közszellem azon mód, melly mig egy részről a' vég sülyedést, és elkorcsulást szülő nemzetietlenség mellőzésére okul szolgál, más részről a' gyarapuló értelmiség, és felvilágulás félelmében tette buzdit. Azon ponton vagyunk ugyan is már, hogy sem név, sem születés a' köz szellem hatalmától meg nem véd többé, hanem ha élni akar vagy azzal

lépést tartani vagy ha befolyását 's tekintetét is, megakarja ovni *előbbre kelletik törekednie*. És ezen tekintetnél fogva, nincs erősb ösztön erre nézve, mind az engedményezések életkérdései, hol minden ösztönző színezetben tűnik elő. A' XIV és XV. Lajos alatt elkényelmesült francia aristocratiát csak az 1786. események zaklaták föl puha elmerüléséből, 's tevék vigyázóbbá ön érdekeire — de már késő! mert a' köz szellem, mellyel lépést nem tartottak felibök nőtt, 's romlásukat eszközlé. És ezen lépés tartás koránt sem abban áll hogy a' korrall fejlődő kívánatoknak önző tekintetből ellen szegüljenek, hanem hogy igyekezzenek meleg részvétell, és okos tapintattal józan irányra vezetni. És ezen közszellem már csak most is szigorú kötelességévé teszi mindenkinek ön magára ügyelni, törvénykezésekbe törvény hozásba, köz igazgatásba befolyani, a' közvéleményre és annak tendenciájára hatással lenni. Mind ezek pedig megkivánják az ahoz szükséges ismérteket és képességeket 's mindenek felett pedig nemzeti jellemet, mert különben a' közvéleményre befolyással nem is lehetnek. Ez azon moralis fegyver; melly kényszeríti jelleme kiművelésére, nemzetisége gyarapítására, mert különben le kell mondaniok mindentről, áldozatul engedni érdekeket.

E' részről tehát aggodalom nincs, de annál nagyobb van a' másik részről. Azon tizenkét millió ember, kiket curialis stilussal népnek még pedig szegény adozó népnek hívunk nem csak anyagilag de szellemileg, jellemileg is szegény, szegény pedig anyagilag azért mert szellemileg még szegényebb. Ezen ember tömegnek nincs érdeke mellynek feltékenysége miatt nemzetiségre törekednék. De ugyan azért

mert nincs nemzetisége nincs jelleme nincs honszerelme. Ha valaki azt kérdezné kell-e a' népnek nemzetiség azt felelném reá kell e' a' nemzetnek nemzet? melly szeretettel ölelje a' hazát jó és bal sorsban, igyekezzék előmenetelén, ha csak ugyan azt mondaná hogy kell, mit megtagadni talán senki sem fogna, akkor a' másik kérdés, és mi volna az eszköz a' népet nemzetesíteni? *Először* ha nemzeti jelleműnek neveljük, — *masodszor*, ha velünk hasonló szabad állapotba tesszük, az az ha terheit megosztjuk, és *harmadszor* ha nemzeti nyelveu beszél, mert ez az elsőtől elválhatatlan. És ismét akaratom ellenére ismételésbe — a' már e' könyv lapjain ezerszer elmondott ismétlésbe eszem, csak hogy fel vett rendszeremmel ellenkezőleg mert a' nyelv és engedményezések előtt e' tárgyról kellett volna szóllanom. Azonban szives bocsánatot kérek ha hibáztam, mert most az egyszer a' más köpenyege mellé rejtezem hibámmal. — t. i. a' nemzet, különösen a' haladást kezelők köpenyege mellé, kik tettök sorában a' nemzeti jellem fejlesztést visszas politikával utó helyre sorozták. Pedig az ember élete mindjárt a' születés után nevelésen kezdődik, tettekkel folytatódik és végződik, 's e' természetrendszert semmi jó politicusnak megváltoztatni nem lehet, most tehát már, midőn tettünk annyit a' mennyit, talán el is késtünk a' neveléssel? O nem! — ezt meggondolni is képtelenség, sőt inkább most van legjobb ideje, midőn már 'a *gyermek meg született, és nővő félben van*, meg született mondom mert még ötven évvel ennek előtte midőn még magunk is tehetetlen csecsemők valánk, meg sem született mert

örvény személyöket nem ismeré, már pedig ki-
nek személye nincs, az szerintem nem él (non ens)
Most azonban jelenünkre visszatérve már szemé-
lyök mint a' lét feltéte meg van, csak hogy sem-
mi a' személyhez köttetett tulajdonokkal nem bir-
nak, az az csecsemők, és ha célunk őket mint
csecsemőket kik a' haza mint közanya emlőin függ-
nek emberekké nevelni — 's nem engedni meg,
hogy vagy a' közanya tápnevét utolsó cseppig ki-
szivják; a' nélkül pedig, hogy annak egykori vi-
szontáplálására és viszonos segítségére reményt
nyujtanának, vagy mint csecsemők fejlett kort
érve haljanak el; okvetlen kötelességünk a' neve-
lés, melly sem nem az én találmányom sem nem
az én indítványom, mert a' közszükség nyelve
rég óta pengeti már a' *nép nevelést*. Azonban
fájdalom hogy csak pengeti, a' nélkül hogy el-
határozó lépést tett volna, melly azon gyanura hoz
hogy sejtí ugyan mit kellene tenni, tudja kötele-
ségét, de bizonyos elhatározással még sem léphet
fel, mert érezi e' lépés fontosságát, és az ahhoz
köttetett nehézségeket, de tehetetlensége érzetében
pangó vesztettségben áll. Én elhiszem hogy mind
akarata tiszta, mind elhatározása komoly és nem-
zethez illő — csak hogy a' kérdés olly fontos mel-
lyet köztekintetnél fogva részletességgel megkezde-
ni kevés sikert ígér, 's ezen tudat Zsidóként vár-
ja a' messiást, az ország gyűlés rendelkezését. Én
meg vallom a' dolog ezen állásában némi illúsiót
látok, mert tudom azt, hogy az országgyűlés is
egyres erők központosulásából áll: — 's ezen egyes
erők ha nem olly nagy, és mindent magában öle-

lő de csak' kisebb körbeni össze vonása is, tehetett volna már valamit, mert különben is minden megye szabad kerület vagy királyi város mint az ország gyűlés pars constitutivája ön álló renddelkezési joggal bírván ha már eddig lépést tett volna, annak azon hasznos eredményét tapasztalnók, hogy a' már megkezdett dolog állásának gyakorlati oldalából folyt volna ki az ország gyűlés általános intézkedése, 's így semmi esetre nem találkoznék azon gyakorlati nehézségekkel mindjárt a' kezdetnél, mellyeknek elintézése ismét huzamos időt kívánand. De mint hogy ezt a' törvényhatóságok nem tették, fel kell tennem, hogy nem is tehettek; és így össze kell számolnom minden-e' tekintetbeni tehetési erőt, mert csak ebből tudhatni meg biztosan a' teendők mennyiségét és minőségét.

És ime ismét egy fontos akadály áll előttünk olly akadály mellyet el kell háritani, ha haladni akarunk. És ezen akadály elháritása olly sine qua nonja a' dolognak, mi nélkül egy lépést sem tehetünk. Előttünk áll ugyan is a' célnak mind nagy fontosságu érdeke, mind elkerülhetetlen szükségése, tudjuk hogy tenni kell és még sem tesszünk, E' tétlenséget mint érintém tehetetlenség szüli még pedig szellemi, és anyagi tehetetlenség, mellyek közzül csak az egyiknek hiánya is képes a' dolgot fenakasztani. A' nevelés ugyan is kettőt igényel, igényli az e' végre különösen képzett alkalmas nevelőket, kik egy forma rendszerrel ugyan azon elveket csepegtessék a' nép szívébe, és igényli az annak kiképzésére, fentartására szükséges pénz erőt. Hogy magyar országon miveltsége

's tehetsége csekélységéhez képpest okos — pseudo okos — egyén talán igen is sok van tagadhatatlan, mert tapasztaljuk hogy nincs a' hivatalnak olly neme, mellyre tömérdek concurrentia nem volna, de éppen ezen concurrentia igazolja azt, hogy magyar országban minden egyén bizonyos egy célra törekszik, 's nevelése az ahoz szükséges tulajdonokon kívül minden más ismérteket nélkülöz. Hogy már az illy keszületnél fogva is, de főkép a' nevelésmodor tekintetéből ha illy egy oldalu képzettség mellett valaki kitüzött pályáján hajó törest szenved, más pályára nem birván készülettel — szenvednie kell. — bizonyos dolog. — 's így a' status minden tanult egyént nem alkalmazhat, 's reá nézve az illy tudományos egyén nem csak el veszett, sőt káros is. Alig van magyar országnak olly megyéje mellyben két vagy három magistratust ki ne lehetne állítani, — hát még az ügyvédek, orvosok, gazdasági tisztek papok, 's a' t. roppant számát tekintve mit mondjunk! Illy formán minden hivatal, minden állás áruba bocsátott portéka, lotteria, sors jegy: mellyet 1000. közzül csak egy nyerhet meg, míg a' többi terhére, önmagának terhére köz állománynak semmi bizonyos helyzettel nem bir. Ennek oka egy részről alkotmányunkban, más részről iparunk 's köz életünk hiányában alapszik, mert valamint egy jól rendezett gépben, minden kerek vagy forgattyú más, 's más célra rendeltetik, úgy az állománynak is gondoskodnia kellene az erők célszerű megosztásáról, hogy míg egyik részen az erő tulnyomová ne valjék, más részre szinte elegendő fordítassék. De valjon mi-

ként van erre a' nemzet constituálva, vagy inkább a' fenálló előítéletek megengedik e' hogy olly egyén, ki nemes családból származott cím és urias életmód nélkülözésével, magát tanítói, vagy mesterségi pálya darabos ösvényére szánja, 's nem egy fő jellem vonása e' ez, a' nemzeti minden materialis állást megvető büszkeségnek. A' nemesi ifiu ha iskolai pályáján át utszott 's leverheti magáról annak reá ragadt porát első lépése magát emancipálni, hogy kötetlen kezét nyerjen: — A' miveltebbek 's józanabb gondolkozásuak egy része ugyan hivatal vagy köz állás után néz, míg a' többi pipázás és agarászás kedvéért gazda lesz, holott annak vitelére semmi technicali képzetsege nincs, 's ez így megy a' boldog nősülés édes köteleiségeig. Illy rendszer mellett lehetetlen el nem szegényedni el nem aljasodni, míg ellenkezőleg mesterség vagy kereskedői igen diszes állapot míg az ősi tüzhely sepregetésétől megkimélte volna, kedvezőbb anyagi állásra juttatná mind magát, mind maradékát, 's nem engedné a' nemzeti jólét ezen forrásait külhoniak egyedáruságául. Alig van Európának olly állománya, mellyben a' nemeség egy része annyira el volna aljasodva mint magyar országban, mert egyenlő jogok mellett olly egyenetlen tekintettel és befolyással bír, mi valóságos caricatura. A' mi tehát a' nevelőket illeti meg lehet hogy német vagy francia nevelőt többet és jobbat találánk édes hazánkban mint magyart de nem is esuda ha a' magyar nevelők eddigi állapotját meg tekintjük. A' nevelő, kit nem hivatás hanem inkább szükség venz e' kispadra, egyiránt ki van téve az uri finnyás szeszélyeknek, és a'

paraszt goromba bánásmódjának, és mi jutalomért? olly hitvány fizetésért, mellyet a' francia szakács havi bére, vagy a' kanász conventicja jóval meghalad. Hogy illy kilátásokkal egy önértetű sem áldozza fel magát, bizonyos, 's a' rosz tanító még rosszabb tekintete mellett süllyed a' nevelés haszna is. Ha tehát a' nevelés nagy munkájára hatni akarunk, szükséges mindenek előtt arra alkalmas nevelőket képezni, — 's azoknak ön állást 's anyagi jólétet szerezni. Ez azonban nem olly nagy munka mint első tekintettel vélnők, 's nem is nagy áldozatokat kíván. Hány főbb iskolák léteznek hazánkban, mellyek tetemes alapítvánnyal birnak és igen kevés vagy semmi segítséget nem kívánnának a' végre, hogy nevelői képző székekkel szaporitatnának. Ezen intézetben csak olly ifjak lennének fel veendőek, kik már iskolai pályájokat dicséretes szorgalommal, 's tiszta erkölcsi viselettel elvégezték, ugy hogy egy pár év alatt képesek volnának a' népnevelés minden oldal feladatával meg ismerkedni, 's e' végre tehát csak a' már fenálló iskolák rendszeresítése szükséges de nem ujjaknak alapítása, mi ismét tetemes áldozatokba kerülne.

De sokkal nehezebb a' dolognak a' másik oldala t. i. a' már kiképzett nevelők fentartása, 's ezzel összefüggésben az egész népnevelés mechanismusa. Ha a' népnevelést ugyan is nemzeti közszükségnek tekintjük azt részletesen tenni nem is lehet, így annak létesítése az országos testület atyai gondoskodásától függ. Micsoda kutfőket, 's forrásokat kellessék pedig e' célra használni, mellyek által a' milliókat kívánó terv sikerüljön még

felette bizonytalan. És éppen e bizonytalanság miatt alkalmat veszek magamnak egy kis széttekintésre. Hogy a' nemzeti célt nemzeti közerővel kelletik elő mozditani, tagadhatatlan dolog; mert azt egyesek ereje meg sem bírja de épp azért ezen közerő egyesek erejéből foly ki. E' szerént tehát a' népnevelési terhet mindenkinek viselnie kellene. Ezen mód, más módok hiányában ultimum remedium de primum is egyszersmind, mellyhez minden eddigi köz institutionknál is folyamodtunk. De valjon megfelel e' a' célnak? A' népnevelés nem egy pár év munkája, hanem egy idős a' nemzet életével, mert minden generationak szüksége van reá, — innen tehát, vagy országos ajánlat évenkénti fizetése, vagy egyszerre teendő ajánlat által fedeztetnék. Az évenkénti fizetés egy ujjabb nemét tenné a' rendes adónak, mellyet nemes és nem nemes egyformán viselne, és ezt érezhető teher nélkül el vállalni nem is lehet; — az alapítvány vagy fekvő javakban vagy pénzben történhetnék. De hol van a' nemzetnek fekvő java? mellyről rendelkezhetnék? vagy ha pénzben történék lehetne e' azt letenni egyszerre a' nélkül, hogy csekély anyagi erőnket minden más számtalan teendőktől el vonva, magunkat ki ne zsaroljuk? E' végett több felé ágaznak a' vélemények, mellyek közzül egyik a' borsodi indítvány nyomán, az egy házi javaikat véli e' részre fordítandóknak, másik pedig egy nemzeti hiteltár felállítása által látja azt elérhetőnek.

A' mi a' borsodi indítványt illeti, — azt méltán mondhatni jó akaratból tiszta hazafiságból eredettnek, de a' melly kevés, vagy semmi tekintet-

tel nincs állásunkra. Ha magyarországban két századdal ennek előtte teszi valaki ez indítványt akkor megégették, — ha egy századdal, meg büntették volna, most pedig se meg nem égetik se meg nem büntetik, hanem általa égő szövétnek húl a' gyülékony anyagba, melly előbb mint gondolnók lángba borit. Sokat igen sok jót üdvöst, és hasznost lehetne tenni ha ezen tettet haladásunk politicája javallaná, 's akadályok engednék; 's alkalmasint a' vesztegetőként könnyü tenni az kockára ezereket de hogy meg nyerjük e' a' más kérdés? — Az egyházi javak nemzetiesítése minden esetre felséges eszme! de olly felüleges tapintat szüleménye, melly botor enthusiaszussal a' fenék veszélyes méljére nem lát. És e' fenéken nyugalmunk vasmacsckája, politicalai érdekeink minden erősegei ott vannak, 's ha tetsző szélszűnettel felszedjük azokat a' mindenfelől rohanó elemek miatt hajó törést szenvedünk, még pedig vallásos, és politicalai tekintetben. Ha a' francia vagy angol nép civilisatioval bírnánk, 's nemzetünk egy össze olvadott test volna, vagy ha a' status lét viszonos kapcsai mind elvolnának szakadozva akkor igen helyén volna ez indítvány, de most, az egyház lételét három tekintet kívánja: vallás; alkotmány, és politica. A' vallás, és annak tekintete erkölcsösíti a' népet, 's így a' vallást képviselő alkotmányos jognak illy kellemetlen érintése nem egyéb mint vallásos harc. Ez által magának az egyháznak adunk fegyvert, és e' fegyver a' miveletlen nép előtt nem tompa. Hogy férne össze békés haladási rendszerünkkel ezen politica éppen akkor, midőn a' vallás kérdések surlódásainak békés

kiegyenlítéséhez közelgünk, midőn már maga a vegyes házasság is megingatá azon alapot, mellyen a' status nyugalma, és költsönös bizodalom alapul. Illy hatalmas előítéletekkel össze forrott érdekek megrázkodása kikerülhetlenné teszi a' pusztító földrengést, — és van e' Európának olly állománya a' hol ezen reform békés uton célra jutott? És mi a' testvéri össze olvadás nehéz munkájának kezdetén, midőn minden érdek fel bolygatva, minden indulat hevült minő kilátásokkal kecsegtetnök magunkat, mert ha szinte vallásos tekintély nem állana is előttünk, az alkotmányos tekintet az, melly ovakodásra int. Nem elég ugyan is azon nagy hatalmu befolyás, mellyet az egyház mint az ország első rende gyakorol 's hogy ennél fogva a' kormánnyal szoros összeköttetésben áll, hanem magát, alkotmányunkat is megdöntenők, mellynek fen álló elveiben az egy ház jogai gyökereznek, Azonban ez indítványban létez nemű igazság és korszerűség, 's nem is másban van a' hiba mint abban hogy szokásunk szerént a' mediumrol extramításba ugrottunk. Mert a' roppant egyházi javak nem olly tulajdonai az egyháznak, mint más magánybirtok, mellyet tetzése szerinti célokra fordíthat, mivel a' törvény is nyilván kimondja, hogy pro emolumento cultus divini, és ad sacros fines, mint egy maga a' status által van alapítva, 's így nem adomány, hanem *alapítvány* és e' szerént olly vagyon, mellyet ugyan azon természetű célokra fordítani lehet, annyival inkább ha a' scopus principalissal összhangzik. Innen van joga azt a' mit lehet, nem csak isteni tiszteletre fordítani, hanem a' mellett az isteni

usztelettel összekötött nevelés előmozdítását is eszközölni — mert vallás, és moral ikertestvérek, közülök pedig egyik sem létez nevelés nélkül. Elég tehát az egyházi javak egy részét — nem mondom el venni hanem rendszeresíteni, és ez által mind a' jog épségben marad mind az egyház tekintete nem sérül. A' statusnak ugyan is egyes polgárok vagy testületek javait, bármi szentvégre is elvenni nem lehet, kivéven méltányos és igazságos kárpótlás mellett, mert ez által olly elvet mondana ki, melly a' tulajdon fogalmával meg nem fér. De ha elvételről nem rendszeresítésről van — kérdés — akkor meg kell dönteneni az alapot mellyen annak létele függ, illy alap nálunk alkotmány és kiváltság, és valameddig azoknak nem megdöntésén, sőt erösbülésén 's kiterjedésén dolgozunk, — hova vinne bennünket a' következetlen igazságtalanság? Ha az egyházat a' status ellenségének nem tekinti, és ha az egyház hivatásánál fogva mint legfontosb testület és osztály képes fel fogni rendeltetése célját, 's a' haza iránti kötelességeit akkor reményt nyujt arra is, hogy a' status bökezüségével nagy lelkiüségével vissza élni nem fog. És éppen ezen moralitásban szives engedelmeségben az idő kívánata iránt, — fekszik élete, és szerencséje, mert többé nem vakbuzgóság, nem vallásos elfogultság tartják fel, valamelly testületnek jogalt, és tekintetét, hanem azon valódi fontosság, és viszonos haszon, mellyel mások és a' status iránt viseltetik. És ez ugy eszközölhető leginkább, ha magát mint polgárt, és h a z a fit tekintve azon kötelességeknek ép ugy engedelmeskedik, a' törvény

előtt ép úgy hajol meg, mint akármely polgár, és nem különzi el magát, az érdekek azon sötét vakolat falak mellé mellyek a' XIII. század homályát a' XIX-be akarják átváltoztatni.

Második mód lenne egy köz *hiteltár* melly által mind a' jobbágyok örökös megváltása mind a' nép nevelés terveztetik. A' hiteltárok vagy bankok mindenütt a' már előment szorgalomnak, és iparnak szüleményei, úgy hogy ezt amazok kifolyásának kell tekinteni mert valamint annak megálapítására bizonyos fokú jólét kívántatik, úgy fentartására tehetőség, 's a' pénznek gyümölcsöző használata szükséges. Mivel pedig nálunk egyik sem létezik hol vennők először a' hiteltár alapot, honnan történének a' befordítások? — minden esetre költsön pénzből, melly szerencsétlen speculatio mellett hamarább bukásra vezetné a' nemzetet, mint gondolni lehet, — 's ez által nemzeti ön állásunkat látom veszélyeztetni. Én a' közrebozsátott bank terveket részleteséggel taglalni nem akarom, csak annyit hiszek, hogy még most legalább a' kibocsátott bank részvényeket pontosan fedezni igen nehéz volna, 's ebből végtelen zürzavarok támadnának.

Mindenek felett tehát az a' kérdés honnan fedeztessék a' népnevelés? A' problema megfejtése igen nehéz dolog nehéz t. i. ha még ötven évig ismét országos tervek készitetnek más 50 ig vélemény készül, 's ismét 50-ig eldöntetik, ha így készülünk mondom, akkor a' nép nevelés csak *pium desiderium*, mellyet ad *graecas calendas* relegálhatni. Kényszerítőleg kell fel lépni, és határozott vágás-

ba tenni a' dolog kerekét. Sok olly törvényes kötelesség van magyar honunkban, mellyek csupán csak a' törvény betűjében állanak, pedig ha eredetere vissza visszük, annak teljesítése igen fontos dolog. Fennebb sokszor emlitém, hogy a' magyar földes urnál nincs szabadabb ember széles világon, 's most is azt ismétlem, azon kivétellel hogy ezen szabadság mellett lélekből folyó egy igen szép kötelessége volna törvénykönyvünk rosdás tömkelegében t. i. a' *gyámjóg.* Ezen tehernél kötelessége fedezni az egyházi szükségeket, de kivévén 100 évben egyszer egy templom igazitást, vagy iskolaház javitást alig tesz egyebet, és így a' kötelesség betöltetlen marad. Én azt tartom ezen jognál fogva minden földes urnak vagy közbirtokosoknak aránylagos költségre tett népnevelési épülettel kötelessége volna etlátni a' községet, melly már magában sokat tevő szám. Most már miután nevelő 's épület van, kérdés honnan teljesitetik a' nevelő fizetése, mert a' mostani rendszernél fogva 10. véka rozszal egy honoratior rendü egyén fáradozását kielégíteni csak nem lehet? E' végre szükséges volna a' mostani urbéri feltételek helyett egy vagy ha a' körülmények engedik két házhelyet is illetősé-vel együtt kiszakítani, ugy hogy annak mivélése a' nevelő befolyása nélkül a' helység által történék, 's nékie csak a' kész jövedelem adatnék kezébe — ehez még mind a' földes ur, mind a' község annyit a' mennyi fentartásra elegendő fizetni évenként, csak, hogy pontosan, 's nem maga a' nevelő, hanem a' megyei járásbeli tiszt által hajtának be, adó minőségben, mert ez által

mentesülne a' tanító a' közvetben érintkezés kedvetlenségeitől 's tekintete épen maradna. És az így elegendő számmal állított iskolák feletti szigorú örökös minden megyéknél több *iskolai biztosságban* állana, kik minden fél évben az iskolák állásáról, hiányáról körülményes jelentést tennének a' megyének. Minden kezdet nehéz és csekély először, 's ha ki a' népnevelésben egy fényes kezdeményt sejtene, meg csalná magát — mert tudjuk, hogy poroszban egy lelkész filléres buzgósága egy roppant iskolát állított elő. Ne nézzük a' dolgot nagyító üvegen, 's mindjárt közelebb vontuk azt magunkhoz, érdekeinkhez, 's melegebben, 's nagyobb sikerrel tesszük az első lépéseket.

De azok mikről itten szólék csak elemi nép nevelő iskolák lennének, mellyeknek folytatása nagyobb körű kiképezés végett máshol történnék. Ha a' népnek élettudományt akarunk nyújtani mindenképp felett szükséges azt a' gazdaság és mesterség minden nemeivel elméletileg és gyakorlatilag meg ismertetni, mert gazdasági silány állapotunk a' gazdasági tudatlanságából ered. Erre nézve szükséges mint mindennapi kenyér egy *politechnicum* állítása, honnan mind csatornán folyjon ki az ország minden részeibe ipar, és szorgalom. És ezt tennünk — kivált nekünk magyaroknak olly élet kérdéssel jár, melly mind rossz gazdaságunk avult rendszere, mind gyár és kézimunka elő segélésére, emelésére legüdvösebb hatással lenne, mert míg Magyarország a' gazdálkodás módját studiumul nem veszi magának, olly studiu-

mul melly földje természetével sajátságával megismertesse, addig productiv ereje soha kifejtve nem lehet, — soha a' föld a' reá fordított szorgalmat és munkát eléggé meg nem jutalmazandja, soha a' birtokbecse emelkedni nem fog.

A' népnevelés e' szerént egy szikra a' nemzeti industria élesztésére, oly szikra, melly mennél tovább gyúl ki, annál méljebbre hamvad, és közelít — — — az elalváshoz, innen halogatni azt, e' tekintetből sem lehet. Sükert mindenek felett sükert ohajt a' tiszta igyekezet, csak a' rossz akarat kutatja a' nehézségek okait, hogy magáról minden kötelességet elhárítson. Így leend a' nép nevelésnek, 's általa a' nemzeti jellem fejlesztésének egy gátja az t. i. melly a' magyar nyelvnek, — mert a' sok százados bárgyuság darabos nemzetietlenségből kigyúlandó fogékonytalanság, vak buzgóság, és előítéletes tompaságán meg'örök először a' nemes próbatét fegyvere, de annál nagyobb leend azután a' siker melly azt követendi.

Igy láttuk a' haladás három legfőbb kérdéseit külön külön, és egymáshozí viszonyban mint mindennapi életünk igyekezetünk, és mozgalmaink tárgyát. E' három határozza el nemzetünk jövődjét, azért ha szinte nem egy értelemmel, külön belátással és megfogással is, de meleg részvéttel mind hármat tegyük sajátunká, 's öleljük mind hármat kebelünkre ápoljuk és erősítsük; akkor nincs többé semmi kétség semmi bizonytalanság emelkedésünk útjában, akkor szív, és ész, akarat és értelem egy

célra egyesítenek bennünket, mellynek jelszava:
Nemzeti jólét, és nagyság!

Azonban midőn e' három tárgyban az érdek
egyesítésről mint a' haladás legfőbb eszközéről szó-
lék, következeteséggel kell lennem a' dolog másik
oldala iránt is t. i.

DE BALLACI GÉZA.

IV.

A' haladást gátló akadályokrol.

Miután a' haladást eszközlő módokrol elég részleteséggel szólottam, hogy a' dolognak mind két oldalával tisztába jöjjünk — következnek az azt hátráltató akadályok, vagy más szavakkal azon hiányos modor, mellyel az kezeltek. Nem értem ugyan is ezen akadályok alatt a' már elő sorolt három legfőbb eszközt, mert mind hármát mint eszközt és egyszersmint célt tekintve obiectiv értelemben veszem, úgy hogy ép ezek kifejtése és létesítése körül forog minden kérdés, ennél fogva mind három részint akadály ha mostani helyzetében tekintjük, részint eszköz és cél, a' haladásra vonatkozólag. Itten tehát a' már mondottakat mellőzve csak azon subiectiv cselekedetet veszem taglatat alá melly ezek létesítése körül forog, mert azt tartom, hogy ezen cselekmény formája és minősége a' politicalai tanban egy nagy sokszorozó, 's valamint a' dolog mechanismusa rossz kezek között mindent elronthat, úgy okos taticával jó sütkert idézhet elő még ott is, hol remény sem va-

la. A' politicalai tannak egész mélysége sokszor csupán ezen mechanizmus pontosságában áll, hasonlólag a' géperőműhöz, mellynek egyes kerekei okos ki számítással forognak egy fő célra. Azonban midőn ezen akadályok positivumát meg említem, ezzel összefüggésbe teszem a' negativumot is, mert a' kettős pontos össze hasonlításából származandó a' végeredmény logicájá.

Hogy bizonyos célnak elérésére minő eszközöket kellessen használni azt leginkább a' cél, 's a' közben álló nehezségek tekintete határozza meg, — a' politicában ezen eszközök használata legtöbb viszonyoságra talál, a' honnan nem minden eszköz célra vezet, ha első tekintettel jönnek mutatkozott is. A' haladásnál hol minden érdek minden kérdés visszásan tűnik fel, az eszközök annyira képesek, hogy éppen ellenhatást idézhetnek elő mint mellyre számítvák. Európának majd minden statusaiban ezen eszközök a' nép szellemi, és anyagi erejéből folynak ki, és igen természetesen mert a' haladás szükségének érzete a' nép kebelben kél, és tenyészik; — de ezen szellemi és anyagi erők hogy minő csatornákon folynak ki az egyedül képes annak jó vagy rossz voltát, elhatározni. Franchonban vagy már melly régibb, és újabb állományban ezen erők csatornája forradalom volt, — mert nem létezett örökös szellem, melly békes utra tudta volna irányozni a' nevedő erőt, vagy olly nagy volt iránta az ellen szegülés, mellyet a' reactionál fogva phisicai erő kitörése követett. Ezen erők kifolyásának módja tehát az a' mi a' politicának egyik feladata, nem vetni annak akadályokat hogy megszorított árviz-

ként törjön ki, és romboljon, hanem mérséklett utat nyitni szabad kifolyásra.

Minden szükség érzeténél vagy a' szív vagy az ész szóllal fel, — a' szív feljajdulása nem kezkesedik a' baj valódi és igazságos okáról, az ész ellenben az értelem tanácsára támaszkodva kifózi az okokat, 's felszólamlása hiten, és meggyózdésen alapul. E' két divergens elem azonban ritkán válik meg egymástól, mert valamint az észnek nagy befolyása van, leg alább mérséklőleg a' a' szív működéseire úgy a' szív vértorulatai megtörnek az ész fontoló jegén, 's nemzetet mint egyest a' kettő együtt véve jellemez. És e' két elem az erő mennyiséget valamint feltételezi, úgy nyilatkozásra is egyedüli befolyással bír. Ezen nyilatkozás ohajtáson, elégületlenségen, kérelmen és követelésen történik, mellyhez az akaratnak, és meggyózdésnek mint szív és ész hatalmának különböző vegyülete járul, 's így áll elő a' vélemény különbség. A' vélemény tehát a' szív és ész erő központosulása, 's így emberi en-ségünk-től elválhatatlan, mert annak typusa a' szenvedésben, és örömben gyökeredzik, miként Bentham megjegyzé, 's olly kedves sajátunk, melly minden tetteink vezér fonala. A' több hason véleményűek szívben es észben rokonok lévén örömet szövetkeznek, 's így a' dolog ugyan azon positivitásából származik a' párt.

A' párt tehát szívben és észben, valamint akaratban is öszhangzók egyesülete, melly meggyózdés által véleményben, és tettben nyilatkozik. De ezen egyesülés mint meggyózdés eredménye

bár tiszteletben tartandó is még sem mindég célszerű, mert annak jó vagy káros voltát a' dolog fekvése 's körülmények határozzák el, melly viszonságot szülve származik a' méltányosság. Minden dolog ugyan is érzelemnek és értelemnek mint szív, és ész attributumainak különböző fokozata alatt áll, mert a' tndatlannak értelmességéhez képpest ép ugy lehet meggyőződése, mint a' bölcsnek saját belátása szerént, a' kettő között egyik sem ítélni lehet meg, melyiké alaposabb és jobb. Ezen összeütközés szüli az ellenpártot.

A' hol közjóról, köz haszon előmozdításáról van szó, ott a' köz tekintet alatt egyesek jóléte értetik, és éppen azért ezen egyes haszon tekintete sokszor a' közjóval össze ütközésbe jön, mivel a' haszonnyomata, min - kezünk mérlegében válik súlyosbá, melly az *önzést* vonja maga után. E' szerént minden pártot három fő tekintet vezérel u. m. *meggyőződés*, *közjó*, és *önzés* tekintete. Illy három külön elemek közül, mellyik származik meggyőződésből, mellyik önzésből csak az ítélni lehet meg, ki az emberkebel redőibe pillanthatna, mert mind három a' meggyőződéssel, és véleményel van el fedve, — ugyan azért egy a' fő, és költsönös kötelesség a' *véleményt* mint a' szív, és ész erő kifolyását *tisztelni*. Emberi természetünkben fekszik azonban mint láttuk az önzés is, melly önszeretetű igazságtalanságokra vezet, mert valamint magunkat legjobban szeretjük, ugy véleményünknek is ohajtunk más vélemények felett érvényeséget, és tulnyomóságot szerezni, 's ez sokszor olly eszközökre is késztet, mellyek az el-

len véleményt sérelmesen érintik, 's ebből következik a' *párt ingerültség*.

Valamint tehát szív és ész elválhatlanok az ember fogalmától, úgy annak működésén a' meggyőződésen alapuló szabad vélemény is természetes következmény lévén, az ennek szellemi rokonságából származó egyesülést vagy pártot kárhozatni nem lehet. Ezen párt egyesületet azonban status jogi szempontból a' vélemény szabadsága nem mindég védi elegendőleg, mert a' statuslét szövetezése sok olyast meg nem enged, mi természet törvénye szerént szabad, mert itten a' költsönös visszanoság tekintete határoz. De éppen ebből logicaillag következik, hogy épp azon statusjog közelíti meg legjobban a' tiszta természeti igazságot, melly leg kevésbé korlátozza a' vélemény szabadságát mint a' természeti igazsághoz legközelebb fekvő jogot. Innen az alkotmány üdve, melly minden mások individualitása vagy a' köz állomány lételetét feltételező moralitás sértése nélküli vélemény szabadságot megengedi. A' pártok lételetét tehát sem józan status; sem természet jog nem tilthatja, de csupán addig; mig a' köz tekintet, és mások iránti viszonyos kötelesség korlátain belül marad, mert ellenkezőleg a' demarcationalis vonal túllépésében el vannak tépve minden morális kapcsolatok mellyek a' status jóletét és nyugalomát magokban foglalják. És épen ez azon mód, melly a' kést gyilokká változtatja elmetszeni vele a' köz jó lét, és nyugalom kötelekeit, és így látjuk a' pártot mint a' józan, és békés szellemű törekvés természetes organumát és eszközét, más részről

pedig mint veszélyes erömüt, melly erővel pattan szét 's maga körül mindent rombol.

Ezen igazságok alkalmazásában és össze egyeztetésében legfőbb tekintettel kell lenni a' célra, 's az azzal összefüggő körülményre. Mi hát a' cél? melly a' pártok jó vagy veszélyes voltát meghatározza, ez a' gordiumi csomó, mellynek megoldására ezer féle véleménnyel vagyunk. Azt ugyan mindenki meg ismeri, talán még az is, ki a' XIX század ragyogó világában egyiptomi setétséget lát hogy célunk haladni; de hogy mennyiben és meddig, azt önérdék, közjó, értelmiség, és jó akarat határozzák meg. Hogy egyik többet vagy kevesebbet akar, ezt vagy amazt más nton más eszközök által az mind nem határozza meg a' célt. A' cél mennyiségét 's a' hoz szükséges eszközök minőségét mathematicai pontossággal meghatározni alig lehet, 's a' sophismák azon tömkelegébe vezetne, mellyből nagyobb bonyolódás félelem nélkül szabadulás nincs. Előttünk áll ugyan általánoságban a' cél, tudjuk hogy jólét, szellemi és anyagi emelkedés az, mire törekednünk kell, mert ennek szüksége leg nyommasztóbb, de ha párt tekintetében a' cél jobbságát vesszük a' törekvés szentségét vizsgáljuk, akkor a' *mi* és az *ők* véleményök közötti különbség felettlogicaileg nem is bíraskodhatni Értelmileg és erkölcsileg igyekezzünk hatni, ezek legyenek vezéreink a' köz pályán, és olly jó lelkűség melly min magunk előtt az elmulasztott kötelesség birói székéről meg nem pirit; — de tisztelettel legyünk azok iránt is, kiket más meggyőződés, más érdekek vezérelnek,

mert különben nem köz jó, hanem min hasznunk vagy hiúságunk szennyes érdeke vezérel bennünket. És valjon tehetünk e' rólla hogy egyikünk sebeslábakkal bir, vagy hogy a' másikon több arany és ezüst paszománt fénylik mig a' harmadik meztláb fut előre az ígélet forrásához? — bizonyosan nem — mert ha most arról támadna kérdés, hogy milly sebeséggel meddig haladjunk az arannyal terhelt bizonyosan nem állana a' meztlábos véleményére. Az érdekek mennyisége, értelmiség és jó akarat legnagyobb befolyással birnak e' kérdés elhatározására; kérdeznők meg p o. némely együgyű jobbágyot, hogy mit tært az örökváltsági törvényről? hihetőleg azt felelné hogy semmi jót, mert neki könnyebb munkával rovni le tartozását mint pénzül fizetni ki, mig a' másik ellenben szívesen feszítené meg utolsó erejét is az urbéri munka teljesítésétől való menekülés szép reményéért. És így áll a' pártok véleménye a' közcél felett 's éppen azért szükséges hogy minden tárgyak az értelmiség melegén üdüljenek fel 's folytonos de nem erőszakos menettel érleltessenek azon pontra melly a' *megismerés* szép virágából egykor gyümölcsöket hajtand.

De hogy azonban a' pártokra vissza térjek mindenek előtt szükséges meg említeni hogy a' párt magában mint moralis fegyver sem nem rossz sem nem veszélyes, hanem azon modor teszi veszélyessé, melly a' türelmetlenségnek és kölcsönös viszonytalanságnak konkolyából származik, 's így lesz a' párt haladásunk kérdésében akadály, mint

Pártoskodás.

A' pártoskodás olly cselekvény miszerént több egy akaratuak erkölcsi vagy phisicai erő egyesítéssel befolyást, és tulnyomóságot akarnak kivivni. Ha a' pártcél tiszta az az ollyan, melly sem köz, sem magános jogokba nem ütközik, és ha fegyvere erkölcsi vagy értelmi erő nem csak hogy használ az ügynek hanem használ a' közjónak is mert értelmiséget és erkölcsiséget fejleszt. De arra nézve hogy a' párt hivatása eme szép körén tul ne hágjon, 's azt meg ne széplősitse, mikdenek felett szükséges a' párt egyének erényesége és értelmisége, azon tükörtiszta jellem és szilárd lelkület, melly a' köz jó tekintetének minden egyes hasznot, vagy szenvedélyt alá rendel. És illykor tán fegyverül alig marad más, mint a' szerény vélemény, csüggedetlen buzgóság az ügy iránt, melynek győzelmében nem ön győzelmöket, bukásában nem ön, hanem a' közjó bukását látják, e' szerént e' feletti örömök és elkeseredések csak olly mértékbeni, mint a' közjó iránti szeretetök, ezen fegyver ama hatályos szer melly az ellenséget el piritja, és megnyeri, az elv barátnak pedig ujjabb lelkesedést költsönöz. De hol létez illy párt? nem látjuk e' többször éppen az ellenkező fegyvert, t. i. phisicai erőt dulti közjó ürügye alatt, ugya' büszke Albion a' világ első tanács teremében — mint a' leg utolsó magyarországi falu pálinkától büszhött iusticiariusi kunyhójában, nincs e' minden párton hol-

mi fehér és fekete tollu assentirozó jegy, melly kiváltságos szabditéknál fogva jogosit veredni, gyilkolni rend, törvény és vallás felforgatására. De még nem csak ebben áll a' párt fegyver, hanem áll hivatal vadászatban, mellyre fekete vagy fehér toll viseletén kívül semmi érdeme nincs, — áll azon legsiralmasb modorban, hogy vesztegetés által hitet és meggyőződést vásárol, vagy hogy terve kivitelére a' törvényhatósági jogok fel dulásával éppen azokat alkalmazza, kiknek tudatlanságuk, 's megcsaláttatásuk mindenekbe kerülhet. Ha illy szemüvegen látjuk a' a' párt működéseket akkor méltán mondhatunk átkot minden pártra, méltán tekinthetjük azt a' közjó felforgatására alapult vétkes egyesületnek. Lássuk azonban hazánkban a' pártok viszonos állását 's tekintsük meg az abból folyó kárt vagy hasznót.

Midőn *jelen viszonyainkról* említést tettem különösen igyekeztem meghatározni azon stadiomot, hol a' párt célok köz pontosulnak. Akkor azt mondám jelenleg csak egy párt létezik, t. i. *haladási párt*, mert miként emlitém mind kormány, mind nemzet kissebb vagy nagyobb módosítással elvel, és tettel megismeré a' haladás hasznát, 's most minden kérdés csupán a' mennyiség és minőség körül forog, és ezen véleményemtől most sem állok el, csak azt mondom, hogy a' milly sok fokozatu a' mennyiség, és minőség kérdése a' haladás szó értelmében, és így a' milly zavaros és félre értett annak fogalma ha mint cél a' hozzá szükséges eszközökkel olly tisztán meg volna

határozva akkor a' haladási pártzóban teljesen meglennék uyúgodva, — de midőn sem cél, sem eszköz általa nem bizonyos, azt állitom hogy e' szóban a' distinctio milliárdja létez. Mindenek felett pedig kettőben pontosul a' haladás *ujjításban* és *javításban*, az első uj institutiokrol gondolkozik, a' mostaninak mint helytelennek teljes megszüntetésével, és ez a' *szabadelmű haladó* párt, a' másik pedig nem tekinti állasunkat olly alaposan megromlottnak, mellyen javítani nem lehetne, — és így igazítani javítani akar a' már fenálló rendszeren, és teszi a' mérséklett vagy *fontolva haladó* pártot. Az első inkább idegen mint alkotmányos szellemből szivogat táp nedvet, a' fenálló alkotmányt kész fel áldozni a' republicai közjölét elvének; — a' másik az alkotmány mohlepte sáncaira támaszkodik, 's annak alapját, mint az egész épület formatumát is épségben akarja tartani, 's csak azok felett építkezni: — az első petitorio lévén mindég mozog, kér, panaszol, fenyegetődzik ijjeszt, sir, menydörög, és villámlik, — a' másik oltalmaz, gunyol, gyanakszik, és dacoskodik, az első kedvező véleménnyel magát a' korprofétájának hiszi, hivei számát napoként szaporítja, kiknek számát kevés kivétellel azok teszik, kik az avult helyzet penészei között előmenetelt nem reménylnék többé, a' másik mivel kényelmesen él, fél a' mozdulástól, 's így maga körül mindent az előbbi helyzetben akar marasztani.

Legyünk kevés figyelemmel körülményeinkre, 's át fogjuk látni hogy e' két párt állása, és tendenciája mennyire felel meg a' közjó céljának, és

menyiben nem. Magyarorszáiban elmondhatni biz-
 vást hogy még az alkotmányos tekintet, 's az ab-
 bol eredett joggyakorlat az, mi tulnyomósággal bir
 mert az jellemben és szokásban annyira gyökered-
 zett, hogy minden eddigi reform, és haladási tö-
 rekvések sem valának képpesek annak megren-
 dítésére; — de föl téve hogy az alkotmányos
 elvek megváltoztatására volna is erkölcsi erő,
 — minthogy más erőre honarulás büne alatt gon-
 dolnunk sem szabad, — kérdem olly alkot-
 mányos országban, hol nemzetiség és minden biz-
 tosság az alkotmányban alapul lenne e' célra ve-
 zető. De a' szabadelmű párt azt mondja, hogy
 ezen alkotmányos üdvnek nem meg döntéséről ha-
 nem mindenkirei kiterjesztéséről van szó. Ez va-
 lószínű ellenvetés csak akkor lehetne midőn az
 alkotmánynak nemzeties szinezete épségben marad,
 mert nemzetiség és alkotmány kölcsönösen védik,
 egymást, — igen de akkor szükséges nem csak
 ujjítani, de javítani is és megfordítva. A' létező
 hiányokat és fogyatkozásokat be kell ugyantölte-
 ni, — és ez csak ujjítás által történhető, de ott
 hol még javítani lehet ujjonnan építkezni, erő, és
 tehetség vesztegetés. Vagy lehet e' illy tulságos
 eszközöknél egyetertésre, közelítésre számolni is,
 ha szinte egyik vagy másik párt győz is, meg
 van e' győzelemben a' közmegnyugvás malaszt-
 ja, 's az illy győzelem a' másik pártnak inger-
 rültségre ösztönző vesztesség tünik e' fel? — Illy
 mód institutiokhoz jutni bizonyos szempontbol még
 a' győző résznek is káros, mert a' feningerült
 kedély ujjabb és merészebb eszközökhöz nyuland,

— mint a' szathmári 12. pontok megbuktatásánál láttuk. De ha igaz az, mit meg tagadni nem lehet, hogy értelmiség terjesszen csupán világot a' haladás ösvényére, akkor más pártszínezet, más jelszó azon kívül nem szükséges. Azonban bár magában véve a' párt színezet nem vezetne is mind inkább eldarabolásra és ingerültségre, minden esetre vezet a' vele járó *kezelési* modor, melly három különböző uton történik, u. m. *szóval, tettel, és sajtóval.*

Azon pártselekmény melly a' meggyőződés szabad nyilvánításában áll mennyiben essék és mennyiben ne megszorítások, 's korlátok közzé, semmi oly bizonyosan meg nem határozza mint a' költsönös visszönosság, 's haszontalanabb munka alig van, mint a' szóllás szabadság felett elméleti javallatokat, 's értekezéseket írni, mert a' szó értelmében vagy nyomatában demarcationalis oly vonalt huzni, mellyen belül szabad, kívül nem lehetlenség; — És a' legtisztább értelemben vett szó is alá van rendelve elmagyarázásoknak. A' költsönösség tekintete, és erkölcsiség azon mód, melly legbiztosban véd a' sértésnek eme leggyávább fegyveréhez nyulni, — az ki a' vélemény ürügye alatt piszkot, és rágalmakat árulgat ön magát, és az ügyet piszkolja be. De tekintsük meg, hogy pártkérdésileg mint állunk e' teren, van e' a' pártfelekezetek előtt ezen viszonyosságnak valami garantiája? — Nem szólok általánosan mert hisz akkor sértennem kellene azon néhány derék egyént, kik az ügyet a' személyel soha ki nem cserélték hanem szólok azokrol kiket a' „véletlen“ publi-

cistai pályára méltatott, de ki nem képezett, 's kik csupán az elnök, pap, kormány embere 's a' t. személyében gyűlölik az ellenvéleményt, 's tele torokkal kiáltják „nem haljuk“ vagy ha hallották, minden szavát sértő gyanu alá vetik, ha t. i. már előbb ki nem piszszégték vagy le nem zugták. Igen de ők nyilvánosság, 's szabad szólás bajnokai, 's a' magok érdekek vagy véleményök iránt fáradhatlan türelemmel bírnak, — de az ellenvéleményt, melly által a' dolog több oldalrol meghányatik teljeséggel nincs innyökre. Ezen vásott egy oldaluság semminek nem árt annyira mint magának az ügynek, mellyet nem ellenvélemények, és okok fontossága hanem elfogultság 's egy oldalu párt nézett léptetnek életbe Illy párt cselekmény hogy fér meg a' józan discussiot kívánó haladással, megfogni igen nehéz. Ha a' szólás szabadságát mint a' haladás táplelkét országos, és törvényhatósági teremeinkben tekintetbe vesszük meg kell vallanunk hogy azt sem kormány sem törvény annyira nem is korlátozza sőt nem is korlátozhatja mint a' pártszenvédely: — hol is kell nagyobb korlátozás annál midőn valakit még szóllani sem engedünk, 's midőn szószékéről fel kelt már előre rosszsaltatnak a' mondandók, 's így elébb hozatik ítélet mint kihalgatás történt volna! — És ez nem más, ingerlékeny viszketégsegnél, piszkos gyanusításoknál a' mások meggyőződése 's hite iránt; a' melly meggyőződést 's hitet akkor idegenítünk el 's ingerlünk magunk ellen, midőn bonekés alá vettük. Ha már most fonák és ferde dolog mit tagadni senki sem foghat a' pártok illy nemű *szófegyvere*, — men-

nyire fonákabb és veszélyesb azon *tett*, melly annak követője szokott lenni. Minden tettnek ezen néhány szó értelmében kell központosulni „*minden tettet a' buzgó igyekezet fáradhatlan munkásságának központosíts, melly a' mások igyekezete, és tette feletti hivatlan örökös-től, vagy bírálgatástól ment legyen 's igyekezed eszközeül soha olly fegyvert ne használj, melly az erkölcsiséget, vagy mások szabadságát sérti.*“ E' szerint tehát minden morális tett szabados, — saját erőnkkel és vagyonunkkal szabadon áldozhatunk a' közjóra, de mást arra kényszeríteni, vagy gyanusítani tilos dolog, és még is ez azon tér, mellyen legtöbb költsönös panasz, ingerültség, és vérjelek mutatkoznak; — ez az mi törvényhatósági termeinket csapszéki verekedő gyülevések dulongásainak célpontul tévé, melly olly sérelmesen korlátoz vélemény, és szólás szabadságot, mint veszélyesít személyes bátorságot, és életet. Ide vonatkozott a' P. Hirlap „*nemzeti veszélye*“ mert ha a' párt ármány tovább is így szövi Armida hálóját legelsőbben is a' közszabadságot temeti el, mert az ki a' más szabadságát nem tiszteli vagy azt bár mi szentnek látszó ürügy alatt megtámadja, kockáztatja a' maga szabadságát is, mert azt lehet a' következetesség logicájánál fogva hasonfegyverrel megtámadni. Pártok mellyek mind véleménnyel mind tettel illy móddal álnak egymással szemközt nem egy anya egymást szerető gyermekei, — nem hason szabadságot ölelő hason célra törekező polgártár-

sak, hanem esküdt ellenségek, kik a' köz ügy paizsa alatt költsönös veszélyre törekednek.

Korlátban sajtó szabadságot csak olly honban ohajtok, hol a' fejlett értelmiség nyomán a' köz szükség kielégítésének közbuzgalma az ingerült érdekek dühöngésein felül emelkedett, — hol a' moralitás kordont vont a' visszaélések előtt — mert különben ha mint párt organumot tekintem azt a' sajtó szabadság fokozatos emelkedése, a' növekedő vissza élések, és személyeskedés organumává válik. Nem megyek messze példáulért, a' közelebb lefolyt pár év elég tanuságot nyujt arra, hogy az időszaki sajtó szabadsága a' milly mértékben nőtt, ép olly mértékben élénkült a' pártok viszhatalása is, ép ugy élesedett ezen nyilvánosság fegyvere személyeskedésekre, gyanúsításokra, és aljas polemiákra, Ennek okát azonban nem csupán a' sajtó szabadságában látom, — mert az még nálunk sok tekintetben korlátoltabb mint sem fejledező állásunk igényelné, hanem látom a' pártcselekményekben, színezetökben és viszsonos működésökben.

A' sajtó nálunk két fő pártot több, 's kisebb pártokat képvisel, u. m. a' *pesti hirlap* a' *szabadelmű haladási*, a' *világ* a' *fontoló haladási pártot*, a' szabadelmű és mérseklelt párt azonban központosúl a' haladás szóban, csak hogy mennyiségre, minémüségre és modorra nézve divergálnak, ugy hogy az egyik merőben radical reform, a' másik radical conservatív, mind egyik azonban olly fontos szerepet viszh, melly elvekkel és nézetekkel gazdag hatásu jelenünkre és jövőnkre.

A' pesti hirlap a' legközelebbi országgyűlés után született, — és így olly korban midőn haladási tekintetben a' fő nézetek és elvek felett a' befolyással bírók cselekvő része tisztában volt, e' szerént a' nemzet intelligentiája a' teendők felett nem hiányzott. Az országgyűlés előtti időkből közbe jött publicopoliticus, és haladási kérdések annyira fejtegetettek, hogy a' legsürgetőbb szükségességek közzül az idő rövidségéhez képepest több fontos tárgy szerencsés létesülést nyert, — vagy előlegesen kitűzve a' következő országgyűlésre halasztatott. Ezen tárgy-halmaz akadályozá tehát a' rögtöni létesülést, nem az fel nem ébredett szükség érzete, 's így ezek mindenek felett vélemény és ok surlódás által lettek volna érlelendők, de nem az, hogy ezek fölébe más és külön természetű indítvány halmazasék a' gyenge intelligencia már is terhelt megérlelése alá, mert ez, nem csak hogy rohanást szül, hanem még azon felül kétséssé teszi a' többiek létesülését is. Ha folytonos és rendszeres munka nélkül halomra hordjuk az épületi anyagokat a' nélkül hogy össze forrasztanók, azokra akkor légvárat, vagy olly gyenge épületet rakunk mellyet minden erősebb rázkodás halomba dönt. De ezen mód még koránt sem ez oldalról veszélyes mert a' sok közzül leszükségesebbeket kiszemelhetnök, a' többit boldogabb időkre halasztanánk; — hanem veszélyes azért hogy egyszerre minden érdeket, melly a' jelen állapotot képezi fel piszkálunk, 's míg ez által ellenségeinket nyakunkra zuditjuk nincs semmi olly létező institutio vagy alaptámasz, hol meg állhatnánk. Ezen érdekek száma pedig rendszeres haladási ér-

dekből véve a' dolgot, megváltoztatás alá csak akkor jöhetnek, midőn minden alaptámaszok mellyen nyugosznak kimozdítvák, 's ezen indítványok korszerűekké csak akkor válhatnak, midőn az érdekek hatalma a' közvélemény, és szükség ereje előtt leapadt.

Mint párt organumot tekintve a' pesti hirlapot, a' tisztán, és elhatározottan szabadelmű lévén, nála csupán a' kimondott vagy felállított elvet támogató hason elv talál barátira, — és ezen irány egy oldalúságot és előítéletes önszeretetet szül. Valjon a' haladás értelmével és kellékeivel össze egyeztethető e' ez? A' vélemény ha értelmiségre, nem pártnézetre támaszkodik, valamelly dolognak mind pro, mind contra — ját, mint a' józan discussio feltételeit magában foglalja. Azon ellen vétés sem cafolja meg ezen állításomat, hogy van ellenszinezetű lap, annak az ellenvélemények közlésére nyitvák hasábjai — mert bár a' nationell, constitutionell, vagy journal des Debats az igaz hogy egymásnak vélemény ellenőrei lévén világért sem távoznának a' kitűzött lobogótól, de nálunk nem az a' kérdés, hogy a' ministerium, a' kamarák, vagy a' nép győz e'? hanem az, hogy a' költsönös célra testvérileg egyesítsünk minden véleményt, — melly egyesítés koránt sem abban áll, hogy haladni csak akkor fogunk, ha minnyájan a' Pesti hirlap lobogója alá szegődünk, sőt inkább, hogy értelmi discussio által közelítsünk. De ezzel éppen ellenkező hatást ad a' párt szinezet, mert egy oldalu véleménynek teszi magát vezérévé mellynek

jelszava *egy lépést sem* így még a' közelítés lehetőségét is gátolván párt érdekre, 's eldarabolásra vezérel.

A' pesti hirlap véleménye érvényesítésére két módot hasznát, u. m. agitatio, és egyoldalú fejtegetést. Az agitatiót az önhitség ferfiasszózata, a' kétkedőket vagy állókat nógató menydörgés, a' nemzeti keblet emelő költészeti hevület fájdalmas kitörései, vagy a' horpadt sirok meljéből, felkongó panasz rázó hatásai, a' vonakodókat és ellenszegülőket rémesztő prophetisálás teszi és így az érzelemnek mindenik neméhez szól, Az agitatiót midőn a' „*Keletnépe*“ kárhoztatá azon okból, mert már a' discussiok korát éljük az lön feleletül adva, hogy vannak még olyanok kiket serkenteni ösztönzeni kell, 's így az agitatio szükséges. Psychologiai tanból indulva ki buzdítani ösztönzeni azt kell, kire az értelmi okok nyomata nem hat. De minő arányban álland ekkor az agitatio szükségé? A' törvényhozásba 's törvényhatósági joggyakorlatba befolyók minden esetre tul vannak az agitatio általi buzdítás keserves szükségén, mit azon eredmény is tanusit, hogy sok fontos agitatori hangon elmondott javallata a' legliberalisabb megyékben viszhangra nem talált; 's ha már ezeknek nincs szükségök agitatóra van e' azon résznek melly a' szó értelmében együgyü, és tudatlan okok által vezéreltetni, ha azt mondanók hogy van, felgyujtanók felettünk a' házat, mert az értelmiségtől nem vezérelt, és felizgatott indulat a' legveszedelmesebb melly csak zempléni eseteket állítana elő. Azonban az agitatio nem is annyira a' hason mint az ellenpárt vagy neutralisták töme-

gére hat legkártékonyabban — mert oly elvnek mit valaki meggyőződése szerént nem követhet, illy feltoló árulása boszantó és ingerlő, minthogy kisebb nagyobb részben gonyoló! vagy szemrehányó tükröt mutat elibök, 's azon igyekezetet melly saját akaratok ellenébe őket károsítani törekszik, annyival is inkább mivel nálunk csak önkéntes engedményezésről, ajánlatról lehet szó, de nem kényszerítésről, mert a' kényszerítés jöjjön mint szemre hányás, mint ingerlés guny vagy phisicai erő, eltompítja a' jó akaratot, meg jege-síti a' részvétet.

A' „*Világ*“ mint a' mérséklett haladás képviselője legtulságosb ellentéte a' Hirlapnak, annak hatásából vevé lételeét, mert ha a' Pesti Hirlap erőteljes fellépése által meg nem támadja a' leg hatalmasb érdekeket, akkor a' „*Világnak*“ illy szemlé mü fellépése szükségtelen, 's innen szinezete egészen védelmi. A' Pesti Hirlap mig positiv indítványokkal 's javallatokkal minden kapun bezörget a' „*világ*“ ott áll őrt védelemre, leghatályosb fegyvere tagadás, gyanusítás, és személyeskedés, úgy hogy minden cáfolatai, és fejtegetései vég eredménye egy „*nem*“-ben vagy ehez közel álló módosításban concentrál a' nélkül hogy valami positivummal állana elő. Innen a' Pesti Hirlap siet, a' „*világ*“ áll, 's midőn a' Pesti Hirlap egy positiv indítvánnyal fellép, a' világ nem a' fontolás, mérséklet szerény és szilárd mérlegével, hanem a' negatio latolgatásával áll elő, a' nélkül hogy ingadozó mérlege valahára már a' haladási positivitás jobb oldalára billenne a' tespedés bal oldalá-

rol. Ezen modor által deorganisálja a' maga pártját, melyet csak valószínűleg képvisel, mert annak nagyobb része minden esetre több hajlandósággal és akarattal bír a' tetteges haladásra, 's e' szerént a' „*Világ*“ egész tendenciája a' *Pesti hírlap* irányának, és törekvésének érvénytelenítésére vonatkozik. És ennek eszközlésére szántszándékkal is álg tudott volna rosszabb módot választani a' személyeskedésnél, és polemiánál, mert ha hiszek is egyént, de pártot, annyival inkább józan pártot e' honban nem, mellynek ébredező szellemét illy tápmód kielégítené. Meg kell azonban ismerni az érdemet, melyet a' *Világ* a' nemzetiség és alkotmány védelmében magának kivivott, csak hogy az utobbinak szerfeletti szeretete sokszor önszeretetté válik, és olly tévutakra vezet, melly a' haladás köz céljával összhangzásban nincs.

És ime illy arányban látjuk a' pártokat a' közcélra működni, 's ha mind ezeket összevetjük azon eredményre jövünk hogy sokszor arra éppen ellenkezőleg munkálnak. Azonban ezen párt működések bár sok, felette sok céliránytalan és visszás félreértéseknek, szenvedélyeknek heterogén vüegyletei is, még sincs okunk egyebet bennök kárhozatni, mint a' közcél eléréset nehezítő azon modort, melly a' felvett cél egyenes irányától eltérve részletekkel bibelődik: — mert ugyan azon czél, ugyan azon alkotmány élvezete akadályul szolgál olly tulajdosságos eszközök használatára mellyek azoknak felhasználását vonják magok után. Az alkotmány tekintete alkotmányos szellemű pártoknál legbiztosb szere a' sokszor hevülő vértorulat lecsilapításának,

's nem hiszek olly elkényszerült párt szellemet, melly a' leg főbb tekintetet t. i. enjavát, eszközei választásában szeme előtt ne tartaná. E' szerént a' két ellenkező elem elágazik az eszközöknél de egyesülni fog a' közcélnál.

Ez tehát nem annyira veszélyes mint azon hatás, mellyet a' két párt összes működése azokra nézve szül, kik lételünk első feltételével u. m. nemzetiségünkkel és nyelvünkkel sincsenek kibékülve, sőt abba ön romlásuk eszközét tekintik. És pedig illy heterogén elem sok van e' hazában — fájdalom! olly sok, hogy a' valódi nemzetet jóval meghaladja számuk. — de a' mi örvendetes soha, ha lépteinket nem az ingerlés kísérendi — tul nyomó erővé nem válhat: mert sem ön magukkal egyetértésben 's nemzeti sympathiában nincsenek, sem annyi alkotmányos befolyással nem birnak, hogy nemzetiségünk elnyomásával rettegtethetnének. Hogy e' különböző vegyület honnan származik, 's miért a' kellemetlen vissza hatás nemzetiségünk emelkedése ellen; már meg mondam, 's most röviden csak a' két párt e' részbeni hatására 's a' dolog körülményes állására szorítkozom.

Ha szinte az alkotmányos reform némelly kérdéseinek quantitása, kvalitása felett külön nézetekkel, külön véleménnyel, és cselekvési modorral a' két párt károsan hat is egymásra, — mind meg lehet — mert itten az enyim és tied közötti elvont részletes kérdéstről van szó, 's ez ugy a' mint áll, sem nemzetiségünknek, sem nyelvünknek ellenére nincs, mert ha a' reform egyik vagy másik érdeket felrészve némi ingerültségre szolgál is anyagul, meg

van a' nemzet palladiuma nyelv, és nemzetiség. E' kettő fő tekintet, — melly az egyes érdekek felett áll; ugy hogy mind a' két párt teljes erővel védelmezi azt 's igyekszik gyarapításán. De éppen ezen összhangzata a' kettőnek létünk élet kérdései felett ingerlőleg hat azokra kik valamint soha, sem nyelvben sem jellemben sympathiát a' nemzetiséghez nem tanusítottak, ugy bábeltorony építőiként értetlen kívánatokkal 's követelésekkel allanak a' nemzetiség erősbülő építésénél, midőn sem alkotmány mellynek hason jótékonyságait ezred év óta élvezik hálára buzdítani, sem önjavuk tekintete józanabb gondolkozásra birni nem képes, titkos szentségtörésként kinyujtják karjaikat alkotmányunk és nemzetiségünk oltárára. Ezen törekvés melly összhangzásban légyen *joggal, politicával, és haszonnal?*

Az illir, panslav, valamint minden e' honban létező idegen népelem régi korban az ököljog századaiban, a' megtorult nép mozgalmak és költözködések között magát mint nemzetet ön erejével fenntartani nem tudván, történeti de törvény könyvünk lapjai szerént is hol fegyverrel hol önkéntesen a' magyar korona védszárnyai alá hajlottak. Az akkori idő lelke illy alattvalókban nem polgár társat de vasalt, és rabszolgát ismert, mellynek törvényt szab, és parancsol, 's csupán a' magyar lovagság hallatlan erénye és emberi gondolkozás módja tevé azt, hogy meghajlott ellenségének barátkezet nyujtott. Igy lön illir alkotmányos testvére a' magyarnak így osztályosa jogainak, szabadságának 's a' t. Nem mondhatni tehát hogy a' magyar ko-

rona suprematiát megtagadhatnák, nem vethetik szemrehányásul hogy rabszolgaként bánt velök, de igen hálásan kell elismerniek, hogy többre méltattak mint most ide majd oda csapongó szellemök megérdemlette volna. Ha volt azonban idő, melly sulyosan hatott reájuk, és szenvedni vagy tűrni kényszerültek, azon idő setétebb felhőkkel borongott a' magyar felett, 's illy időt, mellyben a' magyar kar sulyosan nehezült volna reájuk mutatni nem foghatnak. Megvan tehát törvényben és történetben alapítva Horvát ország magyar koronához tartozása — 's így a' jogrol szó sem lehet, ha csak rossz akaratu daccal a' sophismák igaztalan örvényében nem akarják magukat sodorni. Meglévén a' jog, kérdésünk a' jelen idő politicájára huzódik által — t. i. a' magyar nemzetiség mennyire van hasznokra, és károokra?

Ez azon tér, mellyen ha figyelmesen szét tekintünk, lehetetlen hogy cselekvés módjuk logicitásukat, sőt kártékonyságukat magok át ne lássák, Horvát ország mint a' magyar szabadszellemtű alkotmány osztályosa, 's azzal egy test ha attól elszakítatnék valamint gyengült ereje fejletlen nemzetisége miatt soha mint külön állomány ön állásra nem vergődhet, ugy ezen elszakadás, nem csak nemzetiségétől, a' mi nincs, hanem talán szabadságától és jogaitól is megfosztanak. Azonban midőn alkotmányunk minden jótékonyságait élvezik, bár a' költsönöség legalább sympathiát igényel is, mi a' sympathiában nemzetiségök 's nyelvök feláldozását soha sem követeltük, mert minden eddigi őket érintő institutio a' nyelv tár-

gyában azon változtatást foglalá magában hogy az avult latin diplomatiát melly holt mumia korunkban a' nemzetiség élő és buzgó szellemével össze nem fér, — magyarral cseréljék ki, de azt nem kívánjuk, hogy nyelvöket kiirtsák vagy feledjék el. És ha illir, vagy pansláv atyánkfiai nemzetiség tekintetéből elleneink is, alkotmány tekintetéből barátinknak lenniök önhasznok által minden esetre kényszerre vannak. Ha éjszak amerikát, mellynek nemzetisége nincsen, a' legszabadabb nemzetek kiköltözöttei raj módra özönlik el, akkor mindegyik áldozatul viszi nemzetiségét a' szabad alkotmánynak, melly már magában is elegendő ok azon elfogultságról lemondani mellynek következménye szolgaság! Én az illir, és panslav mozgalmakban nem olly pártszellemet látok melly vagy igazságos vagy hasznos jogot szabad homlokkal védene, — hanem azon viszketeg fanatizmust, mellyben ön romlásának magvai léteznek, 's a' melly a' fen álló törvényeket, és kölcsönös jogszerűséget tilos uton, támadja meg. Az illy pártoskodást korlátolni, és fenyíteni senkinek jogában nincs csak a' törvényeknek, mellyeknek végrehajtása a' kormány kezeinél lévén, annak érdekében fekvő kötelessége elnyomni a' veszedelmes csirát, mielőtt életerőre fejlődnek; de nekünk valamint a' magunk ügyében biráskodni nem lehet, ugy más kötelességünk nincs, mint a' nyilvánosság előtt okosan kikerülni minden ingerlő érintkezéseket, 's jog feszegetéseket mellyek ugy sem juttatnak kívánt végeredményre, hanem teljes erővel igyekezzünk józan irányt adni azon közöttünk létező párt-

törekvéseknek, mellyeken a' haladás nagy kereke forog. E' végett igyekezzünk erkölcsiségre és értelmiségre, melly mint szövétnek lobogván a' sestet éjben világítsa be a' közcél, közjót, és előmenet ösvényét. A' gyanusítások kigyóit ne eresszük a' bizalom szívébe, *mert a' ki gyanusít, gyanusittatik*, a' költsönös jó akaratot, és meggyőződést ismerjük meg, és tiszteljük mindenkiben, mert viszonyoságot csak így remélhetünk, ne használjunk olly fegyvereket, mellyek midőn ellenvéleményü polgártársaink szívére hatnak a' közügyet vérezik, sőt a' hol morális nyereségre nincs kilátásunk, vonuljunk vissza az igazság érzetének ön tudatával, és hidjuk azt hogy az ügy ha korszerű és üdvös maga magának életet vivni el nem mulatand, csak késik, És a' késedelemben nincs annyi veszteség, mint egy erővel kivivott ügy következményeiben, mellyet megelégtetés nem táplál, bizalom nem nevel. Azok iránt — kiknek rossz akaratú politicájokon meghidegül a' nemzeti törekvés melege, tul feszített méltatlansággal soha addig ne viseltessünk míg szándékuk vagy törekvésök tettben nem nyilvánul, de akkor is né tüstént, hanem baráti tanáccsal, és jó példákkal igyekezzünk tanusítani azt hogy törekvésink nem mi magunk, nem hiúságunk vagy önzésünk, hanem a' mindenek felett szent közjó előmozdítására vonatkozik. Így leendő elhárítva minden akadály, meg könnyítve a' súlyos teher, ki egyenlítőve az ösvény és mind inkább meg közelítve a' nagy cél, mellynek az utó maradék hálalatt zengend, a' férfias küzdelemben elhullott atyák emléke felett.

EMICH GUSZTÁV

magyar és külföldi könyvkereskedésében.

Pesten Uri- és Kigyóúteza szegletén, a' cs. k. postahivatal átellenében kapható.

(Árok pengő pénzben.)

Kazinczy Ferencz Levelei, Kis Jánoshoz két **Kötet** 1842. 2. ft.

Petrichevich Horváth, Lázár' munkái:

1. 2. 3. **Kötet.** *Byron Lord' élete's munkái.* 3 ft. 30 kr.

4. 5. 6. „ *Kaleidoskop* vagy: levelek *Emiliához.* *Élet' irodalom' politica' és művészet' körében.* 3 ft.

Tocqueville, Elek. A' Democratia Amerikában, *Francziából fordítva Fábian Gábor, Magyar academiái Rendes tag által.* I—II. **Kötet** 4 ft.

✓ *Ne nyúlj hozzám! Értekezés a' Papi javak' elvételéről.* 20 kr.

✓ *Rövid Értekezés az urbéri terhek megváltásáról* egy rövid tudósítással: miként eszközölte azt *Felső-lő községe* — 6 kr.

Nagy Ignác, Beszélyek, I—III. **Kötet.** 3 ft.

Mérey Károly. Levelek némethonból. 1 ft. 20 kr.

Szelestey László, Érzelem virágok,
pompás selyemkötésben. 1 ft.

B. Eötvös József. A' Karthausi
I—II. Kötet. 4 ft.

Gorove István, Nemzetiség. 1 ft.

Fejér György, Ember-nemesítés, vagy
is a' természeti erkölestudomány.
1 ft. 15 kr.

Fényes Elek, Magyarország statisti-
kája. I. Kötet 2 ft. 20 kr.

Fáy András, Óra - mutató. Jóakara-
tú hitfeleinek, mutogatva. 1 ft.

B. Eötvös József és Lukács Móricz,
Fogházjavítás. 3 ft.

Fogarasi János. Jogtani műszókönyv,
két részben. Harmadik, átdolgo-
zott, 's különösen váltó és kereske-
désijogi műszókkal bővített kiadás.
1 ft.

Acsádi Acsády Sándor, Magános ma-
gyar törvény kérdések- és feleletek-
ben. Második kiadás az illető újabb
törvényezikkel bővítve. 2 ft.

Stancsics Mihály, Népkönyv. I. II. Kö-
tet (10 kr.) — 20 kr.

Nagy Ferencz tanár, Mentor Erdélyi
Népkönyv Közhasznú ismeretek tá-
ra a' honi szorgalom, 's értelmese-
dés előmozdítására, írják többen.
1 ft. 20 kr.

— *A' Fiumei kikötő.* 50 kr.

Joo János, Nézetek a' Magyar nemzet miveltségi és technikai kifejlése tárgyában. 1 ft. 30 kr.

Mráz Mihály, Országos nemes e' a' Magyar al-rendű Pap? 1 ft. 20 kr.

Sasku Károly, Boldogságtudomány, vagy is mimódon teheti magát az emberi nemzet lehető legboldogabbá? 1 ft.

Miszlay Mátyus körömkór, vagy az emberi Köröm' minden nyaválainak alapos gyógymódja. 24 kr.

A' Magyar Házi barát. Közhasznú házi 's gazdasági Kalendárium 1843. közönséges évre Földesurak, Cámeralisták. Ügyészek. etc. etc. etc. némelly dolgok sikeres használására készült kézikönyv.

Szerkezé Staut Józs.

X-dik Év. 1 ft.

Vörösmarty Mihál' újabb munkái.

I—IV. Kötet. 6 ft.

Jósika Miklós regényei. 1—15-dik kötet ára egy egy kötetnek. 1 ft.

Kuthy' Munkái. I—IV. Köt. 5ft. 20kr.

Sárváry Földesúr és jobbágy kézikönyve törvényi tekintetben. 1 ft. 12 kr.

— *Brassai Samuel, Bankismeret.* 2 ft. 40 kr.

